

Βιβλιοκρισία

ALBERT AFTALION : L'Equilibre dans les relations économiques internationales, P. P. 466 Frs. 60, Domat Montchrétien, Paris 1937.

Ὁ Καθηγητὴς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων κ. Α. Ἀφταλιὸν ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἔργον σημαντικόν, ἐνῶ πραγματεύεται περὶ τῶν διδασμάτων τῶν προκυπτόντων ἐκ τῆς μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1936 ἐξελίξεως τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων. Συμφώνως πρὸς τὸ προηγούμενον, τὸ ὁποῖον κοθιέρωσεν εἰς τὸ σύγγραμμά του «Νόμισμα, τιμαί, συνάλλαγμα», δημοσιευθὲν ἐν Παρισίοις τὸ 1927, ἐνῶ ἐξέθηκε τὴν λεγομένην ψυχολογικὴν θεωρίαν τοῦ νομίσματος καὶ τοῦ συναλλάγματος, ὁ συγγραφεὺς προβαίνει εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ ἀνὰ χεῖρας ἔργου, εἰς συνοπτικὴν ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν ὅλων ἐκείνων τῶν θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι πρεσβεύουν ὅτι τὸ ἰσοζύγιον τῶν λογαριασμῶν (εἰς τὸ ὁποῖον δὲν περιλαμβάνονται αἱ νέαι διεθνεῖς τοποθετήσεις κεφαλαίων) ἀποκαθίσταται αὐτομάτως τῇ ἐνεργείᾳ ἐνὸς διαφόρου ἐκάστοτε συντελεστοῦ. Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀποπειρᾶται κἂν νὰ ἀντικρούσῃ τὰς ἐξεταζομένας θεωρίας ἐν ταῖς λεπτομερείαις θεωρητικῶς, ἀλλὰ κατόπιν τῆς ἐκθέσεως τῶν βασικῶν του ἀντιρρήσεων, τὰς θέτει εἰς ἀντιπαραβολὴν πρὸς τὰ διεθνή οἰκονομικὰ μεταπολεμικὰ γεγονότα. Δεδομένου ὅτι οὐδεμία εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὰ ἐρμηνεύσῃ ἱκανοποιητικῶς, οὐδεμίαν ἀποδέχεται.

Αἱ θεωρίαι αὗται ἅς ὁ συγγραφεὺς ἀπορρίπτει εἶναι :

1) Ἡ κατὰ τὰ διδάγματα τοῦ SAY θεωροῦσα τὰς διεθνεῖς οἰκονομικὰς σχέσεις PERMUTATIO τοῦτέστι ἀνταλλαγὴν ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ χρῆμα ἀπλῶς διευκολύνει τὴν συναλλαγὴν χωρὶς οὐδόλως νὰ ἐπηρεάζῃ ταύτην. Παρὰ τὸ γεγοιός, ὅτι ἡ θεωρία αὕτη ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφήν της ἀποδέχεται τὰς τριγωνίους διεθνεῖς οἰκονομικὰς σχέσεις, τὰ ἐκάστοτε ἀναγκαῖα μακροχρόνια διαστήματα ἐκπληρώσεώς της, τὰς ἀοράτους εἰσαγωγὰς καὶ ἐξαγωγὰς, τὰ εἰσοδήματα καὶ τὰς δοσοληψίας ἐκ τῶν διεθνῶν τοποθετήσεων κεφαλαίων προκύπτει ὅτι αὕτη προϋποθέτει α) συχνὰς ἀνισοσκελίσεις καὶ β) ἐκπλήρωσιν ἄνευ ἐξαιρέσεων τῶν ἐκάστοτε ἀναλαμβανομένων ὑποχρεώσεων ἐνῶ εἶναι πλέον ἢ γνωστὸν ὅτι ἡ δευτέρα προϋπόθεσις νομικῶς καὶ οὐσιαστικῶς συχνὰ παραβιάζεται καὶ ὅτι πλείσται διεθνεῖς δοσοληψίαι εἶναι μόνον δυναταὶ χάρις εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς οἰκονομικῆς μορφῆς τῶν συναλλασσομένων ἐθνικῶν οἰκονομιῶν.

2) Ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Θόρντον καὶ τοῦ Μίλλ ἀποδίδουσα τὸ ἰσοζύγιον τῶν λογαριασμῶν εἰς διεθνεῖς κινήσεις χρυσοῦ προκαλουμένας κατὰ τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν ἐκ τῆς ἀνισοσκελίας τούτου καὶ ἐκ τῆς τάσεως ἐξισώσεως τῶν τιμῶν διεθνῶς. Ἡ θεωρία αὕτη ἀποδίδει τὰς διεθνεῖς κινήσεις τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἐμπορευμάτων εἰς

τὴν ἀποστολὴν τῶν ἐκεῖ, ὅπου ἐπιτυγχάνουν τὸ μέγιστον ἀντάλλαγμα ἐπερχομένης βαθμιαίως τῆς ἐξισώσεως τῶν τιμῶν. Ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀπορρίπτει, διότι συχνὰ αἱ μετακινήσεις χρυσοῦ ὑπαγορεύονται ἐκ λόγων μὴ οἰκονομικῶν ἢ δὲν γίνονται αἱ θεωρητικῶς προβλεπόμεναι ἐνέργειαι, ὅποτε ὡς συνέθη π. χ. εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας μετὰ τὸ 1920 καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν μετὰ 1924 καὶ 1929 δὲν προεκάλεσαν τὰς προβλεπόμενας ἀντιδράσεις, οὔτε ἐπὶ τῶν τιμῶν οὔτε συνεπῶς ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν καὶ διότι ἐνίοτε δὲν ἀποτελοῦν τὸ σύνολον τῶν διεθνῶν μεταφορῶν κεφαλαίων ἐνεργουμένων καὶ δι' ἄλλων τρόπων.

3) Ἡ κυρίως ὑπὸ τοῦ "Ενζελ διδαχθεῖσα καθ' ἣν τὸν ρόλον τοῦ χρυσοῦ καταλαμβάνουν αἱ πάσης μορφῆς διεθνεῖς κινήσεις κεφαλαίων, ἥτις ἂν καὶ περισσότερον ἀνταποκρινομένη πρὸς τὰ πράγματα δὲν θεωρεῖται ἱκανοποιητική, καθ' ὅτι τὰ προβλεπόμενα ἀποτελέσματά της δύνανται νὰ ἀποφευχθοῦν διὰ διεθνῶν πιστώσεων ἐξασφαλίζουσιν τὸ ἰσοζύγιον τῶν πληρωμῶν, ὡς συνέθη π. χ. συχνότατα μεταπολεμικῶς. Ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς ἀποκλείει τὴν ἐν ἰσοζυγίῳ διανομὴν τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐκάστοτε διαθεσίμων μέσων πληρωμῆς, ὡς ἀπέδειξεν ἡ εἰς εὐρείαν κλίμακα ὑπαρξίς βραχυπροθέσμων ρευστῶν κεφαλαίων ἀνηκόντων εἰς ἀλλοδαποὺς ἕνεκα τῆς ὑπάρξεως τοῦ κανόνος χρυσοῦ συναλλαγματος καὶ τῆς μεγάλης δυσπιστίας πολλῶν κεφαλαιούχων.

4) Ἡ θεωρία, καθ' ἣν διὰ τῶν ἐξωτερικῶν δανείων ἐπέρχεται ἀμέσως ὕψωσις τῶν τιμῶν τοῦ δανειζομένου κράτους συνεπεία τούτων, ἐλέγχεται ἐνίοτε ἀνακριθῆς, καὶ οὐδόλως εἶναι ἐξηκριθωμένον ὅτι εἰς ταύτην ὀφείλεται καὶ ὅτι πάντως τὰ ἐμπορεύματα ἀκολουθοῦν τὰ δανεισθέντα κεφάλαια.

5) Ἡ θεωρία, καθ' ἣν αἱ τιμαὶ ἐξισοῦνται διεθνῶς λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν τοπικῶν διαφορῶν διὰ τῶν κινήσεων τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἐμπορευμάτων, καθ' ὅτι καὶ ἄνευ τούτων ἢ παρὰ ταύτας π. χ. ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείας κατὰ τὸν πόλεμον ἐπέρχεται τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα.

6) Ἡ θεωρία καθ' ἣν τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἐπιφέρει ἡ πολιτικὴ τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου, ἥτις ἀντιθέτως διὰ τῶν διεθνῶν κεφαλαίων, ἃς προκαλεῖ, παρακωλύει τὴν ἐπέλευσίν του διὰ τῆς ἐξισώσεως τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν.

7) Ἡ θεωρία καθ' ἣν αἱ αὐξομειώσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος προκαλοῦν τὴν ἐξίσωσιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν καθ' ὅτι παραθλέπει τὰς διαφορὰς μετὰ τῶν τιμῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, τὴν ὑπαρξίν, πληρωμῶν ἐνεργητέων ἀνεξαρτήτως τιμῆς, τὴν ἐνέργειαν τῶν ψυχολογικῶν παραγόντων, π. χ. Γερμανία 1919—23, τὴν ἀπορροφητικὴν ἱκανότητα τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς, τοὺς περιορισμοὺς τῶν εἰσαγωγῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐσωτερικῶν τιμῶν.

8) Ἡ θεωρία καθ' ἣν αὐτομάτως ἡ ἐξωτερικὴ ἀξία προσαρμόζεται πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ἰσοτιμίας παραθλεπομένων τῶν ἐν τῷ μετὰ ἐπελθουσῶν μεταβολῶν της.

Εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θεωρίαν περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν, τὸ ὁποῖον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρουσιάζει πλεόνασμα ἢ ἔλλειμμα. Ταῦτα

προκαλοῦν ειδικώτερον: α) Τὰ ἀγαθὰ καὶ αἱ ὑπηρεσίαι, β) αἱ πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν προϋπάρχουσαι ὑποχρεώσεις πληρωμῆς αα) τῶν ιδιωτῶν καὶ τῶν ιδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ββ) τοῦ Δημοσίου καὶ ἐν γένει τῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου. Βασικὴ ἀντίληψις εἶναι ὅτι τὸ σύνολον τῶν εἰσοδημάτων μιᾶς οἰκονομίας κατόπιν προσθήκης τῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς προερχομένων καὶ ἀφαιρέσεως τῶν εἰς ταύτην ὀφειλομένων πρέπει νὰ εἶναι ἴσον πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν. Οἱ δύο συντελεσταὶ οὗτοι τείνουν νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς ἀλλήλους ὁδηγοῦντες εἰς τὸ ἰσοζύγιον τῶν λογαριασμῶν, ἐφ' ὅσον συντρέχουν καὶ ὠρισμένοι ἄλλαι προϋποθέσεις καθ' ὅσον καὶ ἄνευ μεταβολῆς τῶν τιμῶν ἢ ἔξωθεν εἰσαγωγή θὰ δεικνύη τάσεις μειώσεως, ὅταν ἡ ἀξία τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς τείνῃ νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὸ σύνολον τῶν εἰσοδημάτων τῶν παραμενόντων διαθεσίμων κατόπιν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀνειλημμένων ὑποχρεώσεων ιδιωτικῶν καὶ δημοσίων. Πρόκειται σημειωτέον περὶ τάσεως μόνον καὶ ὄχι περὶ κατ' ἀνάγκην ἐξελίξεως διὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὁποίας ἄλλωστε δὲν εἶναι ἀπαραίτητος μετατόπισις τῆς σχέσεως τῶν ἰαγοραστικῶν δυνάμεων. Ἡ ἐνέργεια τῆς αὐτῆς τάσεως προκαλεῖ πάντοτε τὴν ἀνάπτυξιν πλεονασμάτων ἱκανῶν νὰ ἐπιτρέψουν καὶ ἐξόφλησιν χρεῶν μὴ ἀπαιτητῶν.

Ἡ τάσις αὕτη ἐξισώσεως τῆς ἀξίας τῆς παραγωγῆς πρὸς τὸ σύνολον τῶν εἰσοδημάτων ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν, ἐφ' ὅσον ἀντίθετοι τάσεις δὲν ἐκδηλοῦνται ἰδίᾳ δι' αὐξήσεως τῶν εἰσοδημάτων α) ἐκ νομισματικῆς ἐξοιδήσεως β) ἐξ αὐξήσεως συνεπείᾳ ὑποτιμῆσεως τοῦ τοπικοῦ τῶν εἰς ξένον νόμισμα εἰσοδημάτων, γ) ἐκ τραπεζιτικῆς πολιτικῆς πληθωρικῆς, δ) ἐκ δανείων ἐξωτερικῶν ιδιωτικῶν ἢ δημοσίων, ἀποτελούντων τὴν σημαντικωτέραν περίπτωσιν παρακωλύσεως τῆς ἄλλως προβλεπομένης μειώσεως τῶν εἰσοδημάτων εἰς τὴν δανειζούσαν καὶ αὐξήσεως εἰς τὴν δανειζομένην οἰκονομίαν καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀναμενομένων συνεπειῶν, ε) ἐκ παλινοστήσεως κεφαλαίων πρότερον τοποθετημένων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ καὶ ἤδη χρησιμοποιουμένων ἐν τῇ ἡμεδαπῇ, στ) ἐκ τῆς πληρωμῆς χρεῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν διὰ τοῦ προϊόντος τῆς ἐκεῖ ἐκποιήσεως ἀξίων ἀλλοδαπῶν καὶ ἐν τινι μέτρῳ διαθεσίμων καὶ χρυσοῦ, ζ) ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν πρώτων ὀφειλομένων πληρωμῶν διὰ τοῦ προϊόντος ἀλλοδαπῶν πιστώσεων. Τὴν γέννησιν καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς τάσεως ταύτης, ἥς ἡ ἐμφάνις δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ πιθανὴ ἐπιρρεάζουν ἐπίσης συντελεσταὶ ψυχολογικοὶ σχέσιν ἔχοντες πρὸς τὸν τρόπον διαθιώσεως καὶ ρυθμίσεως τῶν περιουσιακῶν ἀντικειμένων τῶν ατόμων, πολιτικοὶ ἐξαρτώμενοι ἐκ τοῦ ἐκάστοτε κρατοῦντος κυβερνητικοῦ συστήματος καὶ οἰκονομικοὶ ἐξαρτώμενοι ἐκ τῆς οἰκονομικῆς διαμορφώσεως τῶν περὶ ὧν πρόκειται οἰκονομιῶν.

Ἐπίσης δὲν ἰσχυρεῖται σημασίας σχετικῶς ἡ οἰκονομικὴ ὁργάνωσις, καὶ δὴ οἱ κλάδοι παραγωγῆς καὶ ἡ ποικιλία των, οἱ πάσης φύσεως περιορισμοὶ τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων ἀδιαφόρως τοῦ ἂν πρόκειται περὶ οἰκονομιῶν χρεωστριῶν ἢ πιστωτριῶν. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ πρῶται ὑφίστανται μεγαλειτέρας δυσχερείας ἢ αἱ δευτέραι καταλήγουσαι καὶ εἰς ἀδυναμίαν πληρωμῆς, ὅταν αἱ περιστάσεις

καταστοῦν πολὺ δυσμενεῖς δι' αὐτάς. Συνεπείχῃ τῆς διαφορᾶς ταύτης αἱ χρεώστρια οἰκονομίαι αἰσθάνονται σφοδροτέραν τὴν τάσιν προσαρμογῆς τῆς ἀξίας τῆς παραγωγῆς πρὸς τὰ εἰσοδήματα, κυρίως ὅταν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξεύρεσις ἐξωτερικῶν δανείων. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἰσοζυγίου εἶναι εὐχερεστέρα ὅταν εἰς ταύτην συντελοῦν πολλαὶ οἰκονομίαι καὶ ὄχι μία.

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν ἔχουν καὶ αἱ τιμαὶ ἐπηρεάζουσιν τὴν προσφορὰν καὶ τὴν ζήτησιν, ἀλλὰ ὁ συγγραφεὺς βασιζόμενος εἰς πλείστας ἀναφερομένας ἐν τῷ συγγράμματι περιπτώσεις ρητῶς ἀποκλείει αὐτόματον ἐπίδρασιν τῶν αὐξομειώσεων τῶν ἐφ' ὅσον καὶ ἄνευ αὐτῶν δύναται νὰ ἐπέλθῃ. Διὰ τούτων αὐξάνεται κυρίως ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἀγοράς, ἐνῶ παραλλήλως ὑπάρχει ἀνάγκη πείρας καὶ ὀργανώσεως ἐξαγωγικῆς.

Αἱ ἐξαγωγαὶ δύνανται ὑπὸ τινας προϋποθέσεις νὰ εἶναι ἐλαστικαί, ὡς π. χ. ἐν Γερμανίᾳ 1927—1931.

Τὴν τάσιν ἐξισώσεως τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν διὰ τῆς ἀλληλεπιδράσεως εἰσοδημάτων καὶ ἀξίας παραγωγῆς ἐπηρεάζουν τέλος ὠρισμένοι συντελεσταὶ ἀνεξάρτητοι αὐτῆς καὶ πηγάζοντες ἐκ 1) τῆς μεταβολῆς τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τῶν ὀφειλετῶν οἰκονομιῶν ἐπιτυχανουσῶν χάρις εἰς τὴν παραγωγικὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συναφθέντων δανείων καὶ ταῦτα νὰ ἐξοφλήσουν καὶ εἰς πιστωτρίας νὰ μεταβληθοῦν, 2) τῶν κυκλικῶν μεταβολῶν προκαλουσῶν συνήθως ἐξίσωσιν τῶν ἰσοζυγίων τῶν λογαριασμῶν διὰ τῆς μείωσης τῶν πιστωτικῶν ὑπολοίπων τῶν πιστωτριῶν χωρῶν χωρὶς ὅμως αὕτη νὰ ἀποτελῇ τὸν κανόνα ἕνεκα τῶν εἰς τὴν ἔντασιν καὶ τὴν διάρκειαν ἀναφαινομένων διαφορῶν κατὰ χώρας, 3) μέχρις ὠρισμένου ἀριθμοῦ τῶν διακυμάνσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος καὶ 4) τῆς κρατικῆς πολιτικῆς ἐπιδιωκούσης νομισματικούς καὶ ἐξισωτικούς σκοπούς.

Ἡ μεταπολεμικὴ ἐξέλιξις τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ τῆς Γερμανίας ὁδηγεῖ τὸν συγγραφέα εἰς τὸ ὑπὸ τινας ἐπιφυλάξεις συμπέρασμα περὶ τῆς μεγαλειτέρας ὀρθότητος τῆς ὑπ' αὐτοῦ πρεσβευομένης θεωρίας.

Εἰς τὸ τρίτον βιβλίον ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὰς ἐνδεχομένας ἐξελίξεις τὰς δυναμένας νὰ προκύψουν ἐκ τῶν κινήσεων κεφαλαίων καὶ ἐμπορευμάτων. Εἰς τὰς κινήσεις κεφαλαίων ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς ἡ δυνατότης ὑπάρξεως ἐλλειμμάτων εἰς τὰ ἰσοζύγια λογαριασμῶν, διότι διὰ τούτων παρακωλύεται ἡ ἐνέργεια τῆς τάσεως ἐξισώσεως τῶν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραβλεφθῇ ὅτι διὰ τῶν δανείων πρὸς ὀφειλέτιδας χώρας καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀπλῶς διευκολύνεται ἡ πρόοδος τῶν οἰκονομικῶν μὴ προωδευμένων χωρῶν, ἡ ὑπερπήδησις δυσχερῶν στιγμῶν, ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν. Ἐξ ἄλλου αἱ ἐπιστροφαὶ κεφαλαίων πρὸς τὰς χορηγησάσας ταύτας, ἰδίᾳ ὅταν ἐκτελῶνται κανονικῶς, συντελοῦν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν. Ὅταν τούναντίον κεφάλαια ἀποστέλλωνται ἐκ τῶν ὀφειλέτιδων πρὸς τὰς πιστωτρίας οἰκονομίας πρὸς κερδοσκοπίαν, πρὸς διανομὴν τῶν κινδύνων, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκάστοτε χρησιμοποιήσεως

των, ἂν τὰ ἀποτελέσματα των συντελοῦν ἢ ὄχι εἰς τὸ ἰσοζύγιον τῶν λογαριασμῶν.

Ἐπὶ τοῦ ἂν τὰ ἐμπορεύματα ἀκολουθοῦν ἢ ὄχι τὸ κεφάλαιον, ὁ συγγραφεὺς διακρίνει μεταξὺ πέντε περιπτώσεων καὶ συγκεκριμένως α) τὰ δάνεια ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συνάπτονται πρὸς ἐξόφλησιν τῆς ἀξίας ἤδη εἰσαχθέντων ἐμπορευμάτων ἢ ὅταν πρὸς ἐξόφλησιν τῶν δανείων ἐνεργεῖται μείωσις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος πρὸ τῆς λήξεως των διὰ φόρων ἐξωθούτων εἰς ἐξαγωγάς, β) ἡ θέλησις ἀγορᾶς ἐμπορευμάτων ἀλλοδαπῶν προηγείται τῆς συνάψεως τοῦ δανείου χρησιμοποιουμένου πρὸς ἐξόφλησιν των, π. χ. τὰ συμμαχικὰ κράτη κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἀπέναντι τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὁπότε συνήθως ἡ ὑψώσις τῶν τιμῶν δὲν προηγείται χωρὶς νὰ ἀποκλείηται ἐνδεχομένως προηγουμένη εἰσαγωγή, γ) τὸ ἐμπόρευμα ἀκολουθεῖ τὸ κεφάλαιον τὸ δανεισθὲν μετὰ τὴν παρέλευσιν διαστήματός τινος συντελοῦσης καὶ τῆς ἐπαυξηθείσης οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ δὴ εἴτε ὡς ἀγαθὸν πάγιον ἢ κυκλοφοροῦν συχνότερον δὲ ἢ κατ' ἀντίθετον κατεύθυνσιν προκειμένου περὶ τῆς ἀποσθέσεως καὶ ἐξυπηρετήσεώς του, δ) τὸ ἐμπόρευμα δὲν ἀκολουθεῖ τὸ κεφάλαιον ἢ εἰς μίαν κατεύθυνσιν, ἥτοι πρὸς τὴν δανειζομένην χώραν, ἰδίᾳ ὅταν τὸ χορηγοῦν τὸ δάνειον κράτος δὲν δύναται νὰ τοποθετήσῃ τὰ προϊόντα του εἰς τὸ δανειζόμενον ἢ εἰς τρίτον ὡς συνέβη προπολεμικῶς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ε) τὸ ἐμπόρευμα οὐδόλως ἀκολουθεῖ τὸ κεφάλαιον, ὅταν τοῦτο τοποθετεῖται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἢ χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἐξόφλησιν, ἐκεῖ, χωρὶς νὰ προκαλέσουν οἰανδήποτε αὔξησιν τῆς οἰκονομικῆς εὐημερίας.

Εἰς τὸ τέταρτον βιβλίον ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει τὰς ἀπόψεις του ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἐξασφαλίζεται ὅπωςδήποτε ἐκτὸς ἐν περιπτώσει χρεωκοπίας καὶ δὴ κυρίως διὰ κινήσεως κεφαλαίων. Εἰς τὴν ἐξασφάλισιν του συντελοῦν ὅλοι οἱ συντελεστοὶ τῆς τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὠρισμένοι δοσοληψία ἐνεργοῦνται μόνον κατόπιν ἐπιτεύξεως τῶν δι' αὐτὰς ἀπαιτουμένων μέσων πληρωμῆς, ὡς π. χ., ὅταν ἡ εἰσαγωγή ἐμπορευμάτων ἐνεργεῖται χάρις εἰς τὴν σύναψιν δανείων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Κατὰ κανόνα τὰ κεφάλαια κατευθύνονται εἰς τὰς χώρας μεθ' ὑψηλῶν ἐπιτοκίων, ὡς εἶναι συνήθως αἱ ὀφειλέτιδες, καὶ οὕτω καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐκπλήρωσις προηγουμένως ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἰσοζύγιον λογαριασμῶν. Κινήσεις κεφαλαίων προέρχονται ἐπὶ πλέον ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀλληλοβοηθείας τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν, κέρδους ἐκ προεξοφλουμένων νομισματικῶν διακυμάνσεων ἢ ἐκ τῆς ἐπελευθεύσεως τούτων συντελοῦσαι οὕτω εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν. Αὕτη ὁμως οὐδόλως εἶναι ἀναπότρεπτος ἔνεκα τῆς ὑπὸ τινων ὑποστηριζομένης ἀνάγκης διὰ τὰς πισωτρίας χώρας, ὅπως τοποθετοῦν ἐκ νέου τὰ κεφάλαιά των εἰς τὰς ὀφειλέτιδας χώρας, καὶ ὑπάρχει μόνον, ὅταν αἱ τελευταῖαι ἐξοφλοῦν τὰ χρέη των εἰς τοπικὸν νόμισμα.

Ἀνισοσκελίσις τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν δύναται νὰ προκύψῃ ἐκ τῶν ἐξαιρέσεων τοῦ νόμου τοῦ ρυθμίζοντος τὰς κινήσεις κεφαλαίων. Πράγματι αὗται δὲν λαμβάνουν χώραν πρὸς τὰς ὀφειλέ-

τιδας χώρας, όταν εις τὰς πιστωτρίας ὑπάρχουν δυνατότητες πλέον ἐπικερδοῦς τοποθετήσεως ἢ κερδοσκοπίας, ἢ ὅταν λείπη ἡ ἐμπιστοσύνη διὰ τὸ μέλλον τῶν τοποθετήσεων εἰς τὰς πρώτας. Ἡ ἀνισοσκελίσις προέρχεται εἴτε διὰ τῶν θετικῶν εἴτε διὰ τῶν ἀποθευτικῶν ἐνεργειῶν τῶν κεφαλαιούχων, προκειμένου δὲ περὶ τῶν ὀφειλέτιδων χωρῶν ἰδίᾳ τῶν τῶν ἀλλοδαπῶν. Ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν ἐνεργοῦν οἰκονομικοί, πολιτικοί καὶ ψυχολογικοί παράγοντες καὶ ἐκάστοτε ἀναλόγως τοῦ ἂν πρόκειται περὶ χώρας πιστωτρίας ἢ ὀφειλέτιδος πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν.

Τελευταίως τὰ ἰσοζύγια τῶν πληρωμῶν διαφόρων χωρῶν ἀνετράπησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς παγκοσμίου κρίσεως (παράγοντος οἰκονομικοῦ) καὶ τῆς δυσπιστίας (παράγοντος ψυχολογικοῦ) παρὰ τὴν διατήρησιν ἐνίστε τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν. Ἡ ἀνατροπὴ ἐπέρχεται ἐλλείψει μέσων πληρωμῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἢ ἐν τῇ ἡμεδαπῇ ἢ ἐν ἀμφοτέροις.

Ἐξετάζων εἰς τὸ πέμπτον βιβλίον τὴν τάσιν τῶν τιμῶν πρὸς διεθνῇ ἐξίσωσιν ὁ συγγραφεὺς ἀναγνωρίζει ὅτι αὕτη ὑπάρχει πράγματι μέχρις ὠρισμένου σημείου, ἐφ' ὅσον ἐνοεῖται λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ διαφοροὶ συνθήκαι τῶν διαφόρων χωρῶν. Εἰς τὴν ἐξίσωσιν ταύτην τῶν τιμῶν λαμβανομένων γενικῶς καὶ ὅχι διὰ τὰ καθ' ἑκάστον ἤδη, εἰς ἃ εἶναι δυνατόν νὰ ἀναφανοῦν ἀξιόλογοι διαφοραὶ συντελοῦν κατὰ τὸν συγγραφέα παράγοντες ψυχολογικοὶ καὶ δὴ ἡ ἐπίδρασις α) τῶν ἐξωτερικῶν τιμῶν προκειμένου περὶ τῶν διεθνῶν ἀγαθῶν, ἅτινα ἐκάστοτε διαφέρουν ἀναλόγως τῆς αὐξομειώσεως τῶν φυσικῶν καὶ τεχνητῶν ἐμποδίων χωρὶς καὶ νὰ γίνῃ μετακίνησις τῶν ἐμπορευμάτων, β) τῶν εἰσοδημάτων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, γ) τῶν μετακινήσεων τῶν διεθνῶν ἐμπορευμάτων δι' ὧν ἐπηρρεάζονται αἱ προσφερόμεναι ποσότητες καὶ κατόπιν αἱ τιμαὶ δ) τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν τιμῶν τῶν ἐκάστοτε ὑπαρχουσῶν εἰς δεδομένην οἰκονομίαν. Ἡ ἐπίδρασις ὅλων τῶν συντελεστῶν τούτων διαφέρει ἀναλόγως τῶν κρατῶν, τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν ἐκάστοτε ἐπικρατοῦσῶν εἰδικῶν συνθηκῶν καὶ ἐκ πάντων τούτων ἐξαρτᾶται καὶ ἡ διατήρησις τῶν διαφορῶν τῶν τιμῶν.

Αἱ τιμαὶ δεικνύουν διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας ἀποδιδομένας ἐνδεχομένως εἰς τὰς αὐξομειώσεις τῆς παραγωγῆς χρυσοῦ, κυκλικὰς αἱ ὁποῖαι χωρὶς νὰ εἶναι σύγχρονοι ἀπολύτως δεικνύουν μεγάλην ὁμοιότητα εἰς τὰς διαφόρους χώρας καὶ τέλος τὰς ἀτάκτους ὀφειλομένας εἰς πολέμους καὶ ἄλλα ἀπρόβλεπτα ἢ ἐξαιρετικὰ γεγονότα.

Αἱ διακυμάνσεις τῶν τιμῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος καὶ αἱ διὰ κυβερνητικῶν ἀποφάσεων προκαλούμεναι αὐξομειώσεις τῆς εἰς χρυσὸν περικτικότητος τοῦ περὶ οὗ ἐκάστοτε πρόκειται νομίσματος προκαλοῦν εἴτε διαταραχὴν τοῦ διεθνοῦς ἰσοζυγίου τῶν τιμῶν, εἴτε ἐπιδείνωσιν τῆς ἤδη ὑπαρχούσης διαταραχῆς εἴτε, ὅπερ μᾶλλον σπάνιον ἀποκινεῖται αὐτῆς. Ἐκάστοτε ἡ ἐπίδρασις εἶναι βραδυτέρα καὶ μικροτέρα, ὅταν αὐξάνει ἢ εἰς χρυσὸν περικτικότητος ἐνὸς νομίσματος ἕνεκα τῆς ἀποφυγῆς κατὰ τὸ δυνατόν μειώσεως τῶν παγίων δαπανῶν. Ἐπίδρασιν σημαντικὴν ἐξασκοῦν καὶ τὰ ἀπρόβλεπτα γεγονότα, ὥς καὶ αἱ κυκλικαὶ διακυμάνσεις. Πάντως αἱ διαφοραὶ τῶν τιμῶν εἰς τὰς διαφόρους

οικονομίας παραμένουν ἔνεκα τῶν φυσικῶν καὶ τεχνητῶν περιορισμῶν τῆς κινήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν προϊόντων αὐτῆς δυναμένων νὰ διαιρεθοῦν ἀναλόγως τῆς εὐκινησίας των καὶ τῶν διαφορῶν προικοδοτήσεως τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν καὶ τῆς πάσης φύσεως προηγουμένης ἐξελίξεώς των.

Ἐν συμπεράσματι ὁ συγγραφεὺς προβαίνει εἰς σύνοψιν τῶν διδαγμάτων, ἅτινα προκύπτουν ἐκ τῆς ἐργασίας του καὶ ὑπομιμνήσκων τὸ πολύπλοκον τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων καὶ τὴν δυσχέρειαν ὑπαγωγῆς των εἰς αὐτομάτως ἐφαρμοζομένους νόμους συνιστᾷ εἰς τοὺς θεωρητικούς μὲν προσεκτικὴν ἀνάλυσιν τῶν δεδομένων εἰς δὲ τοὺς κυβερνῶντας τοὺς προσπαθοῦντας ἐκ τῶν ἄνω νὰ ρυθμίσουν τὰ πάντα χωρὶς νὰ προσέχουν εἰς τὰς ἐνδεχομένας συνεπείας ἔτι μεγαλειτέραν, καθ' ὅτι ἄλλως διατρέχουν τὸν κίνδυνον νὰ προκαλέσουν μεγάλας καταστροφὰς ἐν τῇ προσπαθείᾳ των διορθώσεως ἐπιφανειακῆς τῶν κακῶς ἐχόντων ἄνευ θεραπείας τῶν βαθυτέρων αἰτιῶν. Πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι τὸ ὅλον ἔργον τοῦ σοφοῦ ἡμῶν διδασκάλου ἀποτελεῖ ἐν τῶν σημαντικωτέρων καὶ τῶν τελειότερων ἐπὶ τῶν συντελεστῶν τῶν ἐπηρεαζόντων τὰς διεθνεῖς οἰκονομικὰς σχέσεις, αἵτινες διὰ πάσας τὰς οἰκονομίας ἄνευ σχεδὸν ἐξαιρέσεως εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ μελετῶνται ἐπισταμένως πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἄλλως συχνὰ ἐπερχομένων ἀνεπανορθώτων καταστροφῶν.

Ἀθῆναι 17 Μαρτίου 1937.

Δ. Ι. ΔΕΛΙΒΑΝΗΣ

GAETAN PIROU: *La monnaie française depuis la guerre (1914 - 1936)*.

Σελ. 112. Paris. Librairie du Recueil Sitey. 1936.

Εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ βιβλίον ὁ συγγραφεὺς περιέλαβεν — ὅπως ἀναφέρει εἰς προεισαγωγικόν του σημείωμα — τρεῖς διαλέξεις, τὰς ὁποίας ἔδωκε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸ τεχνικὸν Πανεπιστήμιον τῆς Λυσαβῶνος. Καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων ἀπὸ δεκαετίας περίπου, ὁ κ. Ρ. εἶναι σήμερον εἰς τῶν ἀξιολογωτέρων ἐκπροσώπων τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης ἐν Γαλλίᾳ.

Αἱ μέχρι τοῦδε δημοσιευθεῖσαι ἐργασίαι του, ἀναφερόμεναι ἰδίως εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν κριτικὴν τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς σκέψεως, ἔχουν ἐδρεώσει τὴν φήμην του ὡς ἀρίστου ἐπιστήμονος καὶ συγγραφέως. Τὰς χαρακτηρίζει βαθεῖα καὶ φιλοσοφημένη κρίσις, ἐξαιρετικὴ διαύγεια σκέψεως, ἀπαράμιλλος συνθετικὴ καὶ ἰσοζυγισμένη ἐμφάνισις τοῦ ἐρευνωμένου θέματος.

Ἡ γνῶσις τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν (Ἀγγλικῆς, Γερμανικῆς, Ἰταλικῆς) ἐπιτρέπουν εἰς τὸν συγγραφέα τὴν παρακολούθησιν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κινήσεως καὶ φιλολογίας.

Ἡ διδασκαλία του ὅχι τόσον ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων ὅσον ἐν τῇ Σχολῇ Ἀνωτέρων Σπουδῶν τῆς Σορβῶνης ἀποδεικνύει τὴν εὐρύτητα τῆς οἰκονομικῆς του καταρτίσεως καὶ

τὴν εὐχέρειαν μὲ τὴν ὁποίαν χειρίζεται θεμελιώδη προβλήματα τῆς Οἰκονομικῆς Θεωρίας. (*)

Ὁ τριπλοῦς ὑπότιτλος : *inflation — stabilisation — devaluation*, χαρακτηρίζει λίαν ἐπιτυχῶς τὸ περιεχόμενον τῆς ὑπὸ κρίσιν μελέτης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ καθηγητὴς P. μᾶς παρουσιάζει εἰς τρεῖς ἀναγλύφους εἰκόνας τὰ κεντρικὰ σημεῖα τῆς ἐξελίξεως τοῦ νομισματικοῦ προβλήματος τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πολέμου μέχρι τῆς προσφάτου ὑποτιμῆσεως τοῦ γαλλικοῦ φράγκου.

Ὅπως, ἄλλωστε, ἀναφέρει κάπου ὁ ἴδιος, ὁλόκληρος «ἡ νομισματικὴ ἱστορία τοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ 1914 δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς ἓνα θεατρικὸν ἔργον εἰς τρεῖς πράξεις».

Τὴν πρώτην πράξιν τῆς ἱστορίας τοῦ γαλλικοῦ νομίσματος (1914—1918) μᾶς παρουσιάζει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης του (σ. 11-28).

Ἐν αὐτῷ ἐκτίθεται κατ' ἀρχὰς τὸ κατὰ τὴν προτεραίαν τοῦ πολέμου ἰσχύον νομισματικὸν καθεστῶς τῆς Χώρας καὶ καθορίζονται αἱ μορφαὶ καὶ αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας διεξήγετο ἡ νομισματικὴ καθόλου λειτουργία ἐν Γαλλίᾳ (μεταλλικὸν νόμισμα, χαρτονόμισμα καὶ συμψηφιστικὸν ἢ ἄϋλον νόμισμα — *monnaie scripturale*).

Ἀκολουθῶς μελετῶνται αἱ κύριαι γραμμαὶ τῆς χρηματοδοτήσεως τοῦ Μεγάλου Πολέμου, ἥτις κατέστη δυνατὴ ἐν Γαλλίᾳ, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας Χώρας, διὰ τοῦ νομισματικοῦ πληθωρισμοῦ.

Ἡ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν πολεμικῶν ἀναγκῶν ἐπιβεβλημένη διόγκωσις τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας, ἄνευ παραλλήλου αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν, αὐξάνουσα εἰς ὀνομαστικὴν μόνον ἀξίαν τὰ εἰσοδήματα τῶν ἰδιωτῶν προεκάλει μοιραίως γενικὴν καὶ προοδευτικὴν ὕψωσιν τῶν τιμῶν, ἡ ὁποία ἐμμέσως ἐπέφερε μίαν βαθμιαίαν τροποποίησιν τῆς κλίμακος τῶν ἀξιῶν.

Οὐσιαστικῶς τὸ ἄτομον, παρὰ τὴν φαινομενικὴν αὐξήσιν τῶν εἰσοδημάτων του, δὲν καθίστατο πλουσιώτερον. Ἐν τούτοις ἡ μεγάλη αὐξήσις τῶν ἰδιωτικῶν εἰσοδημάτων εἰς ὀνομαστικὴν ἀξίαν ἐπέτρεπεν εὐχερῶς εἰς τὸ Κράτος, τόσον διὰ τῶν φόρων ὅσον καὶ ἰδίᾳ διὰ τῶν βραχυπροθέσμων ἐσωτερικῶν δανείων (γραμματίων Ἐθνικῆς Ἀμύνης), τὴν ἀπόκτησιν ποσῶν πολὺ μεγαλυτέρων ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἡδύνατό τις νὰ φαντασθῇ διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου.

Τὸν συγγραφέα ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερος ὁ μηχανισμὸς καὶ ἡ λειτουργία τοῦ νομισματικοῦ τούτου πληθωρισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ, ὅστις μολονότι προσέλαβε διάφορον τεχνικὴν μορφήν τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ συντελεσθέντος

(*) Εἰς τὴν πολυγραφημένην ἔκδοσιν τῆς διδασκαλίας του ταύτης ὀφείλονται :
G. Pirou 1) *L'Utilité marginale*. 1932.

2) *Les Théories de l'équilibre économique*. 1934.

3) *Les Nouveaux courants de la théorie économique aux Etats - Unis*. Fasc. Thorstein Veblen, John - Maurice Clark et Henry - Ludwell Moore. 1935.

4) *Les Nouveaux courants de la théorie économique aux Etats - Unis*. Fasc. II : *De l'économie rationnelle à l'économie institutionnelle*. 1936. Paris. Editions Domat - Montchretien.

(πληθωρισμός χαρτονομίσματος — πληθωρισμός πιστώσεων) έκάλυπτε καὶ εἰς τὰς δύο Χώρας τὴν αὐτὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα, τὴν ἀνάγκην δηλαδή δημιουργίας τεχνητῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία τελικῶς διέρρηξε τὴν μεταξὺ νομίσματος καὶ ἐμπορευμάτων ὕφισταμένην προπολεμικῶς ἰσορροπίαν.

Τὴν δευτέραν φάσιν τῆς ἱστορίας τοῦ γαλλικοῦ νομίσματος (1918—1928), ὡς καὶ τῶν νομισμάτων τῶν ἄλλων Χωρῶν, χαρακτηρίζει ἡ προσπάθεια πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀνωτέρω διαρραγείσης ἰσορροπίας διὰ τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν χρυσὴν βάσιν, ἣτις διὰ τὴν Γαλλίαν ἐπραγματοποιήθη διὰ τοῦ νομισματικοῦ Νόμου τῆς 25 Ἰουνίου 1928.

Πρὶν εἰσελθῇ εἰς λεπτομερῆ κριτικὴν ἀνάλυσιν τῆς διὰ τοῦ νόμου τούτου καθιερωθείσης νομισματικῆς μεταρρυθμίσεως, ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὴν θεωρητικὴν ἄποψιν τῶν προταθεισῶν δύο ἀντιθέτων λύσεων, τῆς revalorisation ἢ τῆς dévaluation τοῦ γαλλικοῦ φράγκου. Τὰ ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν ἐκάστης τῶν λύσεων τούτων προταχθέντα ἐπιχειρήματα ἀναλύονται μὲ σαφήνειαν, διὰ νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς νομισματικῆς καταστάσεως κατὰ τὴν περίοδον τῆς *de facto* σταθεροποιήσεως τοῦ φράγκου (23 Δεκεμβρίου 1926—25 Ἰουνίου 1928) ἐπέβαλλεν ἄφ' ἑαυτῆς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς σταθεροποιήσεως τῆς ἀξίας τῆς γαλλικῆς νομισματικῆς μονάδος εἰς ἐπίπεδον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ 1)5 περίπου τῆς προπολεμικῆς αὐτῆς χρυσῆς ἰσοτιμίας.

Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνει καὶ ἡ ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυσις τοῦ μηχανισμοῦ τῆς λειτουργίας τοῦ νόμου τῆς 7 Αὐγούστου 1926, ὅστις ἀπετέλεσε τὸν ἄξονα τῆς ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς τῆς Γαλλίας ἀσκηθείσης νομισματικῆς πολιτικῆς πρὸς ἐπίτευξιν καὶ διατήρησιν τῆς ἀνωτέρω *de facto* σταθεροποιήσεως τοῦ γαλλικοῦ φράγκου. Τὸ διὰ τοῦ νόμου τούτου προσωρινῶς εἰσαχθὲν σύστημα τοῦ Gold Exchange Standard, παρὰ τὰ γνωστὰ αὐτοῦ πλεονεκτήματα, ἀπεδείχθη τελικῶς ἐν τῇ πράξει ὄχι μόνον ἀνεπαρκὲς ν' ἀντικαταστήσῃ ἐν παντὶ τὸ σύστημα τοῦ Gold Standard, ἀλλὰ καὶ διαταρακτικὸν τῆς νομισματικῆς ἰσορροπίας, ὡς εὐνοοῦν τὴν ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου δημιουργίαν ἐνὸς ἐπικινδύνου πληθωρισμοῦ πιστώσεων.

* * *

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τὴν καθιέρωσιν τῆς νομισματικῆς σταθεροποιήσεως τοῦ νόμου τῆς 25 Ἰουνίου 1928, ἐπῆρχετο ἡ παγκόσμιος οἰκονομικὴ κρίσις, ἡ ὁποία, μαζὶ μὲ τὰς τόσας ἄλλας καταστρεπτικὰς συνεπείας τῆς, ἠνάγκασε τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀκολούθως τὰς περισσοτέρας τῶν ἄλλων χωρῶν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν χρυσὴν βάσιν. Ἀπὸ τῆς σιγμῆς ταύτης ἀνέκυπτε καὶ πάλιν ἐν Γαλλίᾳ ζήτημα νέου ὑποβιβασμοῦ τῆς εἰς χρυσὸν ἀξίας τοῦ γαλλικοῦ νομίσματος ἢ διατήρησεως τοῦ νομισματικοῦ καθεστώτος τοῦ 1928.

Τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ μικροῦ βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ Ρ. (σελ. 79—108) παρέχει μίαν σύντομον ἀλλὰ πλήρη εἰκόνα τοῦ νομισματικοῦ προβλήματος τῆς Γαλλίας, ὅπως τοῦτο ἐτίθετο ὀλίγας μόλις ἑβδομάδας πρὸ τῆς τελευταίας — Σεπτέμβριος 1936 — dévaluation τοῦ γαλλικοῦ φράγκου.

Λόγοι ὄχι στενῶς νομισματικῆς καὶ τραπεζικῆς φύσεως, ὅπως εἰς ἄλλας χώρας (ἐν Βελγίῳ, λ. χ.), ἀλλὰ δημοσιονομικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ ἐπέβαλλον τὸν νέον τοῦτον ἀκρωτηριασμόν τῆς χρυσῆς ἀξίας τοῦ γαλλικοῦ νομίσματος, διὰ νὰ ἐξέλθῃ ἡ χώρα ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν ἀσφυξίας καὶ μαρασμοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλθει ἡ οἰκονομικὴ αὐτῆς ζωὴ, λόγῳ ἰδίως τῶν ὑψηλῶν γαλλικῶν τιμῶν, ἐκφραζομένων εἰς χρυσόν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς χαμηλὰς τιμὰς τῶν ἄλλων χωρῶν μὲ ὑποτιμημένον νόμισμα.

Ὁ συγγραφεὺς συνοψίζει τὰς διεξαχθείσας σχετικῶς συζητήσεις, ἀναλύει διαδοχικῶς τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ὑποστηριζόντων τὴν ἀποψιν τῆς νέας dévaluation, ὡς καὶ τὴν ἀντίθετον θέσιν τῶν ὁπαδῶν τῆς διατηρήσεως τῆς νομισματικῆς σταθεροποιήσεως τοῦ 1928 διὰ τῆς ἀσκήσεως μιᾶς γενικῆς «ντεφλασιονιστικῆς» πολιτικῆς, διὰ νὰ ἀφήσῃ σαφῆ εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ἀναπόφευκτος λύσις τοῦ ὑποβιβασμοῦ τῆς χρυσῆς ἀξίας τῆς γαλλικῆς νομισματικῆς μονάδος ἦτο ἀπλῶς ζήτημα χρόνου. Τὴν καθιέρωσεν, ἄλλωστε, ἐλαχίστους μῆνας βραδύτερον, ἡ σημερινὴ Κυβέρνησις τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου, ἡ ὁποία, μολονότι προγραμματικῶς ἀντίθετος, ἠναγκάσθη, πρὸ τῆς ἐξελίξεως τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων, νὰ κάμῃ ὠρισμένας εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑποχωρήσεις.

Ἡ εἰς τὸ τέλος τῆς κρινομένης μελέτης παρατιθεμένη βιβλιογραφικὴ σημείωσις τῶν εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν ἐκδοθεισῶν ἐργασιῶν διευκολύνει αἰσθητῶς τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ διευρύνῃ τὰς ἐρεῦνας του ἐπὶ τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς.

ΑΠ. Δ. ΓΟΥΛΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ: Ἡ οἰκονομικὴ πίστις. Ἀθῆναι 1936, σελ. 217.

Τὸ πρόβλημα τῆς ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν δημιουργίας αὐτοτελοῦς ἀγοραστικῆς δυνάμεως καθ' ὑπέρθεσιν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν πράγματι κατέχουν ἐκ τῶν καταθέσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτῶν κεφαλαίου, συσχετιζόμενον κατὰ τὴν θεωρητικὴν αὐτοῦ ἔρευναν πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων τῆς οἰκονομίας, ἀποτελεῖ ἀναμφισθητήτως ἓν ἐκ τῶν δυσκολωτέρων προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ἡ πίστις συνδέεται, ὡς γνωστόν, πρὸς τὰς κυκλικὰς διακυμάνσεις καὶ τὰς κρίσεις, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ περίοδος τῆς οἰκονομικῆς ἐπιδόσεως (prosperité) καὶ ἡ χαρακτηρίζουσα ταύτην ἀνάπτυξις τῶν ἐργασιῶν καὶ ἐπιτάχυνσις τοῦ ρυθμοῦ ἐν γένει τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας, προϋποθέτει τὴν ἀνάλογον διεύρυνσιν τῆς ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν χορηγουμένης ἀγοραστικῆς δυνάμεως, ἐξ ἄλλου δὲ διότι ἄστοχος καὶ ἄκαιρος πιστωτικὴ πολιτικὴ τῶν Τραπεζῶν δύναται νὰ προκαλέσῃ διαταραχὰς εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς διαδρομῆς.

Προλογίζων τὸ ἔργον του, ὁ συγγραφεὺς λέγει ὅτι «ἡ παροῦσα οἰκονομικὴ κρίσις συνετέλεσε μάλιστα ὥστε ἡ θεωρία τῆς ἱκανότητος τῶν Τραπεζῶν πρὸς αὐτοτελεῖν δημιουργίαν ἀγοραστικῆς δυνάμεως νὰ

λάθῃ καὶ πρακτικὸν περιεχόμενον, νὰ λάθῃ δηλαδή μορφήν πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, ἰδίως κατόπιν τῆς ἀποτυχίας τῆς πολιτικῆς τῆς πιστωτικῆς περιστολῆς ὡς μέσου ἀντιμετωπίσεως καὶ θεραπείας τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Καὶ πράγματι, ἤδη βλέπομεν τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν χωρῶν, ὡς ἡ Ἀμερικανικὴ Συμπολιτεία καὶ ἡ Γερμανία, κυριαρχουμένην ὑπὸ τῆς ιδέας τῆς δημιουργίας προσθέτου ἀγοραστικῆς δυνάμεως.

Εἰς τὰ κτωτέρω θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συνοψίσωμεν τὰ κυριώτερα σημεῖα τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Παρασκευοπούλου.

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν (σελ. 11 - 16) ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐξελίξεως τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας ἀκολουθῶν τὸ θεωρητικὸν σχῆμα τοῦ Bruno Hildebrand.

Εἰς τὸ Α΄ κεφάλαιον (σ. 17 - 37) ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὴν οὐσίαν, τὰς μορφὰς καὶ τὰς πηγὰς τῆς πίστεως. Τὴν πίστιν ἢ πιστωτικὴν πρᾶξιν ὀρίζει ὡς «πᾶσαν κερδοφόρον μεταθίβασιν ἀγοραστικῆς δυνάμεως ὑπὸ προσώπου τινὸς εἰς ἕτερον ἐπὶ τῷ ὄρῳ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς μετὰ παρέλευσιν χρονικοῦ τινος διαστήματος».

Εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν κύριοι φορεῖς τῆς πίστεως εἶναι αἱ Τράπεζαι. Αὗται ἀντλοῦν τὰ μέσα τῶν χορηγουμένων πιστώσεων α΄.) ἐκ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν συγκεντρώνουν δι' ἐκδόσεως μετοχῶν (μετοχικὸν κεφάλαιον) καὶ ἐξ ἐκείνης ἢ ἐκπροσωπεῖ τὸ σχηματιζόμενον ἀποθεματικόν. β΄.) ἐκ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν συγκεντρώνουν διὰ τῶν παρ' αὐταῖς καταθέσεων. γ΄.) ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν Τραπεζῶν αὐτοτελῶς δημιουργουμένης ἀγοραστικῆς δυνάμεως. Αἱ δύο πρῶται κατηγορίαι ἀγοραστικῆς δυνάμεως προέρχονται, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἀποταμιεύσεως, ἐνῶ ἡ τρίτη δημιουργεῖται, καθ' ὑπέρθεσιν αὐτῆς, ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν.

Οὐσιώδεις ἐνταῦθα εἶναι, ὅτι ἡ σημασία τῶν ἰδίων κεφαλαίων τῶν Τραπεζῶν ὡς «πιστωτικῆς πηγῆς» εἶναι περιορισμένη. Τοῦτο συμβαίνει διότι τὸ μετοχικὸν καὶ ἀποθεματικὸν αὐτῶν κεφάλαιον ἐξυπηρετεῖ κατὰ πρῶτον λόγον ἄλλους σκοποὺς ἢ πιστοδοτικούς, ἥτοι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κοινοῦ πρὸς αὐτάς, τὴν κάλυψιν τῶν ἐνδεχομένων ζημιῶν, τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ρευστότητος αὐτῶν, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν μακροπροθέσμων τοποθετήσεων, ἀφ' οὗ τὸ ἴδιον τῆς Τραπεζῆς κεφάλαιον δὲν ὑπόκειται εἰς τὸ ἐνδεχόμενον τῆς ἀναλήψεως. Συνεπῶς αἱ Τράπεζαι ἐξευρίσκουν τὰ πιστοδοτικὰ αὐτῶν μέσα κυρίως ἐκ τῶν δύο ἐτέρων κατηγοριῶν ἀγοραστικῆς δυνάμεως, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῶν καταθέσεων καὶ ἐκ τῆς δημιουργουμένης ἀγοραστικῆς δυνάμεως. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῆς πρώτης ἐκ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν, ἀποτελεῖται ἐκ τῶν διαφόρων μορφῶν καταθέσεων αἱ ὁποῖαι συγκεντρῶνται εἰς τὰς Τραπεζάς. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῆς δευτέρας, ἥτοι ἡ ὑπ' αὐτῶν τῶν Τραπεζῶν δημιουργουμένη ἀγοραστικὴ δύναμις, παραγματοῦται α΄.) διὰ τῆς ἐκδόσεως τραπεζογραμματίων β΄.) διὰ τῆς δημιουργίας λογιστικοῦ χρήματος (*monnaie scripturale*, *Money of account*, *Buchgeld*).

Αἱ πιστώσεις, ὅς αἱ Τράπεζαι παρέχουν βάσει τῶν πραγματικῶν καταθέσεων, ἐξαρτῶνται ποσοτικῶς ἐκ τοῦ ὅγκου τούτων, ὅστις ἀντι-

προσωπεύει υπάρχουσιν ἐκάστοτε ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ἀγοραστικὴν δύναμιν προερχομένην ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἀποταμιεύσεως, ἣ ὁποία καὶ ἀποτελεῖ τὸ ὄριον τῶν πιστώσεων τούτων. Τὰς πιστώσεις ταύτας ἀποκαλεῖ ὁ συγγραφεὺς μετὰ βιβαζομένους.

Αἱ πιστώσεις τὰς ὁποίας αἱ Τράπεζαι παρέχουν βάσει τῶν πλασματικῶν καταθέσεων διὰ τῆς δημιουργίας λογιστικοῦ χρήματος, διακανονίζονται ποσοτικῶς ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ βαθμοῦ καὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς κοινωνικῆς ἀποταμιεύσεως. Τὰς πιστώσεις ταύτας ἀποκαλεῖ ὁ συγγραφεὺς δημιουργουμένους (σελ. 37).

Εἰς τὸ β'. Κεφάλαιον «Δημιουργία καὶ ἐπίδρασις τῆς πίστεως ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας» (σ. 38-103) — τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ σπουδαιότερον — ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰς τεχνικὰς δυνατότητας καὶ προϋποθέσεις τῆς δημιουργίας πίστεως, τὰς ἐπιδράσεις τῆς πίστεως καὶ τὰς ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης ἀναπτυχθείσας δύο θεωρίας, ἐκθέτων ἐπὶ τούτου καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θεωρίαν.

Διὰ τὰς ἐκδοτικὰς Τραπεζὰς τὰς ἀπηλλαγμένας περιοριστικῶν διατάξεων σχετικῶν πρὸς τὸν διακανονισμόν τῆς ἐκδόσεως τραπεζογραμματίων, δὲν ὑφίσταται, ὡς εἶναι φανερόν, ζήτημα δημιουργουμένων πιστώσεων, διότι αὗται δύνανται διὰ τῆς ἐκδόσεως τραπεζογραμματίων νὰ αὐξάνουν τὰς πιστώσεις των. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἂν καὶ αἱ πιστωτικαὶ Τράπεζαι ἢ Τράπεζαι καταθέσεων ἔχουν τὴν ἰκανότητα τῆς αὐτοτελοῦς δημιουργίας ἀγοραστικῆς δυνάμεως (σελ. 38).

Αἱ ἐπὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀντιλήψεις ἀλληλοσυγκρούονται. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1889 - 1891 ὁ Macleod διετύπωσε τὴν θεωρίαν ὅτι α') αἱ πιστοχορηγήσεις τῶν Τραπεζῶν εἶναι ἀνεξάρτητοι τῆς παρ' αὐταῖς συγκεντρουμένης ἀποταμιεύσεως καὶ ὅτι β') αἱ καταθέσεις εἶναι συνέπεια τῶν πιστοχορηγήσεων τῶν Τραπεζῶν καὶ ὄχι τὸ ἀντίθετον.

Ἡ θεωρία αὕτη δριμύτατα πολεμηθεῖσα καὶ σχεδὸν ἀχρηστευθεῖσα, ἀνέζησεν ἐσχάτως ἀπὸ τοῦ 1919 κ. μ. διὰ τῶν θεωριῶν τοῦ Hawtrey, Hahn, Ch. A. Philip, αἵτινες καὶ ἐπικράτησαν.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς θεωρίας ταύτας, οἱ πρακτικοὶ Τραπεζίται ὑποστηρίζουν, ὅτι αἱ πιστωτικαὶ Τράπεζαι δὲν δύνανται νὰ χορηγοῦν πιστώσεις πέραν τῆς ποσότητος τῶν παρ' αὐταῖς ὑπὸ μορφήν χρημάτων ἢ ἐπιταγῆς ἐνεργουμένων καταθέσεων (W. Leaf, F. Sommary, A. Jöhr, Reisch κ. ἄ.).

Τὸ ζήτημα εἶναι σπουδαιότατον. Οὕτως, ἂν οἱ θεωρητικοὶ ἔχουν δίκαιον, ἡ χρηματικὴ πολιτικὴ δὲν θὰ ἐξουσιάζεται οὐσιαστικῶς ὑπὸ τῆς ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς καὶ τοῦ κατευθύνοντος αὐτὴν Κράτους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πιστωτικῆς πολιτικῆς τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν (σελ. 43).

Ἡ ἰκανότης τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν πρὸς δημιουργίαν ἀγοραστικῆς δυνάμεως, δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Hahn, εἰς τὸ γεγονός ὅτι αἱ ἐνεργητικαὶ πράξεις τῶν Τραπεζῶν (χορηγήσεις κ.λ.) συνεπάγονται ἀναλόγους παθητικὰς τοιαύτας (καταθέσεις κ.λ.), διότι ἡ αἰτιολογία τῆς γνώμης του ταύτης, ὅτι αἱ ἐγκρινόμεναι πιστώσεις καταχωροῦνται λογιστικῶς εἰς εἰδικὸν χρεωστικὸν λογαριασμόν πρὸ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ πιστολήπτου, εἶναι ἀπολύτως ἐσφαλμένη. Εἶναι δὲ ἐσφαλμένη διότι βασιίζεται ἐπὶ προϋποθέσεων ὑπαρχού-

σῶν μόνον ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἀλλὰ καὶ διότι καὶ εἰς τὰς χώρας ταύτας ἡ ἐν λόγῳ λογιστικὴ καταχώρησις οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ὡς πρὸς τὴν ἰκανότητα τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν πρὸς δημιουργίαν καὶ διάθεσιν ἀγοραστικῆς δυνάμεως (σελ. 44). Τοιαύτην σημασίαν ἔχει μόνον ἡ δυνατότης τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν πρὸς πραγματικὴν διάθεσιν τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων, διότι ἡ δυνατότης αὕτη προϋποθέτει ἀνάλογον ρευστότητα τῶν Τραπεζῶν. Ἐφ' ὅσον ὅμως αἱ ἐγκριθεῖσαι πιστώσεις ἀναλαμβάνονται εἰς μετρητά, αἱ Τράπεζαι ἀναγκάζονται νὰ προσφεύγουν εἰς τὴν Ἐκδοτικὴν Τράπεζαν, ἡ ὁποία θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀνάλογον ποσὸν τραπεζογραμματίων. Ὅθεν δεδομένου ὅτι αἱ ἐγκριθεῖσαι πιστώσεις ἀναλαμβάνονται, ἀποκλείεται ἡ αὐτοτελὴς δημιουργία ἀγοραστικῆς δυνάμεως ἐκ μέρους τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν, ἀκόμη καὶ ὅταν αὗται προσάγουν εἰς τὰς Ἐκδοτικὰς Τραπεζὰς ἐμπορικὰ γραμμάτια πρὸς προεξόφλησιν, τὸ προϊόν τῶν ὁποίων διαθέτουν διὰ τὰς ἐγκριθείσας πιστώσεις τῶν. Διότι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἡ δι' ἐκδόσεως τραπεζογραμματίων τιθεμένη εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν ἀγοραστικὴ δύναμις, περιορίζεται ὑπὸ τοῦ ποσοῦ ἐκείνων μόνον τῶν ἐμπορικῶν γραμματίων, τὰ ὁποία πληροῦν τοὺς ὑπὸ τοῦ καταστατικοῦ τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν προδιαγεγραμμένους ὅρους προεξοφλήσεως (σελ. 48).

Ὅταν ἐξ ἑτέρου ὁ πιστολήπτης δὲν ἀναλαμβάνῃ τὴν ἐγκριθεῖσαν πίστωσιν εἰς μετρητά, ἀλλ' ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν πληρωμῶν διὰ γύρου, πληρωμῶν δηλαδὴ δι' ἐπιταγῆς ἢ δι' ἄλλης ἐντολῆς μεταβιβάσεως ἀπὸ λογαριασμοῦ εἰς λογαριασμόν, ὁ ὑπὲρ οὗ δὲ ἡ ἐντολὴ τοῦ πιστολήπτου ἔχει λογαριασμόν παρὰ τῇ αὐτῇ Τραπεζῇ, ἡ Τράπεζα αὕτη πιστώνει ἀπλῶς τὸν λογαριασμόν τοῦ ὑπὲρ οὗ ἡ ἐντολὴ καὶ χρεώνει τὸν λογαριασμόν τοῦ δώσαντος τὴν ἐντολὴν πιστολήπτου.

Ὑπεστηρίχθη ἡ γνώμη ὅτι τὰ μέσα τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν πρὸς χορήγησιν δημιουργουμένων πιστώσεων συνιστοῦν αἱ ἐν τῇ αὐτῇ Τραπεζῇ δημιουργούμεναι πιστωτικαὶ ἀπαιτήσεις τρίτων αἱ γιγνόμεναι ἐκ τῶν πρὸς τοὺς τρίτους τούτους μεταβιβάσεων τῶν ὑπὲρ ὧν ἠνοίχθησαν αἱ πιστώσεις. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, διότι αἱ ἀπαιτήσεις τῶν τρίτων δὲν παραμένουν ἐν τῇ Τραπεζῇ ἄθικτοι μέχρις ἐξοφλήσεως τῆς ἀνοιγείσης καὶ χρησιμοποιοῦνται πιστώσεως (σελ. 49).

Αἱ εἰς μετρητά, ἐξ ἄλλου, ἀναλήψεις τῶν τρίτων ὑπὲρ ὧν αἱ ἐντολαὶ ἢ αἱ ὑπὸ μορφήν ἐπιταγῆς ἀναλήψεις ὑπὲρ προσώπων τὰ ὁποῖα δὲν τηροῦν λογαριασμόν ἐν τῇ αὐτῇ Τραπεζῇ, ἀλλὰ παρ' ἄλλῃ, ἀντιμετωπίζονται ὑπὸ τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν διὰ μέσων πληρωμῆς παρεχομένων εἰς αὐτάς ὑπὸ τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν.

Ἐν τούτοις ὁ σύγχρονος πιστωτικὸς μηχανισμὸς παρέχει καὶ ἄλλην δυνατότητα ἐξευρέσεως μέσων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναλήψεων τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν πληρωμῶν διὰ γύρου. Ἡ δυνατότης αὕτη συνίσταται εἰς τὸ ὅτι κατὰ τὸν τραπεζικὸν συμψηφισμόν δημιουργεῖται ὑπὲρ τῆς Τραπεζῆς εἰς τὴν ὁποίαν τηρεῖ λογαριασμόν ὁ ὑπὲρ οὗ ἡ μεταβίβασις, ἰσόποσος πιστωτικὴ διαφορά. Αὕτη δύναται νὰ συμψηφισθῇ διὰ πιστωτικῶν ἐντολῶν τῶν πελατῶν τῆς δικαιοῦχου Τραπεζῆς, ὑπὲρ προσώπων τηρούντων λογαριασμοὺς παρὰ τῇ

ὕποχρέω Τραπεζίη. Τοιαῦται ἐντολαὶ προκύπτουν κυρίως λόγω τῆς παροχῆς δημιουργουμένων πιστώσεων καὶ ὑπὸ τῆς ὑποχρέου Τραπεζίης ἢ λόγω τῆς ἀπλῆς ἐπεκτάσεως τῶν πιστοχορηγήσεών της.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ ἱκανότης τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν πρὸς δημιουργίαν ἀγοραστικῆς δυνάμεως προϋποθέτει (Keynes, Philipp) σύγχρονον ἐνέργειαν ὅλων τῶν Τραπεζῶν πρὸς χορήγησιν δημιουργουμένων πιστώσεων (σελ. 51). Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται μᾶλλον εἰδικὴ συμφωνία τῶν Τραπεζῶν, ἡ ὁποία δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως ἀναγκαῖον ὅρον, ἀλλὰ προϋπόθεσιν διευκολύνουσιν τὸν συγχρονισμόν καὶ τὴν εὐρυθμίαν τῆς πολιτικῆς τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων (σελ. 54).

Τὸ συμπέρασμα τὸ ὁποῖον προκύπτει ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μας ὅτι :

α'.) Ἡ ὑπὸ μόνων τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν δημιουργία αὐτοτελοῦς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, καθίσταται δυνατὴ ὅταν αἱ ἐπιταγαί, τὰς ὁποίας θὰ σύρῃ ὁ πιστολήπτης ἐπὶ τῆς Τραπεζίης τῆς χορηγησάσης τὴν δημιουργουμένην πίστωσιν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του, δὲν κομισθοῦν εἰς τὴν ἐν λόγω Τράπεζαν πρὸς ἐξόφλησιν, ἀλλὰ παραμείνουν περαιτέρω εἰς τὴν κυκλοφορίαν ὡς χρήμα καθ' ὑπέρθεσιν τῆς μέχρι τοῦδε κυκλοφορούσης ποσότητος τούτου, γενόμεναι δεκταὶ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ.

β'.) Ἐκτὸς τοῦ τρόπου τούτου, αἱ πιστωτικαὶ Τράπεζαι δύνανται νὰ δημιουργήσουν ἀγοραστικὴν δύναμιν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν αἱ ἐκδιδόμεναι εἰς βάρος αὐτῶν ἐπιταγαὶ τῶν πιστοληπτῶν ἐξοφλοῦνται ὑπὸ τῶν κομιστῶν των, ὑπὸ τὸν ἀναγκαῖον ὅμως ὅρον, ὅτι ἡ ἐκδοτικὴ Τράπεζα θὰ δεχθῇ νὰ παράσχῃ εἰς τὰς ἄνω Τραπεζὰς τὰ χρηματικὰ μέσα, τὰ ὁποία ἀπαιτοῦνται πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναλήψεων τῶν χορηγηθεισῶν δημιουργουμένων πιστώσεων. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν λοιπὸν ταύτην δημιουργεῖται ἀγοραστικὴ δύναμις τῇ πρωτοθουλίᾳ τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν, οὐχ' ἥττον ὅμως ἡ ἀγοραστικὴ αὕτη δύναμις δὲν δημιουργεῖται αὐτοτελῶς ὑπὸ μόνων τῶν πιστωτικῶν Τραπεζῶν, ἀλλ' ἀπαραιτήτως τῇ συνδρομῇ τῆς ἐκδοτικῆς Τραπεζίης.

Μετὰ ταῦτα εἰσέρχεται ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπιδράσεων τῆς πίστεως ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, κατατάσσων τὰς ἀναπτυχθείσας σχετικὰς θεωρίας εἰς δύο ἀντιτιθεμένους ομάδας.

Εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα ἀνήκουν οἱ ὑποστηρίζοντες (Schumpeter, Hahn, Robertson) ὅτι αἱ δημιουργούμεναι πιστώσεις διοχετευόμεναι εἰς τὴν παραγωγὴν ἐπιδρῶν ἐπαυξητικῶς ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος.

Κεντρικὴ ἰδέα τῶν θεωριῶν τῶν ἀνωτέρω οἰκονομολόγων εἶναι, ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῶν αὐτοτελῶς ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν δημιουργουμένων πιστώσεων ἐκδηλοῦται κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς ὑψώσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Ἡ ὑψωσις αὕτη γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν συνεπάγεται τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων τῶν ἀμοιβομένων διὰ παγίου εἰσοδήματος (εἰσοδηματία, ὑπάλληλοι) καὶ κατὰ συνέπειαν τὸν περιορισμὸν τῆς καταναλώσεως αὐτῶν. Ὁ περιορισμὸς οὗτος τῆς καταναλώσεως ἰσοδυναμεῖ πρὸς μίαν «ἀναγκαστικὴν φειδῶ» δεδομένου ὅτι διὰ τοῦ περιορισμοῦ τούτου τῆς καταναλώσεως χρησιμοποιοῦνται ἤδη διὰ παραγωγικοὺς σκοποὺς ὑπὸ τῶν ἐπιχειρημα-

τιών, οἵτινες ἔλαβον τὰς δημιουργουμένας πιστώσεις, ὠρισμένα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια, ἐὰν δὲν περιωρίζετο ἢ κατανάλωσις, θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ παραγωγικὴ χρησιμοποίησις τῶν οὕτω ἐξοικονομουμένων ἀγαθῶν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὕξησιν τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος.

Εἰς τὴν δευτέραν ὁμάδα ἀνήκουν οἱ ὑποστηρίζοντες (Mises, Keynes, Hayek, Machlup) ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας ἐκδηλοῦται διὰ μόνον τοῦ χρηματικοῦ πληθωρισμοῦ μετὰ τῶν δυσαρέστων αὐτοῦ συνεπειῶν.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῶν θεωριῶν τούτων ἀναχωροῦν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Knut Wicksell περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ «δανειακοῦ» τόκου, ἥτοι τοῦ τόκου μὲ τὸν ὅποιον αἱ Τράπεζαι χορηγοῦν τὰς δημιουργουμένας πιστώσεις, καὶ «φυσικοῦ» τόκου, ἥτοι τοῦ τόκου τοῦ προκύπτοντος ἐκ τῆς ἐξισώσεως τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως τῶν πραγματικῶν κεφαλαίων.

Διὰ τῆς χορηγήσεως ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων, αὐξάνεται ἡ προσφορὰ κεφαλαίων καὶ ὑποβιβάζεται ὁ δανειακὸς τόκος κάτω τοῦ φυσικοῦ τοιούτου. Ἡ τεχνητὴ αὕτη μείωσις τοῦ δανειακοῦ τόκου ἐπιφέρει αὕξησιν τῶν τιμῶν, ἡ ὅποια πραγματοποιεῖται πρῶτον ἐπὶ ὠρισμένων κατηγοριῶν ἀγαθῶν (μέσα καραγωγῆς), κατόπιν ἐπὶ ἄλλων κατηγοριῶν ἀγαθῶν κ.ο.κ. Ἡ αὕησις αὕτη τῶν τιμῶν προκαλεῖ μίαν ἐπίδοσιν εἰς τὴν οἰκονομίαν, ἐπίδοσιν ἣτις δὲν εἶναι συνέπεια ἀναλόγων μεταβολῶν εἰς τὴν παραγωγὴν, ἀλλὰ προκαλεῖται ἀπλῶς λόγῳ τῆς δημιουργίας πιστώσεων ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν.

Ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον προκαλουμένη ἐπίδοσις περιέχει τὰ σπέρματα τῆς κρίσεως, πρὸς τὴν ὅποιαν κατ' ἀνάγκην φέρεται ἡ οἰκονομία. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κρίσεως δεόν ὅπως διὰ τῆς προεξοφλητικῆς πολιτικῆς χαλιναγωγηθῶσιν αἱ τιμαὶ καὶ αἱ κυκλικαὶ διακυμάνσεις ἐν τῇ οἰκονομίᾳ.

Ἦδη εἰσέρχεται ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν κριτικὴν τῶν ἀνωτέρω δύο θεωρητικῶν κατευθύνσεων. Ἀμφότεραι, λέγει, δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρώτην, παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς τὸ ὅτι διὰ τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων προκαλεῖται μία «ἀναγκαστικὴ φειδῶ» λόγῳ τῆς, ὑπὸ τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν, προκαλουμένης μείωσεως τῆς καταναλώσεως τῶν παγίως ἀμοιβομένων τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ (εἰσοδηματίαι, ὑπάλληλοι). Ἡ συνέπεια ὑποτιθεμένης ὑψώσεως τῶν τιμῶν, μείωσις αὕτη τῆς καταναλώσεως τῶν ἐν λόγῳ τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ, ὑπερκαλύπτεται ἀπὸ τὴν αὕξησιν τῆς ἀγοραστικῆς καὶ καταναλωτικῆς ἱκανότητος ἄλλων τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ, ἥτοι τῶν ἐργατῶν, τῶν εἰσοδηματιῶν ἐξ ἰδιοκτησίας ἀκινήτων, καὶ διὰ τῆς καταναλωτικῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἀποταμιεύσεων τῶν τμημάτων τούτων (σελ. 83 - 85). Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν προκαλεῖται «ἀναγκαστικὴ φειδῶ», δὲν περιορίζεται ἡ κατανάλωσις· καὶ συνεπῶς δὲν ἀπομένουν ἀγαθὰ δυνάμενα νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἐπέκτασιν τῆς παραγωγῆς, ὡς δ' εἶναι φυσικόν, οὐδεμία αὕησις τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος πραγματοποιεῖται.

“Όσον ἀφορᾷ τὴν δευτέραν κατεύθυνσιν, λέγει ὅτι δὲν εἶναι ἀληθές τὸ ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ρύθμισις τοῦ προεξοφλητικοῦ ἢ δανειακοῦ τόκου τῶν Τραπεζῶν — ὁ ὁποῖος συμφώνως πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς κατευθύνσεως ταύτης ὑποβιβάζεται κατὰ τὴν χορήγησιν τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων κάτω τοῦ φυσικοῦ — διότι ὁ «φυσικὸς» τόκος εἶναι καθ’ ἑαυτὸν προβληματικὸς καὶ ἀκαθόριστος. Δὲν ἀληθεύει ἐπίσης καὶ ἡ ὑποτιθεμένη ἀπόλυτος ἐξάρτησις τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν ἐκ τοῦ τόκου προεξοφλήσεως, διότι ἡ πείρα δεικνύει ὅτι μεταξὺ τῶν δύο τούτων μεγεθῶν δὲν ὑφίσταται κατ’ ἀνάγκην αἰτιώδης σύνδεσμος. Ἡ ἐπίδρασις ἄλλως τε τοῦ τόκου προεξοφλήσεως ἐπὶ τῶν τιμῶν ἐξαρτᾶται πάντοτε ἐκ τῆς φάσεως τὴν ὁποίαν διανύει ἡ οἰκονομία κατὰ τὴν κυκλικὴν διακύμανσιν αὐτῆς. Ἀλλ’ οὔτε καὶ ὁ προεξοφλητικὸς τόκος συμπίπτει πρὸς τὸν τόκον τῆς ἀγορᾶς κεφαλαίων, ὥς ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν θεωριῶν τούτων ὑποστηριζομένων ἀπόψεων, συνεπῶς δὲ δὲν ἀληθεύει ἡ γνώμη ὅτι μειουμένου τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου μειοῦται καὶ ὁ τόκος τῆς κεφαλαιαγορᾶς καὶ ὅτι οὕτω αὐξάνονται αἱ δυνατότητες τῆς μακροπροθέσμου τοποθετήσεως κεφαλαίων. Ἐξ ἑτέρου ὁ προεξοφλητικὸς τόκος δὲν ἔχει τὴν ἀποδιδομένην εἰς αὐτὸν σημασίαν ἐν σχέσει πρὸς τὴν χορήγησιν πιστώσεων, δεδομένου ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πιστώσεων χορηγεῖται ὑπὸ τὴν μορφήν ἀνοίγματος λογαριασμῶν, καὶ ὄχι διὰ προεξοφλήσεως γραμματίων. Δὲν ὠθεῖται τέλος ἡ οἰκονομία εἰς ἀδιέξοδον διὰ τῆς θεμιτῆς πάντων, διευρύνσεως τῆς χρηματικῆς - πιστωτικῆς κυκλοφορίας μέσῳ τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων, ἀλλ’ ἀπ’ ἐναντίας διὰ τοῦ οἰκονομικῶς ἀθεμίτου περιορισμοῦ αὐτῆς. Ὅθεν, ἐφ’ ὅσον αἱ προϋποθέσεις τῆς θεωρητικῆς ταύτης κατευθύνσεως δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα, ἔπεται ὅτι δὲν ἀληθεύει καὶ τὸ ὑπ’ αὐτῆς ὑποστηριζόμενον, ὅτι διὰ τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων ἐπέρχεται ὕψωσις τῶν τιμῶν, οἰκονομικαὶ διαταραχαὶ καὶ κρίσεις.

Κατόπιν προβαίνει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ θεωρίας περὶ τῶν ἐπιδράσεων τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων ἐπὶ τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν. Αἱ ἐπιδράσεις αὗται, λέγει, ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν πολλαπλῶν λειτουργιῶν τῆς πίστεως. Εἰδικώτερον αἱ ἐπιδράσεις τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων, συνίστανται εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν προϋποθέσεων τῆς δημιουργικότητος τῆς πίστεως, δεδομένου ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις, αἵτινες λαμβάνουν πρόσθετον ἀγοραστικὴν δύναμιν, πραγματοποιοῦν τὸν παραγωγικὸν αὐτῶν σκοπὸν, ἀνεξαρτήτως τῆς πηγῆς τῆς ἀγοραστικῆς ταύτης δυνάμεως. Σημασίαν, ἀπ’ ἐναντίας, ἔχει ἡ προέλευσις τῶν πιστώσεων, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων αἱ ὁποῖαι μεταβιβάζονται διὰ τῶν πιστώσεων εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις.

Διὰ τῶν πιστώσεων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ὑπαρχούσης ἀγοραστικῆς δυνάμεως μεταβιβάζονται εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις κεκτημέναι ἐν τῇ ἐθνικῇ οἰκονομίᾳ παραγωγικαὶ δυνάμεις, ἐνῶ διὰ τῶν πιστώσεων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς δημιουργουμένης προσθέτου ἀγοραστικῆς δυνάμεως κινητοποιοῦνται αἱ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ἀνάλωτοι εἰσέτι παραγωγικαὶ δυνάμεις (σελ. 102). Διὰ τῶν πρώτων πιστώσεων διευκολύνεται ἡ χρησιμοποίησις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ παρόντος, διὰ δὲ τῶν δευτέρων ἡ προκαταβολικὴ χρησιμοποίησις τῶν

παραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ μέλλοντος. Δι' ἀμφοτέρων ἀπεργάζεται πάντως ἡ αὔξεις τῆς παραγωγῆς τοῦ μέλλοντος, ἀναλόγως τῶν ἐν τῇ ἐκάστη χώρᾳ ὑπαρχουσῶν κεκτημένων καὶ ἀναλώτων παραγωγικῶν δυνάμεων.

Εἰς τὸ Γ'. Κεφάλαιον (σελ. 104 - 164) ἐξετάζονται τὰ ὅρια τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων. Τὰ ὅρια ταῦτα εἶναι φυσικὰ καὶ τεχνητά. τῆς ρευστότητος.

Τὰ φυσικὰ ὅρια ἔγκεινται κατὰ τὸν συγγραφέα εἰς τὸ «ἐθνικοοικονομικὸν πιστωτικὸν ἀπόθεμα». Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τῶν κάτωθι ἀναλώτων παραγωγικῶν δυνάμεων: α') ἐκ τῶν ἀδαπανήτων παραγωγικῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἐδάφους, β') ἐκ τῶν διαθεσίμων ἐργατικῶν δυνάμεων, γ') ἐκ τῆς ἐπινοητικῆς δυνάμεως τοῦ ἐπιχειρηματίου, δ') ἐκ τῆς κοινωνικῆς καταναλωτικῆς δυναμικότητος. Διὰ τῶν δημιουργουμένων πιστώσεων δὲν ἐπέρχεται κατ' ἀρχὴν αὔξεις τῶν τιμῶν. Αὐξάνονται αἱ τιμαὶ μόνον, ὅταν αἱ πιστώσεις αὗται ὑπερβαίνουν τὸ πιστωτικὸν ἀπόθεμα χώρας τινός, καὶ καθ' ὃ μέτρον ὑπερβαίνουν τοῦτο. Πραγματοποιεῖται δὲ τότε αὔξεις τῶν τιμῶν, διότι ἡ ἐμφανισθεῖσα αὔξεις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως εἶναι ὑπέρμετρος, ὡς μὴ ἀντισταθμιζομένη ὑπὸ ἀναλόγου αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς τῶν ζητουμένων ἀγαθῶν.

Τὰ τεχνητὰ ὅρια ἐμφανίζονται, κατὰ τὸν συγγραφέα, α') ὡς τεχνητὰ-αὐτόματα ὅρια, β') ὡς τεχνητὰ-ιδιονομικὰ ὅρια, γ') ὡς τεχνητὰ-νομοθετικὰ ὅρια.

Τὰ τεχνητὰ-αὐτόματα ὅρια εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὅποια τίθενται αὐτομάτως εἰς τὰς δημιουργουμένας πιστώσεις, συνίστανται δὲ εἰς τὸ ποσὸν τῶν πιστώσεων τὸ ὁποῖον δύναται νὰ διαθέσῃ ἡ Τράπεζα μετὰ κέρδους.

Τὰ τεχνητὰ-ιδιονομικὰ ὅρια εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὅποια δημιουργοῦν αἱ ἴδιαι αἱ Τράπεζαι κυρίως χάριν τῆς ἀσφαλείας των, ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς μετατροπῆς μέρους τῶν χορηγουμένων δημιουργουμένων πιστώσεων, εἰς μετρητὸν χρήμα νομίμως κυκλοφοροῦν ἢ εἰς τραπεζικὸν χρήμα δημιουργούμενον ὑπὸ τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς, ἥτοι ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ρευστότητος.

Τὰ τεχνητὰ-νομοθετικὰ ὅρια εἶναι τὰ τιθέμενα διὰ νόμου ὑπὸ τοῦ Κράτους. Δι' αὐτῶν καθορίζεται διὰ νόμου ἡ σχέσις μεταξὺ πιστώσεων καὶ νομίμως κυκλοφοροῦντος χρήματος ἢ ἐπιβάλλεται ἐν χρηματικὸν σύστημα ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἡ δημιουργία τοῦ νομίμως κυκλοφοροῦντος χρήματος εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς θελήσεως τῶν Τραπεζῶν (σύστημα χρυσοῦ νομίσματος) ἢ ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἡ ποσότης τοῦ χρήματος εἶναι νόμῳ περιορισμένη (σύστημα χαρτονομίσματος).

Εἰς τὸ Δ'. Κεφάλαιον (σελ. 164 - 217) «Πίστις, κυκλικαὶ κυμάνσεις καὶ κρίσεις» ἐρευνᾷ ὁ συγγραφεὺς τὸ σπουδαιότατον πρόβλημα τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων καὶ κρίσεων.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἃς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς παραλείπει νὰ ἐκθέσῃ καὶ διασαφηνίσῃ τὸν ὑπάρχοντα σύνδεσμον τῆς πίστεως πρὸς τὰς κυκλικὰς διακυμάνσεις καὶ κρίσεις, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμιλήσαμεν δι' ὀλίγων εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης ἀναλύσεως.

Κατωτέρω ἐκθέτομεν, συντόμως, τὰς δυσχερείας εἰς τὰς ὁποίας προσκρούει ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων καὶ κρίσεων, καθὼς καὶ τοὺς λόγους τῶν δυσχερειῶν τούτων.

Κρίσις ὡς γνωστόν, εἶναι ὀργανικὴ διαταραχὴ οἰκονομικῆς ζωῆς ἐπιφέρουσα τὴν ἀπώλειαν περιουσιῶν καὶ εἰσοδημάτων ἢ τὴν πλήρη οἰκονομικὴν καταστροφὴν μεγάλου ἀριθμοῦ ἐπιχειρηματιῶν (βλ. M. Bouniatian: *Les crises économiques*, Paris 1930, σελ. 31).

Τὸ πρόβλημα τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων καὶ κρίσεων ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως τὴν πέμπτην οὐσίαν, τὸ ἀπόγειον τῆς οἰκονομικῆς γνώσεως. Εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο ὁλοκληροῦται καὶ ἀπολήγει πᾶσα ἡ οἰκονομικὴ γνῶσις. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐν λόγω πρόβλημα εἶναι δυσκολώτατον, ἢ δὲ σχετικὴ βιβλιογραφία ἀπέραντος.

Παρ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν θεραπείαν, τῆς ὁποίας ἔτυχεν ἡ θεωρία τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων καὶ κρίσεων ἐκ μέρους τῶν οἰκονομολόγων, ἰδίως δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ δώσῃ ἡ θεωρία αὕτη εἰς τὸ πρόβλημα, μίαν ἀπολύτως ἱκανοποιητικὴν, κυρίως δὲ μίαν πλήρη, ἐξήγησιν καὶ λύσιν. Ἡ ἀδυναμία αὕτη τῆς ἐπιστήμης ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν μεγίστην δυσκολίαν καὶ πλοκὴν τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει τὸ πρόβλημα τοῦτο. Συγκεκριμένως, ἐνῶ ὑπάρχει μία κατὰ πολὺ πλήρης περιγραφὴ τῶν φαινομένων τῶν διαφόρων φάσεων τῆς οἰκονομικῆς διαδρομῆς, ἐλλεῖπει ἡ πλήρης ἐξήγησις περὶ τῶν αἰτίων τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων καὶ κρίσεων (βλ. καὶ Henri Truchy: *Cours d'Economie Politique*, 1929, τόμ. Α', σελ. 511).

Οἱ λόγοι, εἰδικώτερον, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ δυσχέρεια τῆς ἐξηγήσεως τῶν κυκλικῶν κρίσεων, εἶναι α'.) τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὸ φαινόμενον τῶν κυκλικῶν κρίσεων, δὲν ἰσχύει ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος ὑπὸ τὴν τυπικὴν αὐτοῦ μορφήν, ἀλλ' ὁ νόμος τῆς ἀλληλεπιδράσεως (βλ. καὶ J. Schumpeter: *Théorie de l'évolution économique*, μετ' εὐρυτάτης εἰσαγωγῆς ὑπὸ Fr. Perroux, σελ. 11, Paris 1935, G. Cassel: *Traité d'Economie Politique*, 1929, τόμ. Β', σελ. 365 κ.έ., H. Truchy, ἐνθ. ἀν. τόμ. Α'. σελ. 461). β'.) Ἡ ἑκτασις τοῦ φαινομένου, τὸ πλῆθος τῶν συνεργουσῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων καὶ ἀδυναμία τῆς σταθμίσεως τῆς ἐνεργείας ἐκάστης ἐξ αὐτῶν γ'). ἡ πλοκὴ καὶ ὁ συμφυρμὸς τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων κατὰ τὴν ἐκάστοτε περιοδικῶς ἐμφανιζομένην κατάπαυσιν τῆς ἰσορροπίας καὶ συμμέτρου ἀναπτύξεώς των δ'.) ἡ ἐκάστοτε εἰσοδος ἐπὶ σκηνῆς νέων οἰκονομικῶν δυνάμεων καὶ γεγονότων, τὰ ὁποῖα μεταβάλλουν τὴν μορφήν τῆς οἰκονομίας. Οἱ λόγοι οὗτοι καθιστοῦν τὴν σύλληψιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῶν κρίσεων, προβληματικὴν διὰ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ Δ'. Κεφαλαίου ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὴν μορφήν τῶν περιοδικῶν κυμάνσεων. Κατόπιν προβαίνει εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν περὶ οἰκονομικῶν διακυμάνσεων καὶ κρίσεων θεωριῶν. Οὕτω ἐκθέτει τὰς θεωρίας τῆς Ὑπερπαραγωγῆς, Ὑποκαταναλώσεως, Ὑπερκεφαλαιοποιήσεως καὶ τὴν Νομισματικὴν - πιστωτικὴν. Τὰς θεωρίας ταύτας κατακρίνει ὡς ἀνεπαρκεῖς πρὸς ἐξήγησιν τῶν οἰκείων φαινομένων. Ἐνταῦθα δέον νὰ τονισθῇ ὅτι ὁ συγγραφεὺς διὰ τοῦ τμήματος τούτου (σελ. 173 -

207) τοῦ ἔργου του προσφέρει μίαν πολύτιμον συμβολήν εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἔρευναν τῶν περὶ κρίσεων θεωριῶν.

Τέλος ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἡ ἰδία αὐτοῦ θεωρία περὶ τῶν αἰτίων τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων καὶ κρίσεων, διὰ τῆς ὁποίας προτείνει ἓν σημαντικὸν στοιχεῖον ὑποβοηθοῦν τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν.

Κατὰ τὸν συγγραφέα, αἱ διάφοροι θεωρίαι περὶ κυκλικῶν διακυμάνσεων καὶ κρίσεων, συμφωνοῦν μόνον εἰς τὸ ὅτι αἱ περιοδικαὶ διακυμάνσεις καὶ αἱ κρίσεις εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνισορροπίας τινὸς μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως. Ὡς πρὸς τὰ αἷτια ὅμως τῆς ἀνισορροπίας ταύτης αἱ σχετικαὶ θεωρίαι εὐρίσκονται εἰς πλήρη σύγχυσιν ἀντιλήψεων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀποδίδει ὁ συγγραφεὺς «εἰς τὴν παντελεῖ παραγνώρισιν τῆς μεγάλης σημασίας τοῦ χρόνου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς οἰκονομίας» (σελ. 208). Τὰ αἷτια τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων καὶ κρίσεων ἀνευρίσκει εἰς τὴν χρονικὴν ἀσυμφωνίαν μεταξὺ τῆς παραγωγῆς ὠρισμένου τινὸς προϊόντος καὶ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ προκύπτοντος ἐκ τῆς παραγωγῆς τοῦ προϊόντος τούτου. Ἡ ἀσυμφωνία αὕτη — ἥτις καὶ προκαλεῖ τὴν ἀνισορροπίαν παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως — ἐπεκτείνεται, λόγῳ τῆς ὑφισταμένης ἀλληλεξαρτήσεως καὶ ἀλληλεπιδράσεως τῶν διαφόρων κλάδων τῆς οἰκονομίας, ἐκ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὠρισμένου ἢ τῶν ὠρισμένων προϊόντων ἢ τῶν κλάδων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξεδηλώθη αὕτη, εἰς τοὺς ὑπολοίπους. Οὕτω ἀνατρέπει τὴν ἐκάστοτε ἰσορροπημένην σύνθεσιν τῆς ὅλης κοινωνικῆς παραγωγῆς, τὴν ἀναλογίαν ἐν τῇ συνθέσει αὐτῆς καὶ ἐπιφέρει τὴν κρίσιν.

Περαίνοντες τὸ παρὸν ὑπογραμμίζομεν, ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀναλυέντος συγγράμματος, ἥτοι ἡ ἀπὸ περιωπῆς ἔρευνα τοῦ προβλήματος καὶ ἡ ἀνεξαρτησία καὶ αὐτοτέλεια τῆς σκέψεως τοῦ ἐργάτου του, ἡ ἐκδηλωθεῖσα τόσον εἰς τὴν κριτικὴν τῶν ἀλλοτρίων θεωριῶν, ὅσον καὶ εἰς τὴν διατύπωσιν ἰδίων τοιούτων, ἐξασφαλίζουν εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο μίαν λαμπρὰν θέσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς χώρας μας, θέσιν ὁμοίαν τῆς ὁποίας ἐλάχιστα ἄλλα κατέχουν.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ Κ. ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡ. ΕΥΕΛΠΙΔΗ: Αἱ ἀγροτικαὶ ἀσφαλίσεις. Ἀθῆναι 1936.

Τὴν μελέτην ταύτην ὁ συγγραφεὺς διαιρεῖ εἰς τέσσαρα μέρη.

Εἰς τὸ πρῶτον πραγματεύεται περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν ἐπιδιώξεων τῆς ἀσφαλίσεως ἐν γένει. Ἀναπτύσσει τὸν οἰκονομικὸν αὐτῆς ὀρισμόν, ἀναφέρει τὰς ὑπαρχούσας ταξινομήσεις τῶν διαφόρων ἀσφαλιστικῶν κλάδων καὶ προτείνει ἀπὸ τῆς ἀπόψεως, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐξετάζει τὸ ζήτημα, τὴν διαίρεσιν εἰς ἀστικάς καὶ εἰς ἀγροτικάς ἀσφαλίσεις.

Ἐξετάζεται συντόμως ἡ σημασία τοῦ ἀσφαλιστικοῦ θεσμοῦ γενικῶς καὶ εἰδικώτερον διὰ τὴν γεωργίαν ἀπὸ παραγωγικῆς, κοινωνικῆς, δημοσιονομικῆς, οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς ἀπόψεως μὲ εἰδικὴν ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα ἀνάπτυξιν, καὶ ἀκολουθεῖ κριτικὴ τοῦ θεσμοῦ τούτου. Ὁ συγγραφεὺς καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἐνῶ ἡ προφύλαξις ἐμποδίζει τὴν γένεσιν τοῦ κακοῦ καὶ ἡ ἀποταμίευσις ἐπιφέρει αὐξήσιν τοῦ

ιδιωτικού πλούτου, ή ασφάλις δὲν ἐμποδίζει τὴν καταστροφὴν τῶν ἀγαθῶν διὰ τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ καθιστᾷ αὐτὴν ἀνώδυνον διὰ τὸ ἄτομον. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο φαίνεται λησμονῶν ὅτι ἡ ασφάλις δὲν καθιστᾷ ἀπλῶς τὴν καταστροφὴν τῆς παραγωγῆς ἀνώδυνον, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον λόγῳ τῆς ασφαλείας ἦν δημιουργεῖ, προκαλεῖ ἔντασιν τῆς παραγωγικότητος εἰς τὴν γεωργίαν.

Τὸ κεφάλαιον περὶ ἐξελίξεως τῶν ασφαλίσεων ἀφιερῶνται εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῶν γενικῶς καὶ εἰδικώτερον ἐν Ἑλλάδι καὶ περὶ τῶν συγχρόνων αὐτῶν τάσεων.

Τὸ δεύτερον μέρος πραγματεύεται περὶ τῆς ασφαλίσεως τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος. Ἰδιαιτέρως μελετᾶται ὁ κλάδος χαλάζης, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν περισσότερον διαδεδομένην γεωργικὴν ἀσφάλισιν. Περαιτέρω ἐρευνᾶται ἡ τεχνικὴ τῆς χαλαζασφαλίσεως καὶ καταδεικνύεται ἡ δυσχέρεια τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ἀσφαλίστρου καὶ τῆς δικαίας ἀποζημιώσεως ἐν περιπτώσει ζημίας. Ἐξετάζεται εἴτα συντόμως ἡ ἱστορικὴ τῆς χαλαζασφαλίσεως ἐξέλιξις καὶ οἱ διάφοροι τύποι τῶν ασφαλιστικῶν κατὰ τῆς χαλάζης ὀργανισμῶν. Ἰδιαιτέρως ἐξετάζεται τὸ ζήτημα τῆς χαλαζασφαλίσεως ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μετεωρολογικῶν στοιχείων καὶ τῆς εὐπαθείας τῶν καλλιεργουμένων παρ' ἡμῖν φυτῶν. Ὁ συγγραφεὺς καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπάρχουν παρ' ἡμῖν ἐπικίνδυνοι ἀπὸ χαλάζης ζῶναι καὶ εὐπαθεῖ φυτά, ἅτινα μάλιστα κατέχουν ὅλως ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν. Ἐναντι τῆς θεομηνίας ταύτης ἀσφαλίζουν αὐτὰ τὸ Ταμεῖον Γεωργικῶν Ἀσφαλειῶν, ὁ Αὐτόνομος Σταφιδικὸς Ὄργανισμὸς καὶ τινες ξέναι Ἑταιρεῖαι, ἀλλ' εἰς ἐλάχιστον σχετικῶς ποσοστόν.

Περαιτέρω ἐξετάζονται οἱ ἄλλοι κλάδοι ασφαλίσεως τῶν ἐσοδειῶν καὶ εἰδικώτερον ὁ τῶν παγετῶν, ὅστις ἀσκεῖται παρ' ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Ταμεῖου τῶν Γεωργικῶν Ἀσφαλίσεων καὶ τοῦ Αὐτονόμου Σταφιδικοῦ Ὄργανισμοῦ, ἀλλ' εἰς ποσοστόν μόνον 50% καὶ ὁ τῆς πυρκαϊᾶς τῶν θυμειῶν, ὅστις ἀσκεῖται ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς.

Ἡ ἀσφάλις τοῦ ἀγροτικοῦ κεφαλαίου περιλαμβάνει τὴν κτηνασφάλισιν, τὴν ἀσφάλισιν ἀπὸ πυρὸς τῶν ἀγροτικῶν οἰκημάτων, ἐπίπλων καὶ σκευῶν, ὡς καὶ τῶν δασῶν, καὶ τέλος διαφόρους ἄλλους δευτερεύοντας σήμερον κλάδους, ὡς ἡ ἀσφάλις ἀπὸ σεισμῶν, θυελλῶν, ἐπαναστάσεων, πολέμων, κτλ. Περισσότερον ἀνεπτυγμένη εἶναι ἡ κτηνασφάλις, ἥς ἐξετάζονται λεπτομερῶς τὸ ἀντικείμενον, ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις, αἱ ἰδιομορφίαι, αἱ ἀσκοῦσαι αὐτὴν ὀργανώσεις, οἱ κίνδυνοι καὶ τὰ ἀσφαλιστρα, τὸ ἀσφαλιστήριον συμβόλαιον καὶ ἡ ἐκτίμησις αὐτοῦ. Εἰδικώτερον ἐρευνῶνται οἱ ὅροι τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι, ὅπου εἰσῆχθη τελευταίως ὑπὸ δοκιμαστικὴν μορφήν.

Λίαν χρήσιμοι ἐπίσης καὶ ἐπιδεκτικοὶ ἀναπτύξεως ἐν Ἑλλάδι εἶναι, κατὰ τὸν συγγραφέα, ὁ κλάδος τῆς ασφαλίσεως τῶν ἀγροτικῶν οἰκημάτων, ὅστις ἔχει λάβει μεγίστην ἀνάπτυξιν ἐν Ρωσίᾳ ἀπὸ τῆς τσαρικής ἤδη ἐποχῆς, καὶ ὁ τῶν δασῶν, ὅστις θὰ ἠδύνατο δι' εἰδικῶν ἐν τῷ συμβολαίῳ ὅρων νὰ περιορίσῃ τὰς ζημίας τῶν τόσο συχνῶν καὶ ἐκτεταμένων παρ' ἡμῖν πυρκαϊῶν τῶν δασῶν.

Ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὅποια καταλήγει ὁ συγγραφεὺς ἐν σχέσει πρὸς τὴν χώραν μας.

Τὸ ἐξεταζόμενον θέμα ἐλάχιστα ἠρευνήθη ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν κατὰ τρόπον μεθοδικὸν καὶ σαφῆ. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως τόσο ἀπὸ ἀπόψεως γενικῆς τοῦ θεσμοῦ, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως εἰδικῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι, εἶναι βάσιμοι καὶ ὀξυδερκεῖς, τὰ δὲ συμπεράσματα εἰς τὰ ὅποια καταλήγει διαφωτιστικά.

Εἰς τὴν προσπάθειάν του ταύτην ὁ κ. Εὐελπίδης ἐχρησιμοποίησεν, ὡς φαίνεται, τὴν σπουδαιότεραν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, ἐκ παραλλήλου ὅμως καὶ τὴν πεῖραν, τὴν ὁποίαν ἀπεκόμισεν ἐκ τοῦ Ταμείου τῶν Γεωργικῶν Ἀσφαλίσεων ἐν Ἑλλάδι, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε διευθυντὴς ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ μελέτη ἔχει καὶ τινὰς ἀσθενεῖς πλευράς. Εἰς τινὸ σημεῖον ἐλλεῖπει ἡ ἀπαιτουμένη ἀκριβολογία, δὲν ἀναπτύσσεται δὲ ἐπαρκῶς ἡ κοινωνικοοικονομικὴ σημασία τῶν γεωργικῶν ἀσφαλίσεων. Ὡσαύτως παραλείπεται ἡ ἀνάπτυξις διαφόρων σπουδαίων θεμάτων, ὡς εἶναι αἱ μέθοδοι ὑπολογισμοῦ τῶν ἀσφαλίσεων, τὸ δυνατὸν καὶ ἡ σημασία τῶν ἀσφαλίσεων δασῶν ἐν Ἑλλάδι, τὸ ζήτημα τῶν ἀντασφαλίσεων κτλ.

Παρὰ ταῦτα, ἡ μελέτη τοῦ κ. Ε. ἀποτελεῖ οὐσιώδη συμβολὴν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν μελέτην τοῦ ζητήματος τῶν ἀγροτικῶν ἀσφαλίσεων, ἂν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἔλλειψις πάσης σχετικῆς μὲ τὸ θέμα μονογραφίας.

ΞΕΝ. ΖΟΛΩΤΑΣ

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Κανελλοπούλου Χρ.: 'Ελευθέρα ἢ διευθυνομένη οἰκονομία. Ἀθῆναι 1937.
- Κολόμβου Γ.: Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ὡς ἐπιστήμη. Ἀθῆναι 1936.
- Marshall A.: Ἀρχαὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας (μετάφρασις ὑπὸ Ἀθ. Κωνσταντινίδου καὶ Θ. Βασταρδῆ). Ἀθῆναι 1937.
- Σίδερνι Ἀ.: Alfred Marshall (1842 - 1924). Ἀθῆναι 1937.
- Armstrong, W.E.: Saving and investment: theory of capital in a developing community. London 1936.
- Barone, Enrico: Le opere economiche. Vol. 1: Scritti vari. Vol. 2: Principi di economia politica. Bologna 1936.
- Büllock, Ch. I.: Economic essays. Cambridge Mass, 1936.
- Burkheiser, K.: Grenzen des Staatskredits. Berlin 1937.
- Jessen, J.: Volk und Wirtschaft. Hamburg 1936.
- Haller, H.: Gibt-es eine Lohntheorie? Stuttgart 1936.
- Levin, G.: Die Lehre von der Konsumentenlehre. Basel 1936.
- Lenin I.: Verzemelde wernen. Amsterdam 1936.
- Macfie, A.L.: An essay on economy and value; being an enquiry into the real nature of economy. New York 1936.
- Meade, J.E.: An introduction to economic analysis and policy. London 1936.
- Mills F.C.: Prices in recession and recovery; a survey of recent changes New York 1936.
- Plekhanov, G.: Fundamental problems of marxism. London 1936.
- Quervain, P.: Das Korporationenproblem. Bern 1936.
- Taylor, Edw.: Wstęp do ekonomiki. 1.: Ekonomika jako nauka (Εἰσαγωγή εἰς τὴν Οἰκονομικὴν. 1: Ἡ Οἰκονομικὴ ὡς ἐπιστήμη). Posen 1936.
- Truitt G.: Visualized principles and problems of economics. New York 1936.
- Zieschang, H.O.: Wandlungen des Unternehmerbegriffs in der Wirtschaftstheorie. Würzburg 1936.

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ἀρώνη Κ.: Τὸ νέον σύστημα τῶν περιορισμῶν εἰσαγωγῆς.
Ἀθῆναι 1937.

Γεωργακοπούλου Γ.: Ἡ λειτουργία καὶ ἐξέλιξις τῶν
Ταμείων Προνοίας Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ. Ἀθῆναι 1937.

Εὐελπίδη Χρ.: Αἱ ἀγροτικαὶ ἀσφαλίσεις. Ἀθῆναι 1937.
(Ἐκδοσις «Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας»).

Ζωγράφου Δ.: Ἱστορία τῆς παρ' ἡμῖν γεωργικῆς ἐκπαι-
δεύσεως. Τόμος Α'. Ἀθῆναι 1937. (Ἐκδοσις Ὑπουργείου
Γεωργίας).

Καπνεμπορικὴ Ὁμοσπονδία Ἑλλάδος: Καπνικὴ
ἐπισκόπησις. Ἔτη 1935 — 37. Ἀθῆναι 1937.

Καρανίκα Κ.: Ἡ οἰκονομικογεωγραφικὴ μεταμόρφωσις τῆς
Ρωσσίας. Ἀθῆναι 1937.

Κριεζῆ Θ.: Ἡ σπογγαλιεῖα. Ἀθῆναι 1937.

Μανιάκη Σ.: Οἱ νέοι πίνακες τῶν περιορισμῶν εἰσαγωγῆς,
ἰσχύοντες ἀπὸ 1/1/1937. Ἀθῆναι 1937. (Ἐκδοσις Ἐνώσεως
Ἐμπορικῶν καὶ Βιομηχανικῶν Ἐπιμελητηρίων).

Παρασκευοπούλου Δ.: Κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις καὶ στοι-
χεῖα Κοινωνικῆς Πολιτικῆς. Ἀθῆναι 1937.

Ρουσσοπούλου Α.: Πρῶτα στοιχεῖα Κοινωνικῆς Πολιτι-
κῆς. Ἀθῆναι 1937.

Στεφανίδου Δ.: Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐφηρμοσμένην Κοινω-
νικὴν Οἰκονομικὴν Θεσσαλονίκη 1937.

Ὑφυπουργεῖον Ἐργασίας: Νομοθεσία μισθωτῶν. Ἀ-
θῆναι 1937.

Τὰ πεπραγμένα τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁργανισμοῦ Ἐξω-
τερικοῦ Ἐμπορίου κατὰ τὸ 1936: Ἀθῆναι 1937.

Bayer H.: Die Löhne der Arbeiterschaft in Wien und Nie-
derösterreich. Wien 1936.

Beckmann A.: Die Auswirkungen der neuen Agrarpolitik
unter bes. Berücksichtigung der Brotgetreidepolitik. Ems-
detten 1936.

Bloch-Lainé, Fr.: L'emploi des loisirs ouvriers et l'édu-
cation populaire, Paris 1936.

Canstein, J. v.: Über landwirtschaftliche Kreditkontrolle der
Gegenwart und Zukunft. Würzburg 1936.

Chambers, W.: Labor unions and the public. New York 1936.

- Comité de la protection de l'enfance: Conseils de la protection de l'enfance. Genève, S. D. N. 1937.
- Department of Research and Publicity: Child labor facts. New York 1937.
- Dinstl F.: Die Frachtkonferenzen in der Seeschifffahrt. Wien 1936.
- Fritzsche, H. R.: Die Wirtschaft in Deutschland und ihre Beziehungen zur Welt. Hamburg 1936.
- Göttel Kurt: Arbeitsvermittlung und Arbeitseinsatz. Sammlung d. neueren Gesetze u. Vollzugsvorschriften. München 1937.
- Günther, O.: Der Holzschutz und seine Bedeutung für die deutsche Volkswirtschaft. Halle 1937.
- Halkema K. J. F.: Autarkie en internationale samenwerking. Amsterdam 1936.
- Hauert, D.: Der Bauer u. das landwirtschaftliche Unfallversicherungsgesetz. Heidelberg 1936.
- Hopkins H. L.: Spending to save; the complete story of relief [U.S.A.]. New York 1936.
- Hutt, A.: This final crisis. London 1936.
- Internationaler Handelskammer: Weltwirtschaftlicher Wiederaufbau. Die Hauptprobleme der Gegenwart in Theorie und Praxis. Paris 1936.
- Kirsch, W.: Die Naturschutzgesetzgebung Österreichs. Wien 1937.
- Keller, K. E.: Prosperity through employment; a job for every man and woman who wants to work. New York 1936.
- Kercksmar C. Beiträge zur europäischen Seebäderwirtschaft. Wien 1936.
- Koch W.: Die deutsche Linienschifffahrt in der Krise. Göttingen 1936.
- Kreps, T.: Business and government under the National Recovery Administration. New York 1936.
- Laur Ernst: Volkswirtschaftliche Grundlagen der Wirtschaftslehre des Landbaues und der Bauernpolitik. Aarau 1936.
- Mayer F.: Der wirtschaftliche Zusammenschluss des britischen Weltreiches und die englische Zollpolitik nach dem Weltkrieg. Innsbruck 1936.

- Münz L.: Jahrbuch der Sozialpolitik. Jahrgang 1. 1937. Leipzig.
- Nienburg, B.: Reemployment of New England women in private industry. Washington 1936.
- Philip A.: Trade unionisme et syndicalisme. Le Trade unionisme en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis. Le syndicalisme français. La C. G. T. et le mouvement syndical depuis sa scission. Paris 1936.
- Riedl R.: Statistische Grundlagen innereuropäischer Handelspolitik. Berlin 1936.
- Salter, A.: World trade and its future. London 1936.
- Schaffer J.: The social history of American agriculture. London 1936.
- Schlie H.: Die britische Handelspolitik seit Ottawa und ihre weltwirtschaftlichen Auswirkungen. Jena 1937.
- Schweinfurth N.: Das Aussenhandelsmonopol der Union Sozialistischen Sowjet-Republiken. Berlin 1937.
- Spinnhirn G.: Liberale und ständische Agrarpolitik. Salzburg 1936.
- Stark W.: Sozialpolitik. Brünn, Prag, Leipzig, Wien 1936.
- Strickland C. E.: Rural finance and co-operation. Shanghai 1936.
- Thomsen, Fr. L.: Agricultural prices. New York 1936.
- Trachtenberg, J.: Der russische Bauer heult unter dem Bolschewismus. Wien 1936.
- Velde M.: Economie belge et Congo belge. Anvers 1936.
- Zeeland, van: La rénovation économique du Belgique. Bruxelles 1936.
- Ziegelmayr W.: Rohstoff-Fragen der deutschen Volksernährung. Dresden 1936.
- Wall N. J.: Agricultural loans of commercial banks, Washington 1936.
- Walden Ch. F.: Fundamentals of transportation. New York 1936.
- Probleme des deutschen Wirtschaftslebens. Erstrebtes u. Erreichtes. Eine Sammlung von Abhandlungen. Herausgegeben von deutschen Institut für Bankwissenschaft u. Bankwesen. Berlin 1937.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ — ΠΙΣΤΙΣ

- Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος.: Ἡμερολόγιον Ἐθνικῶν χρεωγράφων. Ἀθῆναι 1937.
- Ζωγράφου Δ.: Ἡ ἵδρυσις τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ὁ φίλος τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας Εὐνάρδος. Ἀθῆναι 1937.
- Μπαζοῦρου Α.: Ἑρμηνεία τῶν νόμων 5868 καὶ 5960 περὶ Ἐπιταγῆς. (Διατριβὴ ἐπὶ διδασκαρίᾳ). Ἀθῆναι 1937.
- Ροδοπούλου Γ.: Γεωργικὴ πίστις καὶ ἀγροτικὴ Τράπεζα. Ἀθῆναι 1936.
- Τράπεζα Ἑλλάδος.: Ἀπολογισμὸς ἔτους 1937. Ἀθῆναι 1937.
- Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος.: Ἀπολογισμὸς 1936 Ἀθῆναι 1937.
- Bogen, J.: Money and banking. New York 1936.
- Busschau, W.J.: The theory of gold supply. With special reference to the problems of the Witwatersrand. London 1936.
- Butenschön, B.A.: Symmetallism. An alternative to orthodox bimetallism. London 1936.
- Czernin P.: Die Börse. Jena 1937.
- Gestrich H.: Neue Kreditpolitik. Stuttgart 1936.
- Grawford, H.P.: The uniform check law of France. Washington 1936.
- Griswold, J. A.: A history of the Federal Reserve Bank of Chicago. St. Louis 1936.
- Hetzler E.: Wirtschaft und Reichsbank in den ersten Jahren nach der Stabilisierung. Offenbach 1936.
- Král Al.: Peníze a urok. Príspevek k diskontní teorii a politice. (Χρῆμα καὶ Τόκος. Συμβολὴ εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου). Praha 1936.
- Lamer M.: The development of foreign capital investments in the Balkans. Washington 1936.
- Lewis, J.: Douglas fallacies, a critique of Social Credit. London 1936.
- Lienhart, J.: Die Reichsbank von 1876 — 1933 auf Grund ihrer Bilanzen u. Erfolgsrechnungen. Würzburg 1936.
- Meisl H.G.: Der Hypothekarkredit. Würzburg 1936.

- Milhaud, Ed.: Le chèque compensation international devant l'opinion. Paris 1936.
- Taylor, A.E.: Foreign investments in the United States. Washington 1936.
- Veit O.: Die Zukunft des Goldes. Berlin 1937.
- Weill—Raynal, É.: Contre la déflation budgétaire pour une politique financière socialiste. Paris 1936.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

- Ἀγγελοπούλου Α.: Τὸ Δημόσιον χρέος τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1937.
- Δερτιλῆ Π.: Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους. Ἀθῆναι 1936.
- Δούλη Πλ.: Ἡ φορολογία τῶν τόκων. Ἀθῆναι 1937.
- Οἰκονομίδου Μ.: Δημόσιον Λογιστικόν. Τόμος 1ος. Ἀθῆναι 1937.
- Ραπτάρχη Π.: Ἡ δημοσιονομικὴ καὶ οἰκονομικὴ πολιτεία τῶν μοναρχικῶν Κυβερνήσεων τοῦ Ὁθωνος (1833—1843). [Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ]. Ἀθῆναι 1937.
- Χρόνη Δ. — Ξενόφου Α.: Δημοτικὸν Δασμολόγιον. Ἀθῆναι 1936.
- Herrmann, W.: Intermediäre Finanzgewalten. Eine Analyse hilfsmittel-fiskalischer Gebilde im ersten Jahrzehnt nach der Stabilisierung, Jena 1936.
- Kham, M. Mir.: Federal finance: a study of the problems of public finance arising in Federal constitutions. London 1936.
- Klüber, H.: Die Gmb im Steuerrecht. Berlin 1936.
- Magill R.: Taxable income. New York 1936.
- Pott, E.: Die Steuerüberwälzung. Hamburg 1936.
- Powell A.L.: National taxation of State instrumentalities. Urbana 1936.
- Reinhardt F.: Buchführung, Bilanz und Steuern. Lehr- u. Nachschlagewerk. Bd 2. Berlin 1937.
- Statist. Reichsamt: Der Steuerabzug vom Arbeitslohn in den Jahren 1932 und 1934. Berlin 1937.
- Wittschieben O.: Grundriss des österreichischen Finanzrechtes. Band. 1. Graz 1937.

- Debt taxation and inflation: proceedings of conference held under auspices of alumni and faculty, Wharton School of Finance and Commerce. Philadelphia 1936.
- Das internationale Steuerrecht des Erdballs nebst sämtl. Abkommen zur Vermeidung d. Doppelbesteuerung. Abt. 1: Europa Zürich, Leipzig 1936.
- United Kingdom: Report of the Income Tax Codification Committee. Vol. 1,2. London 1936.

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

- Γεν. Στατ. Ὑπηρεσία Ἑλλάδος.: Στατιστικὴ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀλιείας κατὰ τὸ ἔτος 1934. Ἀθῆναι 1937.
- Castrilli V.: La statistique universitaire. Paris 1936.
- Darmois, G.: Statistique mathématique 1: L'emploi des observations statistiques. Méthodes d'estimation. Paris 1936.
- Földes, Béla: Statisztikai előadások új sorozat (Μαθήματα Στατιστικῆς, Νέα σειρά). Budapest 1936.
- Gumbel E.J.: Les valeurs extrêmes des distributions statistiques. Lyon 1936.
- Neurath O.: International picture language; the first rules of isotype. With isotype pictures. London 1936.
- Neyman, J.: Su un teorema concernente le cosiddette statistiche sufficienti. Roma 1935.
- Savorgnan F.: Istituto Centrale di statistica. Decennale 1926 — 1936. Roma 1936.
- Smith K.C.: Description and sources of important index — numbers. London 1936.

VI. ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

- Τσιμάρα Μ.: Γεωργοοικονομικαὶ ἔρευναι καὶ ἀγροτικὴ λογιστική. Ἀθῆναι 1936.
- Arnhold, K.: Umriss einer deutschen Betriebslehre. Leipzig 1936.
- Abke F.: Die Wesensgemeinschaft der kaufmännischen und kameralistischen Buchführung. Spenge 1936.

- Bellwinkel, B.: Der Anteil der Arbeiterschaft an der Rationalisierung der Industrie unter besonderer Berücksichtigung der neuesten Erfahrungen im Ruhrbergbau. München 1936.
- Dean, J.: Statistical determination of costs, with special reference to marginal costs. Chicago 1936.
- Enderlen, E.: Nominale und reale Bilanz. Stuttgart, 1936.
- Holzer, H.: Zur Axiomatik der Buchführungs—und Bilanztheorie. Stuttgart 1936.
- Neuerberg, W.: Betriebskontrolle, kurzfristige Erfolgsrechnung und Selbstkostenrechnung in Betrieben eines Unternehmens der Markenartikelindustrie. Köln 1936.
- Stubbs, E.: Revitalizing the working force. New York 1936.
- Ziegler F.: Kontenplan für den Grosshandel, bearb. im Auftr. d. Wirtschaftsgruppe Gross.—, Ein — u. Ausfuhrhandel. Berlin 1937.
- Weinstock, E.: Das Liquiditätsproblem bei Handels- und Fabriksunternehmungen. Berlin, Wien, Zürich 1937.
- Williams E, R.: Work and rhythm foof and fatigue. London 1936.
- Winkelmann R. Die Gewinn-und Verlust-Rechnung in Konzernen. Berlin 1936.

VII. ΔΙΑΦΟΡΑ

- Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς: Κατάλογος τῶν νεωτέρων ξένων συγγραμμάτων. Ἀθῆναι 1937.
- Δένδια Μ.: Στοιχεῖα Διοικητικοῦ Δικαίου. Τόμος Α: Γενικαὶ ἀρχαὶ ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας τῆς Διοικήσεως. Ἀθῆναι 1937.
- Πουλοπούλου Σ.: Αἱ ἰδεολογικαὶ βάσεις τοῦ παρεμβατισμοῦ. Ἀθῆναι 1937.
- Σιδηρόδρομοι Ἑλλ. Κράτους: Ἀπολογισμὸς χρήσεως 1935/36. Ἀθῆναι 1936.
- Blum, Léon: Les radicaux et nous (1932 1934). Paris 1936.
- Bockhoff, E. A.: Völker-Recht gegen Bolschewismus. Berlin 1937.

- Bonger, W. A.: An introduction to criminology. London 1936.
- Duval M.: Religion, superstition et criminalité. Paris 1936.
- Foster, W. Z.: The crisis in the Socialist Party. New York 1936.
- Hohenlohe, C.: Einfluss des Christentums auf das Corpus juris civilis. Wien 1937.
- Jehlička, F.: Moskaus Hand in Mitteleuropa. Herrsching 1937.
- Lange, H.: Lage und Aufgabe der deutschen Privatrechtswissenschaft. Tübingen 1937.
- Lorenz Er.: Die Entwicklung des deutschen Zeitschriftenwesens. Bln-Charlottenburg 1937.
- Marraro, H.: The new education in Italy. New York 1936.
- Prélot, M.: L'Empire fasciste. Les origines, les tendances et les institutions de la dictature et du corporatisme italiens. Paris 1936.
- Röhrdanz, G.: Die Stellung Kants in und zu der Presse seiner Zeit. München 1936.
- Rosbacher, H.: Platon und die politische Methode Halberstadt 1937.
- Spohr, W.: Das Recht der Schutzhaft. Berlin 1937.
-

Βιβλιοκρισία

ΑΓΓ. Θ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ: Τὸ Δημόσιον Χρέος τῆς Ἑλλάδος. Ἔκδ.
Οἴκ. Ι. Ζαχαροπούλου, Ἀθῆναι 1937.

Οἱ σπουδάζοντες τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἑλλάδος ἀποκτοῦν διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Ἀγγελοπούλου πολύτιμον ἐφόδιον πρὸς μελέτην μιᾶς τῶν σημαντικωτέρων πλευρῶν τῆς δημοσιονομικῆς μας καταστάσεως, ὁδηγὸν δὲ ἀκριβῆ διὰ τὴν ἔρευναν σκοτεινοῦ ἀκόμη πεδίου τῆς οἰκονομικῆς ἡμῶν ἱστορίας. Συστηματικὴ κατάταξις τῆς ὕλης, καλὴ ἐμφάνισις τοῦ ἀφθόνου ὕλικου, ἐπιμελὴς ἐπεξεργασία τῆς βιβλιογραφίας, εὐκολύνουν τὸν ἀποθλέποντα εἰς σοβαρωτέραν σπουδὴν, ἐλκύουν δὲ τὸν ἀπλοῦν ἀναγνώστην.

Ὁ δανεισμὸς κεφαλαίων πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἀνεπαρκείας τῶν Κρατῶν, ὑπῆρξε φαινόμενον σταθερὸν καθ' ὅλας τὰς ἱστορικὰς περιόδους. Τὰ ἐντεῦθεν ἀνακύψαντα ἐκάστοτε προβλήματα ἐταλαιπώρησαν πάντοτε τὰς διαφόρους χώρας μὲ τὰς αὐτὰς δυσχερείας. Ἡ πρακτικὴ πολιτικὴ τῶν Κυβερνήσεων, βιαζομένη καὶ μὴ πολυπραγμονοῦσα, ἐχώρει, ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐμπειρικῶς ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦ δανεισμοῦ, ἀδιάφορος συνήθως διὰ τὸν ἐνδεχόμενον ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς δημοσίας ἢ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας. Τὸ ζήτημα ὅμως εἴλκυσε τὴν προσοχὴν τῆς Ἐπιστήμης. Αὕτη μὲ κριτήρια ὅχι ἀφηρημένα, ἀλλ' ἀντλούμενα κυρίως ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, κατέληγεν εἰς συμπεράσματα ἀδιαφιλονικήτου ἀκριθείας, τὰ ὅποια ἐξήγγελλεν ὑπὸ μορφὴν ἀρχῶν, ἀναμφισβητήτου πρακτικῆς ἀξίας, ἢ παραγνώρισις τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ἄμοιρος κινδύνων.

Ὁ κ. Ἀγγελόπουλος, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες ἠρεύνησαν τῆς συγχρόνου ἰδίως μεταπολεμικῆς οἰκονομίας τὰς ἀντιδράσεις, εἰς ὀλίγας ἀλλὰ μεστὰς οὐσίας εἰσαγωγικὰς σελίδας ἀναπτύσσει τὸ θέμα τῆς θέσεως τῶν δανείων εἰς τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν. Δὲν ἐξετάζει τὸ ζήτημα μὲ τὴν ἀκρότητα τοῦ ἀπολύτου, λάθος εἰς δ' εὐκόλα περιπίπτουν οἱ περιφρονοῦντες τὴν πραγματικότητα καὶ ἀπὸ καθέδρας ἐξαγγέλλοντες ἀπολύτους ἀρχάς, ξένας πρὸς τὴν παλλομένην ἀπὸ πάθη ζωὴν. Τὸ σύγχρονον Κράτος εὐρίσκεται, ἁμέσως ἢ ἐμμέσως δι' ὑποκαταστάτων ὀργανισμῶν, εἰς τὸ κέντρον τῆς οἰκονομικῆς κινήσεως. Εἶναι ὁ δεσπότης παράγων τῆς ζητήσεως, ὁ κύριος ἀνταγωνιστὴς τῆς ἰδιωτικῆς ζητήσεως, ὁ σπουδαιότερος συντελεστὴς τῆς ρυθμίσεως τοῦ τόκου, ὁ περισσότερον παντὸς ἄλλου ἐπηρεάζων τὸ κόστος ἐν γένει τῆς ζωῆς. Τὸ Κράτος ἀπορροφᾷ συνεχῶς κεφάλαια, ἀπαραίτητα διὰ νὰ καταστοῦν ἐνεργοὶ οἱ πολυποίκιλοι κοινωνικοὶ σκοποί, εἰς τοὺς ὁποίους ἀποθλέπουν αἱ διάφοροι ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις του ἀσκούμεναι λειτουργίαι, ἀπαραίτητα ὅμως ἐπίσης διὰ νὰ προσαρμόζη

ἐκάστοτε τὴν δύναμιν τοῦ εἰς τὰς συγχρόνους τεχνικὰς ἀξιώσεις καὶ νὰ συγκρατῇται εἰς ἐπίπεδον σεβασμοῦ ἐν τῷ διεθνεί συναναγωνισμῷ.

Πλέον ἢ ποτὲ σήμερον, ὁπότε ἡ χρῆσις δανείων κεφαλαίων αὐξάνεται, πρέπει νὰ ἐρευνᾶται ἡ φύσις τῆς καλυπτέας δαπάνης, ἂν αὕτη εἶναι προτιμώτερον νὰ παραλειφθῇ παρὰ νὰ γίνῃ εἰς μόνιμον βάρος τοῦ μέλλοντος. Ποία ἡ ἀποδοτικότητα ἢ ἡ παραγωγικότης τοῦ δανείου καὶ ποῖον τὸ ἄμεσον ἐντεῦθεν πρόσθετον βάρος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπικαθήσῃ ἐπὶ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων. Αἱ ἔννοιαι αὗται χρήζουν ὀξύτητος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ, διὰ νὰ μὴ παρασυρθῇ τις πέραν τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα αἱ ἐξειλιγμέναι σύγχρονοι ἀνάγκαι ἐπιβάλλουν. Ὁ κ. Ἀγγελόπουλος πραγματεύεται τὸ θέμα μὲ ἀξιόλογον κριτικὴν ἀκρίβειαν. Αἱ σχετικαὶ σελίδες, ἐκ τῶν καλλιτέρων τοῦ ἔργου τοῦ, χρησιμεύουν εἰς τὸ νὰ καταστήσουν ἐγγύτερον γνωστὰς τὰς συνεπειὰς ἀμελετήτων δημοσιονομικῶν μεθόδων. Ἡ μόρφωσις δὲ φωτισμένης κοινῆς συνειδήσεως ἐν προκειμένῳ, θὰ ἡδύνατο ν' ἀποθῇ σωτήριοιον πρόσκομμα κατὰ ἐσπευσμένων καὶ ἀσυνέτων ἐνεργειῶν. Τὰ ἐφόδια τοῦ συγγραφέως τοῦ ἐπέτρεπον ὅμως νὰ ἐμβαθύνῃ περισσότερον εἰς τὸ θέμα τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ Δημοσίου Δικαίου, νὰ συμπληρώσῃ δὲ μὲ νέας ἐρεῦνας τὸ ἀνεπαρκὲς καὶ μονόπλευρον ἔργον τοῦ μακαρίτου Ἀνδρεάδου. Ἡ Ἑλλάς, γεννηθεῖσα πτωχή, μὲ σημαντικὸν μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ζῶν καὶ ἐργαζόμενον ἐν τῇ ξένῃ, ἐστερεῖτο πάντοτε πόρων ἱκανῶν διὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς. Αἱ Κυβερνήσεις, εἴτε ὁσάκις ἐφιλοδόξουν νὰ σπρώξουν μὲ σύγχρονον οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν, τὸν τόπον πρὸς τὰ ἐμπρός, εἴτε ὁσάκις ἐξωτερικαὶ περιπλοκαὶ ἐπέβαλλον ἐντονωτέραν δρᾶσιν, ἠνάγκάζοντο νὰ προσφεύγουν εἰς ἐκτάκτους πόρους. Ὁλόκληρος ὅμως ἡ μέχρι τοῦ 1880 περίοδος εἶναι ἀκόμη βυθισμένη εἰς τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας. Ἡ μέθοδος τῶν δανείων — ἐσωτερικῶν καὶ διὰ τοῦ ὀργάνου τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς κατὰ τὸ πλεῖστον πραγματοποιουμένων — κατὰ τὰς δεκαετηρίδας ἐκείνας, ὑπῆρξεν ἡ κυριαρχοῦσα. Ποῖαι ἦσαν αἱ ἐντεῦθεν ἀντιδράσεις τῆς οἰκονομίας τοῦ τόπου; Πῶς ἐξεδηλοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἡ συνεχὴς παρέμβασις τῶν ἀναγκῶν τοῦ Δημοσίου; Πῶς ἐπὶ τῶν τιμῶν; Ἐρωτήματα, ἐφ' ὧν ἕως σήμερον τοῦλάχιστον στερούμεθα ἀπαντήσεως. Διὰ τὰ μετὰ τὸ 1880 ἔτη τὰ ἐφόδια εἶναι πληρέστερα καὶ ἡ ἔρευνα ἡδύνατο ν' ἀποθῇ ἀκοπωτέρα καὶ πλουσιωτέρα εἰς συμπεράσματα. Ἡ πολιτικὴ ἐκείνη τοῦ Τρικούπη εὗρε πολλοὺς ἐπικριτὰς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀνδρεάδην, ἐξετάζοντα τὰ θέματα μακρὰν πάσης ἐξ ἀμέσου δράσεως εὐθύνης. Αἱ γνῶμαι τοῦ Ἀνδρεάδου φαίνονται ἐπηρεάσασαι καὶ τὸν κ. Ἀγγελόπουλον. Ἀσφαλῶς δὲ ὑπάρχουν εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Τρικούπη τρωτὰ σημεῖα, διότι καὶ ἄγονοι δαπάναι καταναλώσεως ἀπερρόφησαν πολλὰ δανεισθέντα κεφάλαια, καὶ αἱ μέθοδοι δὲν ὑπῆρξαν πάντοτε ἄψογοι. Οἰκονομικὴ ἰσορροπία ἦτο ἀδύνατος, διότι ἐλάχιστα ἦσαν τὰ ἐνεργητικὰ κεφάλαια τῶν μὲ τὴν ἄλλοδαπὴν λογαριασμῶν μας, μόλις ὥς δὲ ἐπεδίωξεν ἡ Ἑλλάς νὰ κινηθῇ ἐντατικώτερον, νὰ ὀργανωθῇ ἐπαρκέστερον, ἀμέσως ἐφανερῶθη ἡ ὀργανικὴ τοῦ τόπου ἀσθένεια. Ἐντεῦθεν δὲν ἡδύνατο ἡ δραχμὴ νὰ διατηρήσῃ ἀκεραίαν τὴν ἀξίαν τῆς καὶ ἐπανειλημμένως ἐπεβάλλετο ἡ

ἀναγκαστική κυκλοφορία, μετὰ κάθε ἀφαίρεσιν ἀπὸ τῆς Τραπεζῆς μέρους τοῦ χρυσοῦ της ἀποθέματος πρὸς ἐκπλήρωσιν ἐξωτερικῶν ὑποχρεώσεων. Τὸ νόσημα ὅμως ἦτο βαθύτερον, ὥστε ἡ βασικὴ ἀνισοσκέλεια νὰ δύναται νὰ θεραπευθῇ σταθερῶς μὲ μόνην τὴν ἐκάστοτε ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Τράπεζαν τοῦ ἀφαιρεθέντος χρυσοῦ. Οὕτω, προσπαθοῦντες μὲ μάταια μηχανικὰ μέσα νὰ διατηρήσωμεν ἀκατόρθωτον νομισματικὴν ἀκεραιότητα, διότι οὐδὲν ἀσφαλὲς οἰκονομικὸν ἔρεισμα ὑπῆρχε, δὲν συνεκρατήσαμεν ἐν τῷ τόπῳ μέρος τοῦλάχιστον τῆς ἀξίας τῶν δανείων, διέρρεε δὲ πρὸς τὰ ἔξω, ἀπὸ τὴν ἐκμεταλλευομένην τὴν ὠφέλειάν μας κερδοσκοπίαν, ὁ τόσον ἀκριθὰ ἀγοραζόμενος καὶ τόσον ἐφθηνὰ μεταπωλούμενος πολύτιμος χρυσός. Αἱ πλάναι ὅμως αὐταί — ὀφειλόμεναι ἴσως εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν εἶχον ἀκόμη ἐπαρκῶς διαλευκανθῇ οἰκονομικὰ φαινόμενα, ἀπολύτως σήμερον ἐξηκριθωμένα — θὰ ἦτο σφάλμα ἐὰν μᾶς παρέσυρον εἰς κρίσεις ἀμέτρους ἐν σχέσει πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ 1880—1892. Ὑπῆρξεν ἡ περίοδος ἐκείνη ἡ πρώτη ἀναμορφωτικὴ προσπάθεια, ἡ ὁποία ἐπροίκισε τὸν τόπον μὲ τοὺς πρώτους σιδηροδρόμους, τὰ πρῶτα εὐρύτερα δημόσια ἔργα, τὴν πρώτην σοβαρώτεραν ναυτικὴν παρασκευὴν καὶ τοὺς πρώτους ἐξοπλισμούς. Ἀπετέλεσαν ταῦτα θετικὰ ὀφέλη, ὑπῆρξαν συντελεσταὶ ἀνυπολογίστου διὰ τὸ μέλλον σημασίας. Ἐπὶ πλεόν μέρος βεβαίως τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων κεφαλαίων παρέμεινε μονίμως εἰς τὸν τόπον, τόπον ἰσχυρόν, οὐδὲν δι' ἰδίων μέσων δυνάμενον ν' ἀξιοποιήσῃ, ἐξ ὧν ἀγαθὼν περιέχει οὗτος εἰς ἀμόρφωτον ἀκόμη κατάστασιν. Ἡ οἰκονομία τῆς χώρας ἐγόνιμοποιήθη οὕτω διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἐνισχύσεως, πολλὰ δὲ ἔκτοτε δημιουργηθεῖσαι ἀξίαι ὀφείλονται εἰς τὰ δανειακὰ ἐκεῖνα κεφάλαια, ἅνευ τῶν ὁποίων ὁ τόπος θὰ εἶχε μείνει ὀπίσω, τίς οἶδε, πόσας δεκαετηρίδας.

Τὴν προσοχὴν τοῦ συγγραφέως συγκεντρώνει κυρίως ἡ ἔρευνα τῶν δημοσιονομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ δανεισμοῦ. Τὴν δυσμενῆ ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ ἀποδεικνύει μὲ ἀριθμούς ἐξηκριθωμένους, οἱ ὁποῖοι φανερώνουν ὅτι ἀνεπαρκὲς μόνον περιθώριον ἔμενεν ἐλεύθερον διὰ τὰς κανονικὰς δαπάνας τῆς Διοικήσεως. Βαρὺ ποσοστὸν ἐπίσης τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἐξουδετέρωνεν ἡ συνεχῶς ἐξογκουμένη δαπάνη τοῦ Δημοσίου Χρέους, χωρὶς οὐδὲν βασικὸν μέτρον νὰ λαμβάνεται πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐντεῦθεν κινδύνου. Ἀληθῶς δὲ ἡ πλευρὰ αὕτη τοῦ ζητήματος — λεπτομερῶς ἐκτιθεμένη ὑπὸ τοῦ κ. Ἀγγελοπούλου — ζωγραφίζει ζωηρότατα ὅλην τὴν ἀκαταστασίαν, τὴν προχειρολογίαν καὶ τὴν ἔλλειψιν κάθε συνεχείας εἰς τὴν σκέψιν τῆς ἀκολουθηθείσης τακτικῆς ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν. Ἡ κακὴ ὅμως αὕτη ἐπίδρασις δὲν προέρχεται ἀπὸ τοὺς τυχόν βαρεῖς ὅρους τοῦ δανεισμοῦ. Οἱ ὅροι τῶν δανείων — τιμὴ ἐκδόσεως, ἐπιτόκιον, προμήθειαι, χρόνος ἀποσθέσεως, ἐγγυήσεις — δὲν εἶναι τι τὸ αὐθαίρετον καὶ τὸ μονομερῶς καθοριζόμενον. Εἰκονίζουσι τὴν ἐκάστοτε ἀποτίμησιν τῆς πίστεως χώρας τινός, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς γενικὰς συνθήκας τῆς χρηματαγοράς. Ἡ θέλησις ἢ ἡ δεξιότης τοῦ χειριζομένου τὰ ζητήματα αὐτά, δυνατόν ν' ἀσφαλίσῃ λεπτομερειακὰς ὠφελείας, δὲν μεταβάλλει ὅμως οὐσιωδῶς τὴν κατάστασιν ἐν τῷ συν-

όλω της, ἥτις εἶναι πάντοτε ἡ συνισταμένη ὕλικῶν καὶ ἠθικῶν παραγόντων καὶ διαφόρων στοιχείων δυνάμεως καὶ τάξεως, τὰ ὁποῖα αὐτομάτως καθορίζουν μὲ βαρύτητα ἀκαταγωνίστων οἰκονομικῶν νόμων, τὴν οἰκονομικὴν, πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀξίαν τοῦ δανειζομένου Κράτους. Τὰ λεγόμενα δάνεια τῆς ἀνεξαρτησίας, συναφθέντα καθ' ὃν χρόνον ἠγωνίζοντο οἱ Ἕλληνες — καὶ ὄχι ἀκόμη ἡ Ἑλλάς — δὲν ἠδύναντο παρὰ νὰ εἶναι δυσμενῆ. Ἡ τιμὴ ἐκδόσεως τῶν 59, αἱ μεσιτεῖαι, ἡ προμήθεια ὕλικου, τὰ κέρδη ποικίλων ἐνδιαμέσων, ἦσαν αἱ μόναι ἀπταὶ καὶ ἀσφαλεῖς ὠφέλειαι τῶν τυχοδιωκτῶν κερδοσκοπῶν καὶ ρωμαντικῶν κεφαλαιούχων, οἱ ὁποῖοι ἐνεπιστεύθησαν ἐν λευκῷ κεφάλαια εἰς ἀνύπαρκτον ἀκόμη Κράτος, καὶ Κυβέρνησιν ἄγνωστον τι ἐκπροσωποῦσαν. Τὰ ἐπὶ Τρικούπη συναφθέντα δάνεια μὲ πραγματικὸν τόκον ὄχι ἀνώτερον τοῦ 7.15%, περιέχουν ἐν γένει ὅρους εὐνοϊκοὺς διὰ τὴν τότε ἰσχνὴν Ἑλλάδα, δὲν νομίζω δὲ ὅτι ὑπάρχει τί τὸ σοβαρῶς ἐπιλήψιμον εἰς αὐτά. Οἱ καλοὶ ὅμως οὔτοι ὅροι δὲν ὀφείλονται βεβαίως εἰς ἰδιόζουσαν τινα διαχειριστικὴν ἱκανότητα, ἀλλ' εἰς τὴν καθολικὴν τότε ἐφθηνίαν τοῦ χρήματος λιμνάζοντος ἐν περισσεΐᾳ. Τὸ δάνειον τοῦ 1910 4%, μὲ πραγματικὸν τόκον μόνον 4.70%, ἄνευ μάλιστα ἐγγυήσεως τοῦ Ἐλέγχου, δὲν παρουσιάζει τόσον χαμηλὸν ἐπιτόκιον διότι ἡ ἑλληνικὴ πίστις ἤκμαζε τότε περισσότερον ἢ τὸ 1930, ὁπότε τὸ παργωγικὸν δάνειον, παρ' ὅτι ἡ Ἑλλάς διήρχετο περίοδον ἀνθήσεως μὲ ἄφθονα περισσεύματα καὶ ἔντονον ἐξαγωγὴν πλουσιῶν προϊόντων, ἐξεδόθη οὐχ ἥττον μὲ τόκον πραγματικὸν 7.18%. Ἡ αἰτία τῶν περιέργων αὐτῶν ἀνωμαλιῶν πρέπει ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὰς ἀρρύθμους ἐν πολλοῖς διακυμάνσεις τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος καὶ τοὺς ἀσταθμήτους συντελεστάς, ἐσωτερικοὺς καὶ διεθνεῖς, οἱ ὁποῖοι καθορίζουν ἐκάστοτε τοὺς, κυμαινομένους, ὅρους τοῦ δανεισμοῦ.

• Ἡ ἀληθῶς ὑπεύθυνος ἐνέργεια ἀρχίζει μὲ τὸν τρόπον τῆς διαχείρισεως καὶ χρησιμοπορήσεως τῶν νέων κεφαλαίων, πῶς ἡ προεξοφλουμένη αὐτὴ δύναμις τοῦ μέλλοντος θὰ διατεθῇ κατὰ τρόπον μὴ σπάταλον, ἀληθῶς γόνιμον, ἀσφαλίζοντα σταθεράν ὠφέλειαν, ἐπιτρέπουσαν ἀθίαστον καὶ ἄκοπον καὶ ἀζήμιον πρὸ πάντων ὑπηρεσίαν καὶ λύσιν τοῦ δανείου. Συνετὴ διαχείρισις καὶ τάξις ἐν τῇ δημοσιονομίᾳ, φανερά, εἰλικρινής, μὴ ἀποφεύγουσα τὴν κριτικὴν δημοσίαν διαχείρισιν, ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνην, ἐνισχύουν τὸ πολιτικὸν τοῦ Κράτους κύρος. Παραγωγικὴ χρησιμοποίησις τῶν κεφαλαίων, ἀποφυγὴ καλύψεως ἀναγκῶν καταναλώσεως, προάγουν τὴν οἰκονομίαν, αὐξάνουν τὴν ἀποδοτικότητα τῆς χώρας, τονώνουν τὴν βάσιν τοῦ νομίσματος καὶ βελτιώνουν ὑποκειμενικῶς τὴν πίστιν. Ὅλα τὰ Κράτη, καὶ αὐτὰ τὰ ἰσχυρότερα, συνῆψαν εἰς περιόδους ἀτυχεῖς, δάνεια βαρύνοντα ἐπαχθῶς τὴν οἰκονομίαν των. Συνεχῆς ὅμως μέριμνα τούτων ὑπῆρξεν ἡ πραγματοποίησις ὑποδειγματικῆς δημοσιονομικῆς τάξεως καὶ ἀνασυγκροτήσεως οἰκονομικῆς καὶ νομισματικῆς, ὥστε εἰς στιγμὰς ἀντικειμενικῶς εὐνοϊκᾶς, νὰ εἶναι κατορθωτὴ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ἀνυποφόρων δεσμεύσεων. Διὰ συνεχιζομένης πολιτικῆς τροπῶν ἐπεδίωξαν νὰ φέρουν τὰ ἀρχικῶς δυσμενῆ δάνεια εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον ὑπηρεσίας, ἥτις ν' ἀφήσῃ μείζονα ἄνεσιν εἰς

τὸν Προϋπολογισμόν, νὰ δημιουργῇ δὲ ἀτμοσφαῖραν πρόσφορον διὰ νέαν ἐφθηνοτέραν ἀπορρόφησιν κεφαλαίων.

Οὐδεμία ὁμῶς παρ' ἡμεῖν ἐγένετο τοιαύτη προσπάθεια καὶ ἴσως οὔτε σκέψις κἄν, νὰ ἐπιδιωχθῇ ὁμαλὴ προσαρμογὴ τῶν βαρῶν πρὸς τὴν σταθερὰν δύναμιν τῆς οἰκονομίας. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ ἀμεσώτερα ἀποτελέσματα τῶν δανείων ἀπὸ δημοσιονομικῆς καὶ νομισματικῆς ἀπόψεως ἐγέννησαν δυσχερείας καὶ προσκόμματα ἀνυπέρβλητα, τὰ ὅποια ὤθησαν μοιραίως πρὸς βιαίαις λύσεις. Μόνον μετὰ χρόνον μακρὸν, ὅταν βραδέως καὶ ἐπιπόνως ἐθεραπεύετο ἡ ἐκ τῆς προσκαίρου πληθώρας καὶ τῆς ἐπακολουθούσης ἀντιδράσεως ἀσθένεια, μόνον τότε διὰ τῆς μεθόδου, τῆς λεγομένης β ρ α δ ε ί α ς λ ι π ἄ ν σ ε ω ς, ἀρχίζει ἡ ἐνίσχυθεῖσα οἰκονομία νὰ ἀποδίδῃ καρποὺς ἀφθονωτέρους, ὀφειλομένους ἐν πολλοῖς εἰς τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν συντελεσθεῖσαν δι' εἰσροῆς ξένων κεφαλαίων ἐνίσχυσιν.

Ὁ κ. Ἀγγελόπουλος πραγματεύεται ὅλα τὰ σχετικὰ ζητήματα μὲ πολλὴν λεπτομέρειαν, ἀναπτύσσει δὲ μὲ ἀκρίβειαν ὅλας τὰς δημοσιονομικὰς κυρίως πλευράς, τὴν δυσμενῆ ὄψιν τῶν δανείων, τὰς νομισματικὰς συνεπείας καὶ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου. Τέλος μελετᾷ τὰ ἀνατρεπτικὰ κάθε οἰκονομίας ἀποτελέσματα τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Ἡ παρακολούθησις τοῦ συγγραφέως εἰς ὅλα τὰ λεπτὰ αὐτὰ ζητήματα, τὰ ὅποια ἀναλύει μὲ γνῶσιν καὶ σαφήνειαν, θὰ ἦγεν εἰς ὑπὲρ πᾶν μέτρον μακρὰν βιβλιοκρισίαν.

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡμῶν Δημοσίου Χρέους εἰκονίζει ἐν ἀναγλύφῳ τὰς διεθνεῖς περιπετείας τῆς Ἑλλάδος κατὰ μίαν ὁλόκληρον 100ετίαν. Ἐὰν ἐρευνήσῃ τις ἐγγύτερον, θ' ἀποκαλύψῃ ὅτι ἐλάχιστον μόνον τμῆμα διετέθη ὑπὲρ τοῦ ἀρτιωτέρου οἰκονομικοῦ καὶ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ τοῦ τόπου. Τὸ μέγιστον ἀπερρόφησαν αἱ πολεμικαὶ περιπλοκαὶ καὶ ἡ συγκέντρωσις καὶ ἀποκατάστασις τοῦ προσφυγόντος εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος ὁμογενοῦς πληθυσμοῦ καὶ ἡ δημιουργία ἐνιαίας καὶ συμπαγοῦς Ἑλληνικῆς Χώρας. Διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἱστορικῆς τῆς ἀποστολῆς, ἡ μικρὰ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ἐπάρκειαν χρηματικῶν ἐφοδίων. Ἐπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν ἑξωθεν ἐνίσχυσιν. Τὸ ἐντεῦθεν θάρος παριστᾷ, ἀπὸ τῆς δημοσιονομικῆς τῆς πλευράν, τὴν καταβληθεῖσαν δαπάνην διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι πρὸ τοῦ ὄγκου αὐτοῦ ἐκάμφθη.

ΑΛΕΞ. Ν. ΔΙΟΜΗΔΗΣ

BARBEY E.: Les principaux aspects du problème de la balance des comptes dans l'économie générale.—P P 274. Lausanne 1936.

Ὑπὸ τὸν ὥς ἄνω τίτλον ἐδημοσιεύθη, φθίνοντος τοῦ 1936, μία μελέτη ἀπόψεων τινῶν τοῦ προβλήματος τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν. Ὁ συγγραφεύς, ὥς ἄλλως τε ὁ ἴδιος ἀναφέρει ἐν τῇ εἰσαγωγῇ του, δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξάντλησιν τοῦ θέματος, ἀλλὰ εἰς τὴν θέσιν τῶν

ζητημάτων, ὧν τὴν ἔρευναν ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου διευκολύνει ἡ παρατιθεμένη πλουσία βιβλιογραφία. Θὰ ἀρκεσθῶμεν ἐνταῦθα νὰ παραθέσωμεν ὠρισμένας παρατηρήσεις περί τινων ἐκ τῶν ἐκτιθεμένων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀπόψεων.

Οὗτος θεωρεῖ τὸ πρόβλημα τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν ἀλληλένδετον πρὸς τὸ τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων. Τοῦτο ἐξετάζει ἀπὸ τεσσάρων ἀπόψεων, ἥτοι τῆς ἱστορικῆς, τῆς νομισματικῆς, τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸ οἰκονομικὸν ἰσοζύγιον, καὶ τῆς τῶν συστάτικῶν του στοιχείων.

Τὸ πρῶτον τμῆμα περιλαμβάνει ἀνάλυσιν τῶν ἀπόψεων τοῦ ἐμποροκρατικοῦ συστήματος, τῆς κλασσικῆς σχολῆς καὶ τῶν διαδεχθεισῶν ταύτην ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν. Ὁρθότατα ἐξετάζει τὸ πρῶτον σύστημα κατὰ χώρας, καθ' ὅτι, ὡς ἐν σελίδι 16 ἀναφέρει, τὸ ἐμποροκρατικὸν σύστημα ἀνεπτύχθη εἰς ἐκάστην ἀναλόγως τῆς ἰδίας αὐτῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν ἀναγκῶν, |ς ἔπρεπε νὰ θεραπεύσῃ. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ κρίσις τοῦ συγγραφέως ἐν σελίδι 18 περὶ τῆς ὁμοιότητος, ἣν παρουσίαζεν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸς τοὺς σήμερον εἰς πολλὰ Κράτη ἐφαρμοζομένους περιορισμοὺς τῆς μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐπικοινωνίας, ἀκολουθῶν εἰς τοῦτο τὸν γνωστὸν συγγραφέα Χάμπερλερ. Ἐξ ἄλλου ὑποστηρίζει ἐν σελίδι 22, ὅτι τὸ ἐμποροκρατικὸν σύστημα ἦτο κυρίως βιομηχανικοῦ χαρακτήρος ἐν Γαλλίᾳ, ἐνῶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐμπορίου κυρίως.

Εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα ὁ συγγραφεὺς καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι : α') αἱ διεθνεῖς σχέσεις μιᾶς οἰκονομίας εἶναι ἐξεταστέαι ἀπὸ ποσοτικῆς ἀπόψεως· β') ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀξίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων· καὶ γ') τὸ νόμισμα ὡς ἐξωτερικὸν συνάλλαγμα εἶναι ἐν τῶν σημαντικωτέρων μέσων διεξαγωγῆς των.

Εἰς τὸ δεύτερον τμῆμα ὁ συγγραφεὺς διεξέρχεται τὰ τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς καὶ τῶν διεθνῶν χρεῶν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μεταπολεμικῆς πείρας. Ἐν σελίδι 60 τονίζει ὅτι τοῦτο δὲν ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν ἀπαιτήσεων καὶ ὑποχρεώσεων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἔκτασιν τῶν χορηγουμένων ἐκατέρωθεν πιστώσεων. Ἀναφέρει περαιτέρω τὴν ἄποψιν τοῦ Γερμανοῦ Σμίττ περὶ τῆς διακρίσεως τῶν διεθνῶν δικαιοπραξιῶν εἰς πρωτογόνους — ἀρχικὰς καὶ κερδοσκοπικάς — ἀποβλεπούσας εἰς τὴν ἐξίσωσιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν ἢ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν προκυπτουσῶν διαφορῶν. Τὸν πρῶτον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ἐπιδιώκουν αἱ ἐκδοτικαὶ Τράπεζαι (σελ. 80).

Ὁ Πόλεμος ἐτερμάτισε τὴν πρότερον ὑπάρχουσαν ἐλαστικότητα καὶ ἀλληλεξάρτησιν τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν, ἐνισχύσας τὴν πρὸς αὐτάρκειαν τάσιν των. Ἡ μεταθίβασις τῶν χρεῶν, τοὔτέστιν ἡ μεταθίβασις ἀγοραστικῆς δυνάμεως ἐκ μιᾶς ἀγορᾶς εἰς τὴν ἄλλην μέσῳ τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος, ἐδυσχεράνη συνεπείᾳ τούτου. Ἐν σελίδι 118 ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ πολιτικὴ ἄποψις θεωρεῖται ἐπικρατεστέρα τῆς οἰκονομικῆς καὶ λαμβάνονται μέ-

τρα ὑπὲρ ἑνὸς κλάδου τῆς οἰκονομίας, χωρὶς νὰ ἐξετάζωνται αἱ συνέπειαι τοῦ ἐπὶ τῶν λοιπῶν κλάδων, δὲν δύναται νὰ γίνη λόγος περὶ νομισματικῆς σταθερότητος. Ἐν σελίδι 135 ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ τὰς βραχυπροθέσμους κινήσεις κεφαλαίων καὶ χρυσοῦ ἱκανὰς νὰ διασείσουν ἓν ὁλόκληρον νομισματικὸν σύστημα, ὅταν προσλαμβάνουν ταχύτητα καθιστῶσαν ἀδύνατον τὴν ἀρκετὰ ταχείαν προσαρμογὴν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν.

Εἰς τὸ τρίτον τμῆμα ἐξετάζονται αἱ διάφοροι ἔννοιαι τοῦ πλούτου μιᾶς οἰκονομίας. Ὁ Ἄδαμ Σμίθ ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ δύο ἰσοζύγια, ἥτοι ἅφ' ἑνὸς τὸ τοῦ πλούτου, ὁπότε γεννᾶται τὸ πρόβλημα τοῦ τρόπου τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ἀξίας ἀντικειμένων μὴ κεκτημένων ἀγοραίαν ἀξίαν, καὶ ἅφ' ἑτέρου τὸ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο λαμβάνεται συνήθως ὑπ' ὄψιν καὶ μόνον τὸ μέσῳ τούτου κτῶμενον τμῆμα τῶν παραγομένων ἀγαθῶν ἔχει σημασίαν, ἥτοι ἡ διὰ τὴν ἀπόκτησίν του χρησιμοποιοῦμένη ἀγοραστικὴ δύναμις. Ἐκ τῆς κυκλοφορίας ταύτης καὶ δὴ ἐκ τῆς ἀπαιτουμένης ταχύτητος καὶ τῶν ἀναγκαίων λοξοδρομήσεων, ἐξαρτᾶται ἡ εὐεξία τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ. Μείωσις, κατὰ ταῦτα, τῶν ἐξαγωγῶν συνεπάγεται μείωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, δυσχερῶς ἀντικαταστατῆς δι' ἐσωτερικῶν ἔργων. Ἡ αὐτάρκεια πάντοτε καταβιβάζει τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον. Ὁ πλοῦτος, τέλος, καὶ τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα μιᾶς οἰκονομίας ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς χρησιμοποίησεως τῶν ἱκανοτήτων των.

Ἀναλύων ἓν τέλει εἰς τὸ τέταρτον τμῆμα τὰς ὑπὸ διαφόρων συγγραφέων προτεινομένας διαιρέσεις τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν, ὁ συγγραφεὺς ἐν σελίδι 202 δὲν ἐκδηλοῦται ὑπὲρ οὐδεμιᾶς, καθ' ὅτι ἡ προτιμητέα ἐκάστοτε ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἐπιδιωκομένων ἀντικειμενικῶν σκοπῶν, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἢ ὅσον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον ἡ δυναμικὴ ἄποψις τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν. Εἰς κανονικὰς περιόδους τὸ ἰσοζύγιον τῶν εἰσοδημάτων θὰ τείνη νὰ εἶναι πλήρες. Ὁρθοτάτη εἶναι σχετικῶς ἡ παρατήρησις τοῦ ὅτι ἡ ὁλότης σχεδὸν δὲν ἐξετάζει ἢ τὸ ὑπόλοιπον ἑνὸς ἰσοζυγίου καὶ ὅχι τὰ συστατικά του, "αἱ ὅτι ἐκ τούτου προκύπτει ζημία. Γενικῶς ἀναγνωρίζει ὅτι τὸ παθητικὸν τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου δὲν εἶναι εὐχάριστον, προκειμένου περὶ ὀφειλετῶν χωρῶν.

Διερχόμενος, τέλος, τὰς διαφόρους διεθνεῖς προσπάθειας πρὸς σύνταξιν ὁμοιομόρφων ἰσοζυγίων λογαριασμῶν, ὁ συγγραφεὺς ἐν σελ. 251 καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν συνταχθὲν τὸ 1932 Σχέδιον, προβλέπον τὴν διαίρεσίν του εἰς ἐμπορεύματα, ὑπηρεσίας καὶ χρυσὸν ἅφ' ἑνὸς,—ἀποτελοῦντα τοὺς τρέχοντας συντελεστάς—καὶ εἰς βραχυπροθέσμους καὶ μακροπροθέσμους κινήσεις κεφαλαίων ἅφ' ἑτέρου, εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ καὶ εἰς τὰς ὑποδιαιρέσεις του ἱκανοποιητικόν, καὶ ὅτι ἡ εἰς τὸ μέλλον τελειοποίησις θὰ ἀποβλέπη κυρίως εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς γεωργικῆς προελεύσεως.

Ἀθῆναι, 3 Μαΐου 1937.

Δ. Ι. ΔΕΛΙΒΑΝΗΣ

NICOLAS A. PHOCAS : *Essai sur le chômage allemand d' après - guerre* (Etude statistique et économique), σελ. 240. Paris, Sirey, 1936.

Ἡ ἀνεργία, εἴτε ὡς ἀσθένεια καθ' ἑαυτὴν θεωρηθῇ, εἴτε ὡς σύμπτωμα βαθυτέρας διαταραχῆς μιᾶς οἰκονομίας, ἀπετέλεσε μεταπολεμικῶς ἄποψιν τραγικὴν τῆς ζωῆς, ἰδίᾳ τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν κρατῶν Ἡ Γερμανία μὲ σύνολον ἀνέργων 7 περίπου ἑκατομμυρίων (Ἰανουάριος 1933) ἤρχετο πρώτη κατὰ σειράν, μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, τόσο ὡς πρὸς τὸν ἀπόλυτον, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸν κατὰ ποσοστὸν ἐπὶ τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ, ἀριθμὸν ἀνέργων. Πρόβλημα τοιαύτης σπουδαιότητος δὲν ἠδύνατο παρὰ ν' ἀποτελέσῃ θέμα εὐρυτάτης ἐπιστημονικῆς συζητήσεως, ἀπλοῦν δὲ βλέμμα ἐπὶ τῆς ἀφθόνης ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ κ. Φωκᾶ παρατιθεμένης βιβλιογραφίας, πείθει περὶ τοῦ ὄγκου τῆς συντελεσθείσης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Παρ' ὅλον τοῦτο ἡ πρωτοτυπία τῆς μελέτης τοῦ κ. Φ. οὐδόλως μειοῦται, διότι αὕτη ἀποτελεῖ μοναδικὴν ἔρευναν ἐπὶ τοῦ συνόλου τοῦ προβλήματος τῆς ἀνεργίας, ὡς τοῦτο ἐνεφανίσθη ἐν τῇ μεταπολεμικῇ Γερμανίᾳ.

Ἡ μόνη ἴσως ἄποψις, ἣτις δὲν ἐρευνᾶται αὐτοτελῶς ἐν τῇ ὑπὸ ἀνάλυσιν μονογραφίᾳ — ὡς παρατηρεῖ ἄλλως ἐν προλόγῳ αὐτὸς οὗτος ὁ Σ. — εἶναι ἡ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς· οὕτω ὁ Σ. δὲν μελετᾷ ἰδιαίτερος τὰ διάφορα μέτρα, ἅτινα προτάθησαν ἢ ἐλήφθησαν πρὸς καταπολέμῃσιν τῆς ἀνεργίας ἢ πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ἐκ ταύτης πληττομένων, κατὰ συνέπειαν δὲ πίπτει ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς μελέτης τοῦ κ. Φ. ἡ ἐν προκειμένῳ ἀσκηθεῖσα πολιτικὴ, ἀπ' αὐτῆς ἀνόδου τῆς Ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Κυβερνήσεως, ἢ τόσο ὡς ζωηρῶς ἐπαινεθεῖσα ἢ κατακριθεῖσα, ἀναλόγως τῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων τῶν κρινόντων.

Βεβαίως θὰ παρουσίαζεν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον ἡ μελέτη τῶν μέτρων τούτων ὑπὸ ἐπιστήμονος γράφοντος μὲ ὅσῃν ἀντικειμενικότητα ὁ κ. Φ., διότι ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ὕστερον καὶ αἱ ἄρισται τῶν δημοσιευθεισῶν ἐργασιῶν (βλ. π. χ. E. Willeke: «*Formen deutscher Arbeitsmarktpolitik*» in *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* Ἰανουάριος 1936). Ἐκ τοῦ βιβλίου ἄλλωστε τοῦ κ. Φ. καταφαίνεται ὅτι οὗτος εἶναι πλήρης ἐνήμερος τόσο ὡς πρὸς τὰ ληφθέντα μέτρα, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐπακολουθησάσας συζητήσεις, ἐλπίζωμεν δὲ ὅτι θὰ εὕρῃ συντόμως ὀλίγον χρόνον διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν μελέτην ἐνὸς προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἠρεύνῃ, εἰς τὸ ὑπὸ ἀνάλυσιν ἔργον του, μὲ ἰδιαίτεραν ἐπιτυχίαν. Τοῦτο ἄλλωστε φαίνεται ὑποσχόμενος καὶ ἐν προλόγῳ, ἂν καὶ ἡ ἑκτοτε ἐκ μέρους τοῦ κ. Φ. ἀνάληψις ἀνωτάτης θέσεως ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Ἐργασίας, βεβαίως θὰ καθυστέρησε τὰ καθαρῶς ἐπιστημονικὰ του σχέδια.

* * *

Εἰς τὰ 3 μέρη τοῦ βιβλίου του, ὁ κ. Φ. μελετᾷ κατὰ σειράν: 1) τὰς ὑπαρχούσας στατιστικὰς πληροφορίας ἐπὶ τῆς ἀνεργίας, 2) τὰς μορφὰς ἀνεργίας καὶ 3) τὰ αἷτια τῆς ἀνεργίας.

Τὸ πρῶτον μέρος εἶναι βεβαίως τὸ μᾶλλον τεχνικόν, πλὴν ὁ ἔχων τὴν ὑπομονὴν νὰ τὸ μελετήσῃ, ἀνταμοίβεται πλήρως ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ εἰκόνα τὴν ὁποῖαν λαμβάνει τῶν διαφόρων μέσων στατιστικοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ἀνεργίας ἐν Γερμανίᾳ, μέσων τὰ ὁποῖα ἂν μὴ εἶναι τέλεια πάντως ἀποτελοῦν ἐν τῶν πληρεστέρων ἐν τῷ κόσμῳ συστημάτων. Οὕτω ὁ Σ. ἐξετάζει *seriatim* (ἀφοῦ δώσει μίαν ἀδρομερῆ ἀνασκόπησιν τῆς πρώτης ἐμφανίσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν στατιστικῶν ἀνεργίας, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀποπειρῶν τῶν ἐργατικῶν σωματείων καὶ τοῦ Καθηγητοῦ Jastrow, τὸ 1897, μέχρι τῆς ιδρύσεως κατὰ τὸ 1927 τῆς Reichranstalt für Arbeitsvermittlung und Arbeitslosenversicherung, εἰς ἣν ἀνετέθησαν τὰ καθήκοντα τῆς συλλογῆς καὶ δημοσιεύσεως τῶν στατιστικῶν τῶν σχετικῶν μετὰ τὴν ἀγορὰν ἐργασίας) εἰς τὰ 7 κεφάλαια τοῦ Α'. μέρους: α) Τὰ γενικὰς ἀπογραφὰς τῶν ἀνέργων (1895, 1925, 1933). β) Τὰς στατιστικὰς τῶν βοηθημάτων ἀνεργίας. Ὡς γνωστὸν ἂν καὶ ἡ ὑποχρεωτικὴ ἀσφάλις ἀνεργίας εἰσῆχθη ἐν Γερμανίᾳ μόνον ἀπὸ τοῦ 1927, ἥδη ἀπὸ τοῦ πέρατος τοῦ πολέμου ἴσχυσε γενικὸν σύστημα βοηθημάτων ἀνεργίας. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ὁ Σ. εὕρισκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκθέσῃ καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἐν Γερμανίᾳ ἰσχύοντος συστήματος βοηθημάτων πρὸς τοὺς ἀνέργους.

γ) Τὰς στατιστικὰς τῶν Γραφείων εὐρέσεως ἐργασίας.

δ) Τὰς στατιστικὰς τῶν Ἑργατικῶν Σωματείων, αἵτινες ὁ Σ. παρατηρεῖ ὅτι πολλάκις ἀποτελοῦν ὄργανον τῶν πολιτικῶν αὐτῶν ἐπιδιώξεων, (ὥς ἄλλωστε τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν Ἑλλάδι μετὰ τοὺς ἀριθμοὺς τῆς Γεν. Συνομοσπονδίας Ἑργασίας) καὶ ὥς ἐκ τούτου πρέπει νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν μετὰ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν. Πάντως μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν Ἑργατικῶν Σωματείων ἡ κατάρτις τῶν στατιστικῶν τῶν συνεχισθεισῶ ἐπὶ ἔτος περίπου ὑπὸ τοῦ «Ἑργατικοῦ Μετώπου» διεκόπη ἔκτοτε.

ε) Τὰς στατιστικὰς τῶν ταμείων ἀσφαλίσεως ἀσθενείας, τῶν ὁποίων ὁ κ. Φ. ἐξαίρει τὴν χρησιμότητα.

στ) Τὰς στατιστικὰς τῶν ἐργοδοτῶν (*Industrieberichterstattung*), βασιζομένης ἐπὶ τῶν ὑπὸ πολλῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων (6.000 τὸ 1931) διδομένων πληροφοριῶν ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς δραστηριότητος αὐτῶν καὶ τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν.

ζ) Τέλος ὁ Σ. ἐπιχειρεῖ ὑπολογισμὸν τῶν ἀνέργων οἵτινες ἐκφεύγουν τὴν στατιστικὴν παρατήρησιν, ἀποδεικνύων ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι πάντοτε ὑπάρχει ἀριθμὸς τις ἀνέργων οἵτινες δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὰς στατιστικὰς παρατηρήσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀσφαλῶς ἠϋξήθη αἰσθητῶς διαρκούσης τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως (1929—33), Τοῦτο ἄλλωστε προκύπτει ἀναμφισβητήτως ἐκ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων, ὥς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς στατιστικῆς τῶν ταμείων ἀσφαλίσεως ἀσθενείας, καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ζητούντων ἐργασίαν, αὐξήσεως ἣτις εἶναι μικροτέρα (ἂν καὶ μέρος τῆς διαφορᾶς δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τμῆμα τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ ἐτράπη εἰς ἄλλας βιοποριστικὰς ἀσχολίας—τοῦλάχιστον προσωρινῶς—λόγῳ τῆς ἀνεργίας, μὴ ἀποτελοῦν οὕτω μέρος τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ ὑπὸ τὴν τεχνικὴν σημασίαν τῆς λέξεως).

Ἐπιλέγει δὲ ὁ Σ. ὅτι οὕτω ἀριθμὸς ἐργατῶν ἔπαυσε νὰ φαίνεται εἴτε εἰς τὰς στατιστικὰς τῶν ἐργαζομένων, εἴτε εἰς τὰς τῶν ἀνέργων. Κρίνων τοὺς διαφόρους ὑπολογισμοὺς οἵτινες ἐγένοντο καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ὑπολογισμοὶ οὗτοι εἶναι μᾶλλον ὑπερβολικοί, ὑποστηρίζων, ὡς πιθανόν, ὅτι οἱ «μὴ φαινόμενοι» ἀνεργοὶ δὲν ὑπερέβησαν τὸ 1.000.000 (ἀρχαὶ 1933), ἔκτοτε δὲ ὅτι ἡλαττώθησαν, μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1936, εἰς 300.000.

Παραλλήλως, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τὰ γραφεῖα εὐρέσεως ἐργασίας ἀνέργων κατῆλθε μετὰξὺ Ἰανουαρίου 1933 καὶ Ἰαν. 1936 ἀπὸ 6.000.000 εἰς 2.500.000. Ἐκτοτε εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων ἡλαττώθη ἔτι μᾶλλον ἐν Γερμανίᾳ κυμενόμενος περὶ τὸ 1.500.000.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ πλήρης ἔκθεσις ὑπὸ τοῦ Σ. τῶν πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει εἰς ἕκαστος ἐκ τῶν τιμαρίθμων ἐργασίας καὶ ἀνεργίας καὶ ἡ συζήτησις ἣτις ἀκολουθεῖ περὶ τοῦ τρόπου τῆς καταλληλοτέρας χρησιμοποίησεως αὐτῶν, πρὸς ἐξαγωγήν ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον παρακινδυνευομένων συμπερασμάτων, καὶ πρὸς ὑποβοήθησιν τοῦ στατιστικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν διαφορῶν μορφῶν ἀνεργίας ὡς αὗται κατατάσσονται εἰς τὸ Β' μέρος. Ὁφείλωμεν νὰ τονίσωμεν τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον παρουσιάζει μία ἐκτενὴς ἔρευνα τοῦ αὐτοῦ φαινομένου ἐπὶ τῇ βάσει διαφορῶν στατιστικῶν πληροφοριῶν, καθ' ὅσον αὕτη δεικνύει τὴν σχετικότητα τῶν στατιστικῶν δεδομένων καὶ ἐμποδίζει τὸν ἐπιστήμονα ἀπὸ τοῦ νὰ παρασυρθῇ εἰς ἐντυποσιακὰ ἴσως, πλὴν παρακινδυνευμένα συμπεράσματα, ἅτινα συνήθως ὀφείλονται εἰς τὴν ἀτελεῖαν στατιστικῆς παρατήρησιν καὶ τὸν ἀνεπαρκῆ ἔλεγχον μιᾶς ἐκάστης τῶν στατιστικῶν πηγῶν. Ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην τὸ Α' μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Φ. ἀποτελεῖ ἀξιόλογον παράδειγμα λελογισμένης χρήσεως τῆς στατιστικῆς.

Εἰς τὸ Β' μέρος τῆς μελέτης του, ὁ κ. Φ. ἐρευνᾷ τὰς διαφόρους μορφὰς ἀνεργίας κατατάσσων αὐτὰς εἰς τὰς ἐξῆς 4, συμφώνως ἄλλως πρὸς τὴν νεωτέραν ἐπιστημονικὴν διάκρισιν: α) παγίαν ἀνεργίαν, β) ἐποχιακὴν, γ) τὴν ὀφειλομένην εἰς τὰς διακυμάνσεις τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου καὶ δ) τὴν ὀφειλομένην εἰς μεταβολὰς ὡς πρὸς τὴν διάρθρωσιν μιᾶς οἰκονομίας. Εἰς τὴν μελέτην ἐκάστης τῶν μορφῶν τούτων ἀνεργίας ὁ κ. Φ. ἀφιερεῖ ἴδιον κεφάλαιον.

α) Ἡ παγία ἐνεργία ὀφείλεται εἰς τὰς ἀτελείας τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας, εἰς τὴν μὴ δηλ. πλήρη ἐπαφὴν μετὰξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργασίας, εἴτε λόγῳ ἀνεπαρκοῦς ὀργανώσεως εἴτε λόγῳ δυσχερειῶν περὶ τὴν μετάθεσιν ἐργατῶν ἀπὸ μιᾶς ἀπασχολήσεως — τοῦ αὐτοῦ βεβαίως εἵδους — εἰς ἄλλην. Τὴν εἰς τὰ αἷτια ταῦτα ὀφειλομένην ἀνεργίαν ὁ κ. Φ. ὑπολογίζει εἰς 100.000 διὰ τὰ πρὸ τοῦ πολέμου ἔτη καὶ εἰς 200-250.000 διὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐπὶ συνόλου ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ ὑπερβαίνοντος τὰ 21.000.000 (1 δηλ. περίπου τοῖς ἑκατὸν) μοὶ φαίνεται ἰδιαίτερος μικρός, δεδομένου ἄλλως ὅτι ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Φ. συνήθως τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀνεργίας ὑπολογίζεται εἰς 2-2.5 %.

β) Ἡ ἐποχιακὴ ἀνεργία, ἡ ὀφειλομένη δηλ. εἰς τὰς αὐξανομένης τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος μιᾶς χώρας ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους. Ὁ κ. Φ. μελετᾷ τὰς διαφόρους μεθόδους ὑπολογισμοῦ καὶ εὕρισκει ὅτι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παγίαν ἀνεργίαν ἥτις σημειώνει αὐξήσιν μᾶλλον, μεταπολεμικῶς ἡ ἐποχιακὴ σημειώνει, ἂν μὴ ἀπόλυτον, πάντως σχετικὴν ἐλάττωσιν, μολονότι, λόγω ἴσως τῶν ἐπιδράσεων τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου, αἱ διακυμάνσεις τῆς ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἀπέβησαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκανόνιστοι.

Ἡ παγία καὶ ἡ ἐποχιακὴ θὰ ἠδύναντο ν' ἀποκληθοῦν καὶ κανονικὴ ἀνεργία διότι ἀπαντῶνται πάντοτε καὶ ὑπὸ τὰς ὁμαλοτέρας τῶν συνθηκῶν ἐν μιᾷ δυναμικῇ οἰκονομίᾳ, ὀφειλόμεναι εἰς τὰς συνήθεις «προστριβάς», αἵτινες ἐμποδίζουν τὴν ἐπίτευξιν τῆς πλήρους ἰσορροπίας. Μολονότι δὲ τοῦλάχιστον ἀπολύτως, ἡ σημασία τῆς κανονικῆς ἀνεργίας φαίνεται ὅτι μᾶλλον ἠὔξησε μεταπολεμικῶς.— Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο καταλήγει ὁ κ. Φ. διὰ τὴν Γερμανίαν, διὰ δὲ τὴν Ἀγγλίαν (τὸ ἕτερον μέγα βιομηχανικὸν κράτος ἐν τῷ ὁποίῳ ἐμελετήθη μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργίας) εἰς παραπλήσιον συμπέρασμα καταλήγει ὁ Sir W. Beveridge, βλ. πρόσφατον ἄρθρον του ἐν *Economica* Μαΐου 1937— πάντως δὲν ἀποτελεῖ αὕτη μεταπολεμικὸν πρόβλημα.

Ἀπὸ τὴν κανονικὴν ταύτην ἀνεργίαν διακρίνεται τόσον ἡ κυκλικὴ ἄλλ' ἰδίᾳ ἡ διαρθρωτικὴ, ἥτις ὑπὸ πλείστας ἀπόψεις ἀποτελεῖ καθαρῶς μεταπολεμικὸν πρόβλημα τῶν βιομηχανικῶν ἰδίᾳ κρατῶν τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλ. (τοῦ Β' μέρους) ὁ κ. Φ. ἐρευνᾷ τὸ πρόβλημα τῆς Κυκλικῆς ἀνεργίας, ἥτις ἄλλωστε δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μίαν ἄποψιν τῆς κατιούσης περιόδου τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1923 τὸ φαινόμενον τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων καλύπτεται ἀπὸ τὴν τεχνικὴν δραστηριότητα, ἥτις προεκλήθη ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν, ἔκτοτε ὅμως παρατηρεῖται κανονικῶς ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ὁ κ. Φ. εὕρισκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσῃ τὴν βραχείαν κρίσιν τοῦ 1923—24 κατόπιν τοῦς πλήρεις οἰκονομικοὺς κύκλους τῶν ἐτῶν 1924—26 καὶ 1926—32, 1926—28, περιόδους αὐξοῦσης οἰκονομικῆς δραστηριότητος ὀφειλομένης κυρίως εἰς τὴν ἀθρόαν εἰσαγωγὴν ξένων κεφαλαίων, 1928—32 κατιούσα περίοδος τοῦ κύκλου καὶ κρίσις— καὶ νὰ συσχετίσῃ τὰς διακυμάνσεις τῆς ἀνεργίας κατὰ τὰς περιόδους ταύτας παρατηρῶν ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς δραστηριότητος παραγωγὴ καὶ ἀνεργία δεικνύουν κινήσεις καθαρῶς ἀντιθέτους τούναντίον ἀπὸ τοῦ 1928 ἢ αὐξήσεις τῆς ἀνεργίας ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὴν ἐλάττωσιν τῆς παραγωγῆς), διαφορὰν τὴν ὁποίαν ὀρθῶς ὁ κ. Φ. ἀποδίδει ἐν πολλοῖς εἰς τὴν προϊούσαν αὐξήσιν τῆς διαρθρωτικῆς ἀνεργίας— τὰ αἷτια τῆς ὁποίας μελετῶνται εἰς τὸ Γ' μέρος τοῦ βιβλίου.— Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τούτου ὁ κ. Φ. δίδει τοῦς ἐξῆς λόγους δι' οὓς φρονεῖ ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς κυκλικῆς ἀνεργίας ὤξυνθη μεταπολεμικῶς 1) ἀκαμψία τῶν ἡμερομισθίων, 2) αὐξήσεις τῆς σημασίας τοῦ ἀστικοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν καὶ 3) ἔλλειψις τῆς συμψηφιστικῆς ἐνεργείας τῆς οἰκοδομικῆς βιομηχανίας, διότι ἔνεκα διαφόρων λόγων, μετὰ τὸ 1924 ἡ δραστηριότης τῆς βιομηχανίας ταύτης ἠκολούθησε τὸν γενικὸν ρυθμὸν.

Μία μακρά παράγραφος τοῦ κεφαλαίου τούτου ἀφιεροῦται εἰς τὴν μετὰ τὸ 1932 ἀνάνηψιν τῆς Γερμανικῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς κρίσεως. Ἐν αὐτῇ ὁ Σ. ἀπολύτως ἀμερολήπτως κρίνων ἀποδίδει, τοῦλάχιστον μέρος τῆς ἑκτοτε αὐξούσης ἐν Γερμανίᾳ οἰκονομικῆς δραστηριότητος, εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Κυβερνήσεως ἀκολουθηθεῖσαν πολιτικὴν, μολονότι τονίζει ὅτι ἡ ἐλάττωσις τῆς ἀνεργίας προηγῆθη τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μέτρων καταπολεμήσεως αὐτῆς, ἅτινα πάντως συνετέλεσαν εἰς τὸν ταχύτερον καὶ μεγαλειότερον περιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνέργων.

Κυκλικὴ καὶ διαρθρωτικὴ (*) ἀνεργία διαφέρουν τῆς ἀνωτέρω κληθείσης κανονικῆς ἀνεργίας κατὰ τὸ ὅτι ὀφείλονται εἰς αἰσθητὴν ἀπομάκρυνσιν μιᾶς οἰκονομίας ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς ἰσορροπίας, ἐνῶ ὅμως ἡ κυκλικὴ ἀνεργία ὀφείλεται εἰς τὴν παροδικὴν ἐνέργειαν τῶν διακυμάνσεων τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου ἢ διαρθρωτικὴ εἶναι συνέπεια, κατὰ τὸν κ. Φ. βαθυτέρας καὶ μονιμοτέρας μεταβολῆς τῆς διαρθρώσεως μιᾶς οἰκονομίας. Τοιαῦται μεταβολαὶ βέβαια ἐπέρχονται καθ' ἡμέραν ἄλλ' ἐφ' ὅσον προχωροῦν ὁμαλῶς καὶ βραδέως — ὡς τοῦτο εἶναι πιθανὸν ὅτι συνέβαινε — προπολεμικῶς — εἶναι ἐπόμενονον νὰ μὴ ἐπηρεάσουν τὴν ἀγορὰν ἐργασίας, ἐπερχόμεναι ὅμως διὰ τὸν ἓνα ἢ ἄλλον λόγον, μᾶλλον ἀποτόμως δύνανται νὰ προκαλέσουν ἀνεργίαν πολὺ μονιμωτέρας μορφῆς τῆς κυκλικῆς.

Ἡ τοιαύτη διαρθρωτικὴ ἀνεργία εἶναι μεταπολεμικὸν φαινόμενον μελετηθὲν ἐπισταμένως τόσον ἐν Γερμανίᾳ ὅσον καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ μολονότι δὲν ὑφίσταται ἐν τῇ ἐπιστήμῃ συμφωνία ὡς πρὸς τὸν ἀκριθεῖ χαρακτῆρα αὐτοῦ, πάντως γενικῶς γίνεται ἀποδεκτόν, ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς μεγαλειτέρας διαρκείας, τὸ διακρίνει ἀπὸ τὸ φαινόμενον τῆς κυκλικῆς ἀνεργίας. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενον τῆς ἐννοίας ἣν ἀποδίδει ὁ κ. Φ. εἰς τὴν διαρθρωτικὴν ἀνεργίαν οὐδεμία ἀπομένει ἀμφιβολία μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἰτίων αὐτῆς τὴν γινομένην εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ βιβλίου του, ἢ δυνατότης ὅμως τοῦ ἀκριβοῦς στατιστικοῦ διαχωρισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ φαινομένου τῆς κυκλικῆς ἀνεργίας καὶ τοῦ ἀνεξαρτήτου ὑπολογισμοῦ αὐτῆς προυκάλεσε καὶ προκαλεῖ πλείστας δυσχερείας, τὰς ὁποίας ὁ κ. Φ. λαμβάνων ὑπ' ὄψει — καὶ ἀφοῦ μνημονεύσει καὶ ἐπικρίνει τὰς γεινομένας ἀποπείρας ὑπολογισμοῦ — καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, μολονότι ἀκριβοῦς ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν ὑπολογισμὸς τοῦ εἶδους τούτου ἀνεργίας εἶναι ἀδύνατος, εἶναι πι-

(*) *Structural* ὁ ὅρος δὲν εἶναι γενικῶς ἐν χρήσει. Ἀγγλιστὶ χρησιμοποιεῖται συνηθέστερον ὁ ὅρος εἰδικὴ ἀνεργία (*special unemployment*) ὡς ἐπίσης καὶ ὁ ὅρος ἐξελικτικὴ (*evolutionary*) ἀνεργία. Ὁ Sir W. Beveridge μεταχειρίζεται τὸν ὅρον *structural*, ἀλλὰ τοῦ ἀποδίδει μᾶλλον περιορισμένον περιεχόμενον. Ὁ ὅρος ἄλλωστε *structural* συνδιάζεται συνήθως πρὸς ὠρισμένην ἐξήγησιν τοῦ εἶδους τούτου τῆς ἀνεργίας, δι' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον θὰ προὔτιμων ὅρον καθαρῶς περιγραφικὸν τοῦ φαινομένου. Πάντως δεδομένον ὅτι ὁ κ. Φ. μεταχειρίζεται τὸν ὅρον *structural*, ὅστις ἄλλως συνάδει μὲ τὴν παρ' αὐτοῦ προτεινομένην ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου καὶ ὅτι παρ' ἡμῖν ὁ ὅρος διαρθρωτικὴ ἀνεργία εἶναι ἐν χρήσει (βλ., π. χ., Ι. Δ. Πίντου: «Αἷτια καὶ διακυμάνσεις ἀνεργίας»), δὲν νομίζω σκόπιμον τὴν πρότασιν νέου ὅρου.

θανόν νὰ διεκυμάνθη αὕτη κατὰ τὰ ἔτη 1929—32 μεταξὺ 1.500.000 — 2.500.000. (Ἀριθμοὶ τοῦ M. Saitzew, ὅστις ἐμελέτησε τὸ πρόβλημα μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς).

Ἐνταῦθα θὰ ἠθέλαμεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ προσφάτως γενομένη ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπόπειρα ἐμμέσου ὑπολογισμοῦ τῆς διαρθρωτικῆς ἀνεργίας ἐν τῷ περιοδικῷ «Economist» (βλ. ἰδίᾳ τεύχη 13 Ἰουνίου 1936 καὶ 20 Μαρτίου 1937) συμφώνως μὲ τὰ δεδομένα τοῦ Ministry of Labour, μολονότι δὲν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς ἀπολύτως ἀκριβῆ ἀποτελέσματα, παρουσιάζει πάντως ἄρκετον ἐνδιαφέρον ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν μνειάν αὐτῆς. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἅπαξ ὑπολογισθέντος τοῦ ποσοστοῦ κανονικῆς ἀνεργίας, λαμβάνομεν τοὺς ἀριθμοὺς ἀνεργίας δι' ὠρισμένα τμήματα τῆς χώρας εἰς τὰ ὁποῖα ἔνεκα διαφόρων λόγων — κίνησις πληθυσμοῦ, εἶδος βιομηχανίας κλπ. — εἶναι φανερόν ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ὑπάρξεως διαρθρωτικῆς ἀνεργίας, τότε τὸ ποσοστὸν καθ' ὃ ἡ ἐκεῖ ἀπαντῶσα ἀνεργία ὑπερβαίνει τὸ minimum τῆς κανονικῆς ἀνεργίας, δεχόμεθα ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ποσοστὸν τῆς κυκλικῆς ἀνεργίας καθ' ὅλην τὴν χώραν ἑπομένως τὸ ποσοστὸν καθ' ὃ τὸ σύνολον τοῦ ἀνέργου πληθυσμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ὑπερβαίνει τὸ ἄθροισμα τῶν δύο τούτων ποσοστῶν, δεχόμεθα ὅτι παριστᾷ τὴν διαρθρωτικὴν ἀνεργίαν. Παρ' ὅλον τὸ αὐθαίρετον τῶν προϋποθέσεων ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος (ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὸ ἴσον ποσοστὸν κυκλικῆς ἀνεργίας καθ' ὅλην τὴν χώραν) καὶ παρ' ὅλην τὴν ἀπλότητα ποὺ παρουσιάζει, νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀσφαλέστερος — καὶ γενικῶς θεωρεῖται ἐν Ἀγγλίᾳ ὡς ἐπιτυχής — τῶν πολυπλόκων μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν, οἵτινες ἐπεχειρήθησαν ἐν Γερμανίᾳ.

Νομίζομεν ἐξ ἄλλου περιττὸν νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ εὐχερῆς διαχωρισμὸς κυκλικῆς καὶ διαρθρωτικῆς ἀνεργίας δὲν ἔχει ὀπλῶς θεωρητικὴν σημασίαν, ἀλλὰ κυρίως πρακτικὸν ἐνδιαφέρον, διότι ἡ πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀνεργίας πολιτικὴ πρέπει νὰ εἶναι διάφορος ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ κυκλικῆς ἢ διαρθρωτικῆς ἀνεργίας.

Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς μελέτης τοῦ κ. Φ., τὸ ἀφορὸν τὰς αἰτίας τῆς διαρθρωτικῆς ἀνεργίας εἶναι ἴσως τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον, καὶ ὡς ἐκ τοῦ θέματός του τὸ μᾶλλον βαθύ. Μία περίληψις διδομένη ἐνταῦθα ἀσφαλῶς θὰ τὸ ἠδίκηι· θὰ περιορισθῶμεν ὅθεν εἰς ἀπλὴν ἀπαρίθμησιν τῶν αἰτιῶν, ἅς ἀναπτύσσει ὁ κ. Φ. Οὗτος ἀπορρίπτει πᾶσαν μονομερῆ αἰτιολογίαν ὡς μὴ δυναμένην νὰ ἐξηγήσῃ ἐπαρκῶς τὸ μελετημένον φαινόμενον, ὑποστηρίζει δὲ ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς ρῆξιν τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργασίας, προβαίνει δὲ ἐν συνεχείᾳ εἰς ἀνάπτυξιν τῶν αἰτιῶν αἵτινες μεταπολεμικῶς ἐπηρέασαν τὴν προσφορὰν ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν ζήτησιν ἐργασίας, ἀφ' ἑτέρου.

Οἱ λόγοι, οἵτινες ἐπηρέασαν τὴν προσφορὰν ἐργασίας εἶναι κυρίως δημογραφικοί: Μεταβολὴ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ ὑπὸ ἔποψιν ἡλικίας, μεγαλειτέρα συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν εἰς μὴ οἰκιακὰς ἀσχολίας (ἀποτέλεσμα τόσον τῆς αὐξήσεως τῆς ἀνεργίας τοῦ θήλεως πληθυσμοῦ ἐπὶ τοῦ συνόλου, ὅσον καὶ τῶν μεταπολεμικῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν τῶν μέσων ἰδίᾳ ἀστικῶν τάξεων ὅσον καὶ τῶν τεχνικῶν μεταβολῶν, αἵτινες διευκόλυναν τὴν πρόσληψιν τῶν γυναικῶν εἰς ἔργο-

στάσια καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν κοινωνικῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἠμπόδιζαν παλαιότερον τὰς γυναῖκας ἀπὸ τοῦ νὰ μετέχουν ἐνεργῶς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς), μεταβολαὶ μετὰ τῶν διαφόρων ὁμάδων πληθυσμοῦ ὑπὸ ἔποψιν οἰκονομικῆς δραστηριότητος (καταστροφή τῆς μέσης ἀστικῆς τάξεως, κατάργησις στρατοῦ κλπ.).

Ὡς πρὸς τοὺς λόγους, οἵτινες ἐπηρέασαν τὴν ζήτησιν ἐργασίας, ὁ κ. Φ. ἐρευνᾷ εἰς 2 κεφ. α) Τὴν ἐπήρειαν ἣν ἔσχεν ἡ συστηματοποίησης τῆς παραγωγῆς (Rationalisation) ἐπὶ τῆς ἀνεργίας — τὸ ὠραιότερον ἴσως κεφάλαιον ἐνὸς ὠραίου βιβλίου — καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ἐργάτου καὶ β) Τὴν ἔλλειψιν κεφαλαίων, ἣν προσωρινῶς μόνον καὶ ἐλλειπῶς ἐπλήρωσαν τὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσρεύσαντα κεφάλαια μετὰ τῶν ἐτῶν 1925—26.

Τοιοῦτον εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Φ., τὸ ὁποῖον δίδει μίαν ζωηράν καὶ ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως τῶν διακυμάνσεων τοῦ προβλήματος τῆς ἀνεργίας καὶ τῶν αἰτιῶν αὐτῆς ἐν τῇ μεταπολεμικῇ Γερμανίᾳ. Ὡς πρὸς τὸ μέλλον ὁ κ. Φ. εἶναι μᾶλλον αἰσιόδοξος, ἂν καὶ φαίνεται πιστεύων ὅτι εἶναι κάπως πρόωρος ἡ κρίσις ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ὑπὸ τῆς Ἑθνικοσοσιαλιστικῆς Κυβερνήσεως ἀσκηθείσης πολιτικῆς πρὸς ἀπορρόφησιν τῆς ἀνεργίας.

Ἡ ὅλη ἐργασία, πλήρως ἐνημερομένη καὶ βασιζομένη ἐπὶ ἐξαιρετικοῦ πλούτου τόσοι στατιστικοῦ ὅσον καὶ ἐπιστημονικοῦ ὕλικου — τὸ ὁποῖον εὐκόλως διαπιστώνει ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ Σ. ἀπέφυγε νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐξαντλητικῶς, μὴ θέλων νὰ ἐκφύγῃ τῶν ὁρίων ἅτινα ἔθεσε εἰς τὴν μελέτην του — ἀποτελεῖ πρότυπον ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ἐπὶ ἐνὸς τῶν μεγάλων συγχρόνων κοινωνικῶν προβλημάτων.

Σ. Ι. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Ζαβιτσιάνου Σ.: Ἡ διευθυνομένη οἰκονομία ἢ οἰκονομία ὑπὸ ἔλεγχον. Ἀθῆναι 1937.
- Brinkmann Carl.: Gustav Schmoller und die Volkswirtschaftslehre. Stuttgart 1937.
- Del Vecchio G.: Lezioni di economia pura. 3 ed. Padova 1937.
- Hawtrey R. C.: Capital and employment. London 1937.
- Jathar G. B. and S. G. Beri: Indroduction to economics. London 1937.
- Morgenstern Oskar: The limits of economics. London 1937.
- Volpe L.: Studi sulla teoria dell'equilibrio dinamico generale. Napoli 1936.
- Wyand Charles S.: The economics of consumption. New York 1937.

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- Ἀνωτ. Οἶκον. Συμβουλίου: Ἡ Ἑλληνικὴ οἰκονομία κατὰ τὸ 1936. Ἀθῆναι 1937.
- Ἀλιφέρη - Θεοφιλοπούλου: Ἡ σύμβασις ἐργασίας. (Νομοθεσία). Ἀθῆναι 1937.
- Κάββα Γ. Ν.: Στοιχεῖα Κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων. Ἀθῆναι 1937.
- Κλήμη Α. Ν.: Οἱ συνεταιρισμοὶ εἰς τὴν Λέσβον. Ἀθῆναι 1937.
- Μητσοπούλου Π.: Ὁ κοινωνικὸς προορισμὸς τοῦ Κράτους καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλις. Ἀθῆναι 1937.
- Μπονάτη Στ.: Τὸ ἀμπελουργικὸν πρόβλημα. Ἀθῆναι 1937.
- Παπανδρέου Σ.: Ἡ οἰκονομικὴ ἄποψις τῆς καλλιεργείας ζακχαροτεύτων ἐν Ἑλλάδι. Ἀθῆναι 1937.
- Ρουσσοπούλου Ἀγνῆς: Πρῶτα στοιχεῖα κοινωνικῆς πολιτικῆς καὶ ἐργατικῆς νομοθεσίας. Ἀθῆναι 1937.
- Σούτη Κ. Δ.: Πρακτικὸς ὁδηγὸς τοῦ Συνεταιριστοῦ. Ἀθῆναι 1937.
- Τζατζάνη Μ.: Αἱ κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀθῆναι 1937.

- Τσιτρίδη Κ.: Ἡ οὐγγρική οἰκονομία καὶ αἱ Ἑλληνοουγγρικοὶ ἐμπορικαὶ συναλλαγαί. Ἀθήναι 1937.
- Τσιμπούνη Τ.: Συλλογικὴ σύμβασις ἐργασίας. Ἀθήναι 1937.
- Ὑπουργ. Γεωργίας: Ἐρευνα ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τοῦ νομοῦ Λαρίσσης. Ἀθήναι 1937.
- Χασιώτου Σπ.: Καλλιεργητικὰ συστήματα. Ἀθήναι 1937.
- Albrecht Georg: Die Familienhilfe in der Krankenversicherung. Berlin 1937.
- Arrighi G.: La disciplina corporativa della produzione con particolare riguardo alla agricoltura. Firenze 1936.
- Bertrand R.: Le corporatisme agricole et l'organisation des marchés en Allemagne. Paris 1937.
- Burrows R.: The problems and practice of economic planning. London 1937.
- Chelminsni Thomas: Le problème douanier en Pologne. Paris 1937.
- Cloud W. F.: Petroleum production. Norman 1937.
- Collorio F.: Wasserwirtschaft, Wasserversorgung, Fernwasserversorgung. Bln - Halensee 1937.
- Finta N. N.: Das rumänische Tabakmonopol und die Cassa Autănoma a Monopolurilor. Giessen 1936.
- Frédéric, John Hutchinson: Agricultural markets. New York 1937.
- Grohe Anton: Die Finanzierung der Arbeitslosenhilfe. Berlin 1937.
- Her J.: Zur Sozialpolitik des Völkerbundes. Würzburg 1936.
- Horion Paul: La durée du travail industriel et commercial et les congés annuels payés. Bruxelles 1937.
- Koenigs Gustav: Seehäfen und Seeschiffart in der deutschen Vernehrspolitik. Hamburg 1937.
- Langelez A: Les maladies professionnelles donnant droit à répartition légale. Législations belge et française. Paris 1937.
- Lederer Emil: Japan in world economics. New - York 1937.
- Le Saux M.: Pour qu'il n'y ait plus jamais de chômage Paris 1937.
- Mahoutdji Ali E.: Die türkische Agrar- und Industriepolitik nach dem Kriege. Dresden 1937.
- Milhaud Ed.: Organised compensatory trading. London 1937.

- Mosing Ernst v.: Beiträge zur österreichischen Wirtschaftspolitik 1934-1936. Wien 1937.
- Pigou, Arthur C.: Praktische Fragen der Volkswirtschaft. Jena 1937.
- Ribbentrop J. von: Vierjahresplan u. Welthandel. Berlin 1937.
- Schiller Hans: Die Grundsätze der Preispolitik der deutschen Reichsregierungen seit dem Ende des Weltkrieges. Würzburg 1937.
- Schimming Bodo: Die Steuerpolitik des Staates als Mittel zur Förderung der Arbeitsbeschaffung. Berlin 1936.
- Schwarz Konrad: Der Postanweisungs- und Postscheckdienst in der deutschen Postgeschichte. Berlin 1937.
- Stamp J. Sir: The science of social adjustment. London 1937.
- Sohn F.: Amerikanische Agrarfragen gestern, heute, morgen. Berlin 1937.
- Vogt Johannes: Grundfragen der heutigen Verkehrs- und Tarsifpolitik in Deutschland. Berlin 1937.
- Wagenführ Horst: Preise u. Preispolitik. Berlin 1937.
- Zahn-Golodetz Lola: L'économie planifié en URSS, et l'économie dirigée aux Etats-Unis. Paris 1937.
- Zimmer R.: Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen im Königreiche Jugoslawien. Celje 1937.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ - ΠΙΣΤΙΣ.

- Alberti Mario: La guerra delle monete. La lotta dell'oro contro l'argento e della carta contro l'oro. Como 1937.
- Babson Roger Ward: If inflation comes; what you can do about it New York 1937.
- Bowman William Dodgson: The story of the Bank of England from its foundation to the present day. London 1937.
- Kalweram W.: Die Prüfung der Kreditwürdigkeit. Berlin 1937.
- Knienböck Viktor: Die Bedeutung der öffentlichen Finanzen für die Währung in der Gegenwart. Wien 1937.
- Lasson Robert: La baisse de l'intérêt en Grande Bretagne de 1932 à 1936. Paris 1937.
- Trültzsch R.: Der Industriebetrieb als Objekt bankgewerblicher Kreditgewährung. Leipzig 1937.

Zahn J.: Grenzen der Kreditsicherung durch Sicherungsbereignung. Berlin 1937.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

Ρηγάδη Π.: Περί διοικητικής εκτελέσεως καὶ γενικῶς περὶ εἰσπράξεως δημοσίων ἐσόδων. Ἀθῆναι 1937.

Ὑπουργ. Οἰκονομικῶν: Νομοθεσία περὶ φόρου ἐπιτηδεύματος. Ἀθῆναι 1937.

Buehler Alfred Grether: The undistributed profits tax. New York 1937.

Cochran Howe P.: Scientific tax reduction; sfederal tax law and procedure. New York 1937.

Davisson M. M.: Property tax reduction in California. Berkeley 1937.

Dohrendorf H.: Die Umsatzsteuer des Gross - Ein - und Ausfuhrhandels. Bln - Schöneberg 1937.

Fellner F.: La répartition des charges fiscales Budapest 1936.

Fischer Curt: Die steuerliche Belastung von Personal - und Kapitalgesellschaften. Stuttgart 1937.

Giannini A. D.: Elementi di diritto finanziario e di contabilità dello Stato. 2 ed. Milano 1936.

Hillebrecht Arno: Die Besteuerung der Finanzierungen. Berlin 1937.

Jensen Jens Peter: Government finance. New York 1937.

Morselli E.: Corso di scienza della finanza pubblica. 2 ed. Padova 1936.

Reinhardt Fritz: Die Verkehrsteuern. Berlin 1937.

Sampieri Mangano V.: L'imposta di ricchezza mobile e le società commerciali per azioni. Vol 2, Milano 1936.

Trotabas Louis: Les finances publiques et les impôts de la France. Paris 1937.

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

Γεν. Στατιστ. Ὑπηρεσία Ἑλλάδος: Ἐγκληματολογικὴ Στατιστικὴ. Ἔτος 1933. Ἀθῆναι 1937.

Darwish M. E.: Index numbers of wholesale prices in Egypt. Cairo 1936.

Gavett George Irving: A first course in statistical method. New York 1937.

Janko J.: Základy statistické indukce. Praze 1937.

Zirek Franz: Wie statistische Zahlen entstehen. Leipzig 1937.

VI. ΔΙΑΦΟΡΑ.

Ἀναστασιάδου Η.: Ἑλληνικὸν Ἐμπορικὸν Δίκαιον. Ἐκδοσις Δ'. Ἀθῆναι 1937.

Δασκαλάκη Γ.: Ἡ νομικὴ φύσις τοῦ Κανονισμοῦ τῶν Ἀντιπροσωπευτικῶν Σωμάτων. Ἀθῆναι 1936.

Ἐκατονταετηρὶς Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου 1837 - 1937. Ἀναμνηστικὸν Τεῦχος. Ἀθῆναι 1937.

Παπαγιαννοπούλου Θ.: Τὸ ἀργίλιον. Ἀθῆναι 1937.

Πολυχρονοπούλου Π. Κ.: Ἡ ἀρμοδιότης καὶ διαδικασία ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας καὶ τῶν Διοικητικῶν Δικαστηρίων. Ἀθῆναι 1937.

Σίδερη Α.: Τὸ ἐν Φλωρεντία Α'. Συνέδριον Γεωργικοῦ Δικαίου. Ἀθῆναι 1937.

Bell Tom: The British Communist Party: a short history. London 1937.

Eastman Max: The end of socialism in Russia. Boston 1937.

Koestler Ar: Menschenopfer unerhört, ein Schwarzbuch über Spanien. Paris 1937.

Kloss, H.: Um die Einigung des Deutschamerikanertums. Berlin 1937.

Lefebvre M.: Demain?...croquis d'une meilleure organisation politique, économique et sociale. Paris 1937.

Lenin Nikolai: The letters of Lenin. New York 1937.

Stokes Richard Leroy: Léon Blum, poet to premier. New York 1937.

Stutterheim Kurt v.: England heute und morgen. Berlin 1937.

Vossler Otto: Der Nationalgedanke von Rousseau bis Ranke. München 1937.

Werth Alexander: The destiny of France. London 1937.

Wou P.: La vérité sur la Mandchourie. Paris 1936.

Βιβλιοκρισία

BARON MOURRE: *Les fluctuations de l'activité économique*. (Paris 1936).

Τὸ βιβλίον τοῦ Baron Mourre «*Les fluctuations de l'activité économique*,¹ λίαν διαυγές καὶ σαφές ἀποτείνεται ὅχι μόνον πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐπιχειρηματίας παντὸς εἴδους, εἶναι δηλαδὴ ὅχι ἀπλῶς θεωρητικόν, ἀλλὰ καὶ πρακτικόν. Ἐξετάζων ὁ γάλλος συγγραφεὺς τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα ἐντὸς τοῦ χρόνου παρατηρεῖ ὅτι αὕτη χαρακτηρίζεται ἀπὸ περιόδους ἀκμῆς καὶ ἀναθρασμοῦ καὶ ἀπὸ περιόδους καταπτώσεως καὶ στάσεως τῶν ἐργασιῶν. Μίαν ἀπὸ τομον διαδοχὴν αὐτῶν τῶν περιόδων χαρακτηρίζει ὡς κρίσιν. Ἐρευνῶν περαιτέρω τὰς διαφόρους θεωρίας περὶ κρίσεων ἀνασκευάζει τὴν θεωρίαν τῆς ὑπερπαραγωγῆς πλὴν ἄλλων διότι, μία τοιαύτη ὑπερπαραγωγή θὰ ἔρριπτε, τὰς τιμὰς βαθμηδὸν καὶ οὐχὶ ἀποτόμως, καὶ διότι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν κατὰ τὸ ὁποῖον ἐνεφανίζετο ἡ κρίσις εἰς τὰς Ἑνωμένους Πολιτίας τῆς Ἀμερικῆς νὰ περιορίζετο ἡ παραγωγή καὶ νὰ ἐπεξετείνετο πάλιν μέχρι ὑπερπαραγωγῆς. Δὲν ἀρνεῖται, ὅτι εἶναι δυνατόν ἐκ τῆς ὑπερπαραγωγῆς ἑνὸς καὶ μόνου προϊόντος, νὰ πέσουν αἱ τιμαὶ ὅλων τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, διότι ἐν τέλει τὰ προϊόντα διὰ προϊόντων ἀνταλλάσσονται, ἀλλὰ δὲν παραδέχεται ὅτι αὕτη εἶναι ἡ μόνη καὶ γενικὴ αἰτία τῶν κυκλικῶν κρίσεων.

Ἐπίσης ἀπορρίπτει ὡς αἰτίαν τῶν κυκλικῶν κρίσεων τὴν ὑπερβολικὴν αὐξήσιν τῶν τιμῶν, συνεπεία τῆς ὁποίας οἱ καταναλωταὶ ἀρνοῦνται ν' ἀποκτήσουν τ' ἀγαθὰ εἰς τοιαύτην τιμὴν. Μία τοιαύτη ἀποχὴ τῶν καταναλωτῶν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ μίαν παροδικὴν καὶ σχετικὴν στάσιν τῶν ἐργασιῶν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς κρίσιν. Ἄλλωστε αἱ τιμαὶ αἱ ὁποῖαι ἀνέρχονται εἶναι αἱ χονδρικῆς πωλήσεως, οἱ δὲ πωληταὶ λιανικῆς πωλήσεως, κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐμφανίζεται ἡ κρίσις ἔχουν ἤδη προαγοράσει μεγάλα ποσά, ἵνα εἶναι ἐφωδιασμένοι ἐπὶ πολὺ χρόνον καὶ ἀποφύγουν τὴν αὐξήσιν τῶν τιμῶν λιανικῆς πωλήσεως.

Ἡ ὑψωσις τῶν τιμῶν προερχομένη εἴτε ἐκ τῆς καταστροφῆς, συνεπεία πολέμου τῶν ἀκινήτων, καὶ τῶν μεταμορφωτέων κεφαλαίων, εἴτε ἐκ μιᾶς λίαν ζωηρᾶς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, δύναται νὰ ἔχῃ ὡς συνέπειαν, καταλήγει ὁ συγγραφεὺς, τὴν ἐξάντλησιν τῶν ἀποθεμάτων ἥτις προκαλεῖ οἰκονομικὴν κρίσιν. Συνεπεία τῆς ἐξάντλήσεως τῶν ἀποθεμάτων πᾶσα ἀγορὰ καὶ πᾶσα πίστωσις παύει καὶ αἱ τιμαὶ πίπτουν

1) Δὲν ἤρκει ἰὸ χῶρος ἵνα κρίνωμεν ὁλόκληρον τὸ βιβλίον. Διὰ τοῦτο προετιμήσαμεν ν' ἀσχοληθῶμεν μόνον μὲ τὸ σημεῖον τῶν κυκλικῶν κρίσεων.

ἀποτόμως. Ἡ σχέσις συνεπῶς χρήμα καταθέσεων — χρήμα κυκλοφοροῦν εἶναι τὸ ἄριστον σημεῖον διὰ τὴν πρόβλεψιν τῶν κρίσεων.

Παρατηρεῖται ἐν τούτοις λίαν συνήθως ὅτι ἡ κρίσις ἐκσπᾷ τὸ πρῶτον εἰς τὸ χρηματιστήριον ἀξιῶν. Τοῦτο συμβαίνει διότι ἡ διάφοροι κερδοσκόποι προβαίνουν εἰς ἀγοράς καὶ πωλήσεις χρεωγράφων χωρὶς νὰ ἔχουν πραγματικῶς χρήμα, ἀλλὰ πληρώνουν ἢ εἰσπράττουν τὴν διαφοράν, μεταφέροντες τὴν πρᾶξιν εἰς ἄλλην ἡμέραν. Ὅταν δὲ σὺν τῇ ἐξαντλήσει τῶν ἀποθεμάτων, ἀποκλείεται ἡ δυνατότης χορηγήσεως δανείων, οἱ διάφοροι κερδοσκόποι, ὀφείλοντες μεγάλα ποσὰ ἐκ τῆς ἀγορᾶς τῶν ἀξιῶν, ὄντες ἐκτεθειμένοι καὶ στερούμενοι ρευστοῦ χρήματος προβαίνουν εἰς τὴν «ὅσο - ὅσο» πώλησιν, ἣτις πραγματοποιοιούμενη ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς ἐνσπείρει τὸν πανικὸν καὶ ἐπιταχύνει τὴν κρίσιν. Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ ἄλλαι αἰτίαι αἵτινες συντρέχουσαι ἐπιταχύνουν τὴν κρίσιν καὶ τὴν καθιστοῦν ὀξυτέραν. Οὕτω ἡ διάρκεια καὶ ἡ ὀξύτης τῆς κρίσεως τοῦ 1929 ἐν Ἀμερικῇ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ πιστωτικὴ διεύθυνσις εἶχε ἐκφύγει ἐκ τῶν χειρῶν τῶν τραπεζῶν καὶ εἶχεν περιέλθει εἰς ἀνευθύνους ἰδιωτικὰς χεῖρας, αἵτινες τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἡ κερδοσκοπία ὀργίαζε, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσουν τὸ ποσὸν τῶν πιστώσεων, ἐλαυνόμεναι ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν τόκον, ἠῆξανον τοῦτο, ὅλη δὲ ἡ ἀποταμίευσις κατηναλίσκετο εἰς τοιαύτας μὴ παραγωγικὰς πράξεις.

Εἶναι ὅμως ἀληθές ὅτι ἡ ἐξάντλησις τῶν ἀποθεμάτων εἶναι ἡ γενικὴ καὶ πρωτόγονος αἰτία τῶν κρίσεων; ὅτι ὑποκατανάλωσις ἐὰν ὑφίσταται, θὰ εἶναι παροδική, δημιουργοῦσα ἐλαφρὰν μόνον κρίσιν; ὅτι ὑπερπαραγωγή δὲν ὑφίσταται, διότι αὕτη μικροτέρα τῆς προπολεμικῆς τυγχάνει;

Νομίζομεν, ἀκολουθοῦντες τὸν Ansiaux, ὅτι καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη καὶ πλεῖσται τῶν κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν διαφόρων θεωριῶν ἀναπτυσσόμεναι αἰτίαι προκαλοῦν τὴν κρίσιν, χωρὶς αὗται νὰ εἶναι ἀλληλένδετοι καὶ ἡ ἐξαφάνισις τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν νὰ διακόπτῃ τὸν σύνδεσμον καὶ ν' ἀποτρέπῃ τὴν κρίσιν, ἀλλὰ ὅλαι, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ansiaux ἀναφερόμενον παράδειγμα ἐκπεμπόμεναι ὥς αἱ ἀκτῖνες ὑπὸ τοῦ Ἡλίου δημιουργοῦν τὸ ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου θ' ἀναφυῇ ἡ κρίσις. Ἀλλὰ ἡ κυρία καὶ βασικὴ αἰτία ἡ προκαλοῦσα τὰς κυκλικὰς κρίσεις, εἶναι στενὰ συνδεδεμένη πρὸς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα καὶ ἀναπτύσσεται εἰς σύστημα ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ. Ἡ αἰτία δὲ αὕτη εἶναι ἡ ἄνισος διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, συνεπεία τῆς ὁποίας αἱ μὲν εὐποροῦσαι τάξεις, μόνον ἐλάχιστον μέρος τοῦ εἰσοδήματος καταναλίσκουσι, τὸ δὲ ὑπόλοιπον χρησιμοποιοῦσι πρὸς νέαν παραγωγικὴν ἐργασίαν καὶ αὕξησιν τῶν ἐγκαταστάσεων. Αἱ δὲ ἀπορροῦσαι τάξεις λόγῳ τοῦ μικροῦ αὐτῶν εἰσοδήματος, μικρὰν μόνον συμβολὴν εἰς τὴν κατανάλωσιν παρέχουσιν. Ἡ μικρὰ αὕτη καταναλωτικὴ δύναμις καὶ ἡ μεγάλη παραγωγικὴ ἱκανότης δημιουργοῦσιν ὑπερπαραγωγὴν καὶ ὑποκατανάλωσιν, προκαλοῦσιν δὲ καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῶν ὑπολοίπων αἰτιῶν, αἵτινες δημιουργοῦσι τὴν κρίσιν. Ἡ ἀνισότης αὕτη τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος ἐμφανίζεται αἰσθητῇ ἰδίως κατὰ τὴν ἀνακύμανσιν τοῦ κύκλου. Ὑπάρχουν τουτέστιν στιγμαὶ κατὰ τὰς ὁποίας αἱ τιμαὶ ἀνέρχονται, εἴτε ἐκ τῆς ἐξευρέσεως νέων καταναλωτικῶν πεδίων, εἴτε ἐκ τῆς διευρύνσεως τῶν

ἤδη ὑπαρχόντων, εἴτε καὶ ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως ἐνὸς μόνον προϊόντος (τοῦ αὐτοκινήτου λ. χ.), εἴτε καὶ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν. Ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν τιμῶν καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς καταναλώσεως, τὰ μὲν γενικὰ ἔξοδα ἐλαττοῦνται, τὰ δὲ κέρδη αὐξάνουν, αἰσιόδοξος ἔξ ἄλλου ἀτμόσφαιρα ἐξαπλοῦται. Οἱ παραγωγοὶ τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας μακρὰς φανταζόμενοι, σπεύδουν καὶ τὴν παραγωγήν των νὰ ἐπεκτείνουν καὶ νέας ἐγκαταστάσεις ν' ἀνεγείρουν. Ἡ δημιουργουμένη νέα αὕτη δραστηριότης γενομένη ἄνευ προηγουμένης συμφωνίας τῶν παραγωγῶν μεταξύ των, προκαλεῖ μεγάλην ζήτησιν τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ αὐξήσιν τῶν τιμῶν αὐτῶν, συνεπεία τῆς ὁποίας αἱ νέαι ἐγκαταστάσεις θὰ εἶναι ἐπιβεβαρυμέναι μὲ μεγάλα σταθερὰ ἔξοδα. Τὰ ἔξοδα ταῦτα θὰ εἶναι ἀκόμη ὑπερβολικώτερα δεδομένου ὅτι γίνονται εἰς στιγμὴν ἀφθονίας οἰκονομικῶν μέσων. Ἐν ὀλίγοις τὰ νέα ἐμπορεύματα ἐπιβαρύνονται μὲ τὰ μεγάλα ἔξοδα τῶν ἐγκαταστάσεων, καὶ μὲ τὰς ὑψηλὰς τιμὰς τῶν πρώτων ὑλῶν, τοῦ πιστωτικοῦ κεφαλαίου (ζήτησις χρήματος—ὑψηλὸς τόκος) καὶ τῶν ὑψηλῶν ἡμερομισθίων, τὰ ὁποῖα βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς ἀκολουθοῦσι τὴν ἄνοδον τοῦ τιμαρίθμου. Αἱ ὑψηλαὶ τιμαὶ καὶ ἡ συνεπεία τῆς μεγάλης καὶ γενικῆς αὐτῆς δραστηριότητος ἐξάντλησις τῶν πιστώσεων μειώνουν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν, ἥτις μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς αἰσιόδοξος οὔσα καὶ μὴ ἔχουσα συναίσθησιν τῆς πραγματικότητος, ἠκολούθη κατὰ βῆμα τὴν παραγωγήν, μὲ ταχύτητα ἀνωτέραν τῶν δυνάμεών της. Τοῦτο ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς στιγμῆς, ὅπου ἡ πραγματικότης ἐμφανίζεται πλέον στυγνὴ καὶ ἡ κατανάλωσις πλέον πανικόβλητος, πολὺ μικροτέραν συμβολὴν εἰς τὴν ἐξάντλησιν τῶν stock παρέχει ἀπ' ἐκείνην τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο. Οὕτω ἐμφανίζεται συγχρόνως ὑπερπαραγωγή καὶ ὑποκατανάλωσις καὶ μείωσις τῶν κερδῶν. Ἡ προειρηθεῖσα αὐξήσις τῶν ἡμερομισθίων πραγματοποιουμένη οὐχὶ πολὺ πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς κρίσεως καὶ ἀπορροφουμένη κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τοῦ ἡυξημένου τιμαρίθμου δὲν ἐμφανίζεται ὡς ἡυξημένη ἀγοραστικὴ δύναμις. Κατὰ τὴν κάθοδον τοῦ κύκλου ὁ περιορισμὸς τῶν ἐξόδων δυσχεραίνεται ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργασιῶν.

.....

Βεβαίως τῆς καταστάσεως, ἐξήγησις τῶν φαινομένων, ἄνευ ἐξευρέσεως τρόπου ἀποφυγῆς τῶν συνεπειῶν αὐτῶν εἶναι ἐλλειπής. Διὰ τοῦτο ὁ Βαρον Μουγκε μετὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τὴν ὁποίαν προβάλλει, ἀφιερώνει ἰδικὸν κεφάλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκθέτει πῶς, κατὰ τὴν γνώμην του, εἶναι δυνατὸν ν' ἀποφευχθοῦν αἱ κρίσεις. Ἡ ἀποφυγὴ τῆς κρίσεως, προϋποθέτει τὴν πρόβλεψιν αὐτῆς. Ἡ σχέσις χρήμα καταθέσεων/χρήμα κυκλοφοροῦν, ἡ ἐξάντλησις τῶν τραπεζικῶν καταθέσεων καὶ ἡ διόγκωσις τῶν τραπεζικῶν χαρτοφυλακίων, θὰ μᾶς πληροφορήσουν περὶ τῆς ἐρχομένης κρίσεως, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη συνέοις, ἀποφεύγουσα τὰς ὑπερβολὰς καὶ συμπτύσσουσα τοὺς παραγωγοὺς εἰς καρτέλ κλπ., θὰ τὴν ἀποφύγῃ. Ἐὰν ὅμως, ὡς πολλὰκις συνέβη, ἡ συνετὴ φωνὴ τῶν ὀλίγων τῶν προβλεπόντων τὴν ἐρχομένην κρίσιν δὲν εἰσακουσθῇ, ὑπάρχουν τρόποι, περαίνει ὁ Γάλλος συγγραφεύς, ν' ἀμβλυνθοῦν αἱ δυσάρεστοι συνέπειαι. «Ἐὰν ἡ κρίσις εἶχεν ὡς

ἀρχὴν μίαν πολὺ γοργὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, ἡ γενικὴ ὑπερπαραγωγή, ἥτις τὴν ἀκολουθῇ προέρχεται ἰδίως ἀπὸ ἑλλειψιν ἐμπιστοσύνης, ἥτις ἐμποδίζει τὰ διαθέσιμα κεφάλαια νὰ χρησιμοποιηθῶσιν». Ἡ κρίσις θὰ ἰαθῇ μόνη της. Μία συνειδητὴ προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων θὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἴασιν. Ἐὰν ἡ κρίσις προέλθῃ, πρᾶγμα ποὺ δὲν συνέβη ἀκόμη, ἀπὸ πλεοναζούσας παραγωγικὰς ἐγκαταστάσεις, ἡ ἀπὸ μεγάλην συσσώρευσιν ἀποθεμάτων ἀγαθῶν, ὡς συνέβη κατὰ τὸ 1929, τότε ἡ κατάστασις σοβαροτέρα οὐσα διὰ σοβαρωτέρων μέσων θὰ πολεμηθῇ. Καὶ ὡς πρώτη πρᾶξις πρέπει νὰ εἶναι ὁ περιορισμὸς τῶν ἐξόδων τῶν βιομηχανιῶν καὶ ἡ αὐξήσις τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων, καὶ τοῦτο ἵνα ἐξασφαλίσθῃ κέρδος εἰς τοὺς παραγωγοὺς, οἱ ὅποιοι ἀπώλεσαν ἐκ τῆς κρίσεως πᾶν κέρδος καὶ ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας.

Ἐπειδὴ δὲ διὰ ν' αὐξήσουν αἱ τιμαὶ τῶν ἀγαθῶν ἀναγκαῖος εἶναι ὁ περιορισμὸς τῆς παραγωγῆς, καὶ συνεπῶς ἀποκλείεται ὁ περιορισμὸς τῶν ἐξόδων κατὰ μονάδα προϊόντος, διὰ τῆς αὐξήσεως ταύτης, ἀναγκαῖα τυγχάνει ἡ ἐλάττωσις τῶν ἐργατικῶν ἡμερομισθίων. Πρὸς μείωσιν τῆς παραγωγῆς ἀναγκαῖα τυγχάνει προηγουμένη συνεννόησις τῶν παραγωγῶν, εἴτε διὰ τῆς δημιουργίας καρτέλ, εἴτε τράστ, εἴτε δι' ἄλλου τινὸς οἰκονομικοῦ συνδυασμοῦ, πρὸς τοὺς ὁποίους, κατὰ τὸν συγγραφέα διευθύνεται ἡ μέλλουσα οἰκονομία.

Ἡ συνεννόησις αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τὴν διατήρησιν ὑψηλῶν τιμῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξυγνίανσιν τῆς ἀγορᾶς. Ἡ μόνον σκοπὸν τὴν μονοπώλησιν τῆς ἀγορᾶς ἔχουσα συμφωνία, καταλήγει εἰς βάρος τῶν καταναλωτῶν. Ἡ τοιαύτη μονοπώλησις τῆς ἀγορᾶς ὅμως δὲν εἶναι πιθανή, διότι ἀντιτίθεται εἰς τὸ συμφέρον αὐτῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν συμφωνίαν παραγωγῶν, διότι καὶ ὁ κίνδυνος ὑπάρχει τὰ μὲ ὑψηλὰς τιμὰς προϊόντα νὰ παύσουν νὰ πωλῶνται ἀντικαθιστώμενα μὲ ἄλλα προϊόντα, ὡς συνέβη κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου Steensson, καὶ νέοι παραγωγοὶ ἐλαυνόμενοι ἀπὸ τὸ μεγάλο κέρδος δύνανται νὰ ἐμφανισθῶσιν, οἱ ὅποιοι θὰ συναγωνισθοῦν τὴν οἰκονομικὴν ἔνωσιν.

Ἡ ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς εἶναι εὐκολωτέρα εἰς τὰς βιομηχανίας ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ὑπεδάφους. Εἰς τὰς ἄλλας βιομηχανίας ἡ συμφωνία πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ἂν ὅχι ὅλους τοὺς παραγωγοὺς τοῦλάχιστον μέρος αὐτῶν, ἀποκλειομένων φυσικὰ τῶν ἀντιοικονομικῶς παραγόντων. Αὕτη ἀπαραίτητος ἰδίως τυγχάνει ὅταν ἡ παραγωγή εὕρισκεται εἰς χεῖρας ὀλίγων καὶ ἰσχυρῶν προσώπων. Ἡ πείρα μᾶς ἀπέδειξε ὅτι ἡ κρίσις πολὺ ὀλίγον ἐγένετο αἰσθητὴ εἰς τοὺς κλάδους ἐκείνους τῆς παραγωγῆς, ὅπου οἱ παραγωγοὶ ἦσαν συνησπισμένοι. Αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι, αἱ ὁποῖαι ἀποτόμως ἐφαρμοζόμεναι ἤθελον ἐπιφέρει λίαν δυσάρεστον ἀναστάτωσιν, ἐφαρμόζονται ἀπὸ τὰς ἐνώσεις αὐτὰς βαθμηδὸν καὶ οὕτω ἐξυπηρετεῖται ἡ πρόοδος καὶ ἀποφεύγονται αἱ δυσάρεστοι συνέπειαι.

Ἡμεῖς μὴ συμφωνοῦντες μὲ τὸν Γάλλον συγγραφέα εἰς τὴν ἔρμηνείαν τῶν κυκλικῶν φαινομένων, νομίζομεν ὅτι ἡ θεραπεία θὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς ἐξαλείψεως τῆς ρίζης τοῦ κακοῦ, τῆς κακῆς τ. ε. διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ὁ Βέλγος καθηγητὴς κ. Ansiaux ὡς ἀπωτέραν αἰτίαν τῆς κακῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος θεωρεῖ τὴν ὑπὸ τῶν

Τραπεζῶν δημιουργίαν τοῦ λογιστικοῦ λεγομένου χρήματος (*monnaie scripturale*), τὸ ὁποῖον καὶ τὰ ὑψηλὰ κέρδη καὶ τὴν ἄνοδον τοῦ κύκλου δημιουργεῖ. Πρὸς τοῦτο τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς ὑπερβολικῆς δημιουργίας τοιοῦτου χρήματος ἀναζητήσας, ἐθεώρησε ὡς ἀναγκαῖον τὴν καθιέρωσιν ἀναλογίας τινὸς μεταξὺ ὑποχρεώσεων τῶν τραπεζῶν ἐν ὧσιν, ἐν τρέχοντι λογαριασμῷ κλπ. καὶ ἀντικρύσματος. Τὸ ἀντίκρουσμα τοῦτο δέον ν' ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ χρυσόν, ρευστὸν χρήμα ἢ ἀπαιτήσεις πρὸς τὴν Ἐκδοτικὴν Τράπεζαν ἀμέσως ἀπαιτητάς. Ἐκ παραλλήλου ὁσάκις ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα ἐπανεπροεξοφλεῖ τὰ γραμμάτια δὲν πρέπει νὰ πιστώνῃ τὰς Τραπεζὰς δημιουργοῦσα οὕτω καὶ αὕτη λογιστικὸν χρήμα, ἀλλὰ νὰ ἐξοφλῇ αὐτὰ εἰς χρήμα ρευστὸν ἢ εἰς πιστώσεις ἀμέσως ἀπαιτητάς. Πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς πιστωτικοῦ πληθωρισμοῦ, ἀναγκαῖον εἶναι πρὶν ἢ ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης ἀποθῇ ἐπικίνδυνος, νὰ περιορίζωνται ὅσον τὸ δυνατόν αἱ πιστώσεις αἱ προοριζόμεναι εἰς ἐπέκτασιν τῶν ἐπιχειρήσεων, εἴτε αὗται ἐμφανίζονται ὑπὸ μορφήν ἐκδόσεως κινητῶν ἀξιῶν, εἴτε ὑπὸ μορφήν ἀνοίγματος πιστώσεων. Πρὸς τήρησιν τῶν ὅρων τούτων ὑπὸ τῶν τραπεζῶν, προβλέπει ὁλόκληρον σύστημα ἐλέγχου, διὰ κυβερνητικῶν ἀντιπροσώπων, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου δὲν θὰ ἐνδιατρίβωμεν. ("Ιδε Ansiaux, *L'inflation du crédit et la prévention des crises*). Ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῶν μέτρων τούτων ζητεῖ τὸν ἐντελῆ χωρισμὸν τῶν Τραπεζῶν καταθέσεων ἀπὸ τὰς ἄλλας, τοῦ τμήματος τῆς πίστεως παρὰ ταῖς τραπεζαῖς ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ τμήματος κτλ.

Ἡμεῖς χωρὶς ν' ἀποκρούωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ προτεινόμενα μέτρα φρονούμεν ὅτι θὰ ἦσαν ἀνεπαρκῆ ἄνευ καθιερώσεως ἐνιαίας τραπεζιτικῆς πολιτικῆς καὶ ρυθμίσεως τῆς ὅλης παραγωγῆς, τῶν παραγωγῶν καὶ τραπεζιτικῶν ἰδρυμάτων συμπηγνυομένων εἰς συνδικάτα καὶ ἐνώσεις ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ κράτους.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου καὶ ἵνα μὴ ἐξέλθωμεν τῶν ὑπὸ τῆς παρούσης κριτικῆς ἐπιτρεπομένων ὁρίων, θ' ἀναφέρωμεν τὰ ἐν Βελγίῳ διανυόμενα πρῶτα βήματα πρὸς τὴν ὁργάνωσιν ταύτην, καὶ ὅπου καὶ ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἐργατῶν παρακολουθεῖ τὰ κέρδη τῶν ἐργοδοτῶν, καὶ εἰς τινὰς βιομηχανίας πᾶσα νέα τεχνικὴ μέθοδος ἐφαρμόζεται μόνον κατόπιν συμφώνου γνώμης τῶν ἐργατῶν, δηλ. βαθμιαίως καὶ ἄνευ διαταραχῶν. ("Ιδε τὴν λίαν ἐνδιαφέρουσαν μελέτην τῆς ἐν τῷ ἐλευθέρῳ πανεπιστημίῳ τῶν Βρυξελλῶν καθηγητρίας Δίδος Ἀντωνοπούλου. *Les commissions paritaires d'industrie en Belgique*).

Τούτέστιν ἡ ὁργάνωσις αὕτη ἐκπληροῖ τὰ ὑπὸ τοῦ Baron Mouge εἰς τὰ καρτέλ ἀνατιθέμενα ἔργα μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο σύστημα καὶ τὰ καρτέλ δύναται νὰ περιορίζη, καὶ τοὺς παρὰ τούτων ἀπειλουμένους κινδύνους ν' ἀποφεύγῃ. Νομίζομεν ὅτι μία ὁργάνωσις τῶν τραπεζῶν πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν λίαν ἀποτελεσματικὴ θὰ εἶναι.

Τελευτῶντες θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι διὰ τὴν γαλλικὴν βιβλιογραφίαν, ὅπου ἐργασίαι ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐλλείπουσιν τὸ βιβλίον τοῦ Baron Mouge, σύνοψιν τῶν μέχρι τοῦδε θεωριῶν περιέχον, ἀναπληροῖ μέγα κενόν.

THE BALCAN STATES: I. ECONOMIC. A review of the Economic and Financial Development of Albania, Bulgaria, Greece, Roumania and Yougoslavia since 1919. Specially prepared for, and with the assistance of the Information Departemant of the Royal Institute of International Affairs. (Oxford University Press. London: Humphrey Milford 1936).

Τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ γερμανικὴ διείσδυσις εἰς τὴν βαλκανικὴν περιοχὴν προχωρεῖ μεθοδικῶς καὶ ἡ ἰδέα τῆς ὁλονὲν στενωτέρας προσεγγίσεως τῶν Σλαύων τοῦ Νότου πραγματοποιεῖται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, τὸ τελευταῖον βιβλίον τοῦ Βασιλικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Διεθνῶν Ὑποθέσεων ἐμφανίζεται λίαν ἐπικαίρως. Αἱ οἰκονομικαὶ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας διατελοῦν αἱ βαλκανικαὶ χώραι δὲν εἶναι ἀκόμη ἐπαρκῶς γνωσταὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐν τούτοις, τὰ πολιτικὰ γεγονότα τῆς περιοχῆς τῶν Βαλκανίων, ἐκ πρώτης ὄψεως σκοτεινά, φωτίζονται ἀνέτως ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν διαρθρώσεως καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ των.

Ἡ ἀνωτέρω μελέτη ἀποτελεῖ πῖνακα τῆς οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς καταστάσεως τῶν βαλκανικῶν χωρῶν παρέχουσα συγχρόνως πολυτίμους πληροφορίας, μεθοδικῶς κατεταγμένας, ἐπὶ τῆς γεωργικῆς, βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς κινήσεως τῶν ἐν λόγῳ χωρῶν. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου ἐξετάζει τὰς μεγάλας γραμμὰς τῆς οἰκονομίας τῶν βαλκανικῶν χωρῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ μεγάλου πολέμου μέχρι τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Τὸ κείμενον συνοδεύεται ὑπὸ λεπτομερῶν ἀριθμῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου ἐνὸς ἐκάστου τῶν βαλκανικῶν Κρατῶν ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ 1930, τῶν ἰσοζυγίων τῶν πληρωμῶν των καὶ τῆς δημοσιονομικῆς αὐτῶν διαρθρώσεως: χρέη, ἐπανορθώσεις, νομισματικὴ πολιτικὴ καὶ τράπεζαι. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης ταύτης ἐξετάζει τὴν ἐπίδρασιν τῆς διεθνούς οἰκονομικῆς κρίσεως 1931—1932 ἐπὶ τῆς βαλκανικῆς οἰκονομίας καὶ τὸν ἀντίκτυπον αὐτῆς ἐπὶ τῶν τιμῶν, τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, τοῦ νομίσματος καὶ τῶν τραπεζῶν. Ἐν εἰδικὸν κεφάλαιον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὰ προτεινόμενα μέτρα πρὸς ἔξοδον ἐκ τῆς ἀσυναρτήτου καταστάσεως, τὴν ὁποίαν ἔχουν δημιουργήσει τὰ ἀπειράριθμα ἐμπόδια τῆς ἐλευθέρως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς κυκλοφορίας τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ βιβλίον περιέχει ἐπὶ πλέον εἰδικὰ παραρτήματα ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν βαλκανικῶν χωρῶν, τῆς κινήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς κατανομῆς τούτου ἀπὸ τοῦ 1928 μέχρι τοῦ 1934, τῶν ἐκδόσεων μακροπροθέσμων δανείων τῶν κυβερνήσεων τῶν βαλκανικῶν χωρῶν μεταξὺ 1920 καὶ 1931 καὶ τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων: σιδηρόδρομοι, ναυτιλία, ἀεροπορία, ὁδοὶ καὶ ἡλεκτροκίνησις.

Ἀποδεικνύεται σαφῶς ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἡ ἐξακολουθητικὴ συρροὴ ξένων κεφαλαίων μέχρι τοῦ 1931 ἐπέτρεψε εἰς τὰς βαλκανικὰς χώρας νὰ σταθεροποιήσουν τὰ ἔθνη τῶν νομίσματα καὶ νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἐξυγίανσιν καὶ τὴν ἐξισορρόπησιν τῶν προϋπολογισμῶν των. Ἡ ἔκρηξις τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως διέκοψε ἀποτόμως τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ ἐπὶ

πλέον ἐξηφάνισε τὰ πεονάσματα τῆς ἐξαγωγῆς καὶ τὴν ἰσορροπίαν τῶν προϋπολογισμῶν ἣτις εἶχεν ἐπιτευχθῇ μετὰ τόσοῦ κόπου. Τὰ ἐλλείμματα τῶν προϋπολογισμῶν ἐπανεμφανίσθησαν, τὴν δὲ σύμπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν ἠκολούθησαν ἡ σύναψις συμφωνιῶν συμψηφισμοῦ καὶ οἱ παντὸς εἴδους περιορισμοὶ τοῦ ἐμπορίου. Φυσικὴ συνέπεια τῆς δημιουργηθείσης μετὰ τὸ 1931 νέας καταστάσεως πραγμάτων ὑπῆρξεν ἡ κίνησις πρὸς ἐκβιομηχάνησιν, θεωρουμένη ὡς φάρμακον.

Διὰ τὸν μελετητὴν τοῦ συμπλέγματος τῶν βαλκανικῶν Κρατῶν, ἡ μελέτη τοῦ Βασιλικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Διεθνῶν Ὑποθέσεων εἶναι πολὺ χρήσιμος. Διὰ μέσου τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν μεγάλων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι χαραγμέναι, θὰ κατορθώσῃ νὰ διακρίνῃ πόσον τεχνητὸν εἶναι τὸ συνοπτικὸν συγκρότημα τῶν βαλκανικῶν χωρῶν. Θὰ δυνηθῇ ἀκόμη νὰ πεισθῇ πῶς, μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποτελοῦν μίαν ἐνιαίαν οἰκονομικὴν μονάδα, ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Γιουγκοσλαβία ἔλκονται ὑπὸ τῆς παραδουναθείου περιοχῆς, ἡ Ἀλβανία κινεῖται πέριξ τοῦ κύκλου τῆς ἰταλικῆς ἐπιρροῆς, ἐνῶ ἡ Ἑλλάς διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τοὺς βορείους αὐτῆς γείτονας, ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν τῆς διάρθρωσιν. Ἐν πάσει περιπτώσει, ἡ μελλοντικὴ ἀνάπτυξις τῆς οἰκονομίας τῶν βαλκανικῶν χωρῶν ἐξαρτᾶται ἐκ συνθηκῶν καὶ γεγονότων ἐξωβαλκανικῶν. Μεταξὺ τῶν συνθηκῶν τούτων, ἡ ὑψωσις τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν, ὁ διακανονισμὸς τοῦ ζητήματος τῶν χρεῶν καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς μίαν μεγαλειτέραν ἐλευθερίαν τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν παραμένουν οὐσιώδεις.

Κ. ΚΑΡΑΝΙΚΑΣ

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Χασαποπούλου Ή.: Ἀτομιστική καὶ ὀργανικὴ ἀντίληψις τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας.

Bö h n, F r a n z: Die Ordnung der Wirtschaft als geschichtliche Aufgabe und rechtsshöpferische Leistung. Stuttgart & Berlin 1937.

C a r e l, E r i c h: Freihandel und grösstmögliche Güterversorgung. Jena 1937.

H a b e r l e r, G.: Prospérité et dépression. Étude théorique des cycles économiques. Service d'Études économiques Genève: Soc. des Nations 1937.

J o h n, H e i n z: Geschichte und Kritik der Lohnfondstheorie. Bleicherode 1937.

K r a u s, O s k a r: Die Werttheorien. Geschichte und Kritik. Brünn, Wien, Leipzig 1937.

L e h m a n n, H e l m u t: John Raes Werk, seine philosophischen und methodologischen Grundlagen. Dresden 1937.

L i e b e r, H.: Die Dynamik als Erklärungsprinzip des Kapitalismus. München 1937.

S c h e f f b u c h, A.: Gustav Cassel. Ein Leben im Dienste d. Wirtschaftswissenschaft. Zu s. 70. Geburtstag. Leipzig 1937.

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΪΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Καποδίστρια Ή.: Ἑρμηνεία Ἑργατικοῦ Δικαίου. Ἀθῆναι 1937.

Κλώνη Π.: Δίκαιον Βιομηχανικῶν Ἑγκαταστάσεων. Ἀθῆναι 1937.

Στεφανίδου Δ.: Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην Κοινωνικὴν - Οἰκονομικὴν. Θεσσαλονίκη 1937.

Commission pour l'étude du problème des matières premières: 2 session. Rapport préliminaire. Genève: Soc. des Nations 1937.

- Decker, Will: Der deutsche Arbeitsdienst. Ziele, Leistungen und Organisation des Reichsarbeitsdienstes. Berlin 1937.
- Fork, W.: Das deutsche Agrarkreditproblem der Gegenwart. Würzburg 1937.
- Cini, Cor.: Das Problem der internationalen Levölkerungs- und Rohstoffverteilung. Jena 1937.
- Grävell, W.: Der Aussenhandel in der Nationalwirtschaft Stuttgart 1937.
- Kalkman, W.: Entwicklung und Probleme der Agrarpreispolitik seit dem Weltkrieg im Britischen Reich, in den Vereinigten Staaten und anderen Überseeländern. Würzburg 1937.
- Kœnigs, G.: Aktive Seeschiffartspolitik. Jena 1937.
- Lisowsky, A.: Zur Theorie und Systematik der Handelsfunktionen. Wien 1937.
- Pentzlin, H.: Binnenmarntbelebung und Welthandel. Borna 1937.
- Robinson, J.: Essays in the theory of employment. London 1937.
- Valentiner, Theodor: Die seelischen Ursachen des Gebartenruckganges. München 1937.
- Walter, Arno: Die Getreidepolitik Frankreichs seit 1929. Berlin 1937.
- Wiedefeld, Kurt: Die Monopoltendenz des Kapitals im Spiegel der Verkehrsmittel. Jena 1937.
- Zee-Heräus, Bernhard und Fritz Homann: Das Handwerk und seine Verfassung. Hamburg 1937.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ — ΠΙΣΤΙΣ

- Helferich, H.: Die Kreditgenossenschaften in der deutschen Kreditwirtschaft, ihre Aufgaben in Gegenwart und Zukunft. Stuttgart 1937.
- Lukas, E.: Aufgaben des Geldes. Stuttgart 1937.
- League of Nations: Econ. Intelligence Service. Money and banking 1936/37. Vol. 1, 2. Geneva 1937.
- Reisch, Richard: Das Problem des zwischenstaatlichen Zahlungsverkehrs. Berlin, Wien, Zürich 1937.
- Weidner, Al.: Grundlagen des Geldwesens. Hainnover 1937.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

Δούλη Πλ.: Ἡ φορολογία τῶν τόκων. Ἀθῆναι 1937.

Elsner, Otto: Über den Wandel des Staatskredits in der Nachkriegszeit. Würzburg 1937.

Epping, Karl-Heinz: Die Umsatzsteuer und ihre wirtschaftliche Bedeutung. Hamburg 1937.

Günther, Ernst: Steuergerechtigkeit, gegründet auf Gleichheit der Lebenseinbusse. Jena 1937.

Holtfort, H.: Bismarcks finanz- und steuerpolitische Auffassung im Lichte der heutigen Finanzwissenschaft. Würzburg 1937.

Neumann, F.: Grundlinien einer finanzwissenschaftlichen Axiomatik. Würzburg 1937.

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

Donner, Otto: Statistik. Hamburg 1937.

Montgomery, J. K.: The mathematical Problem of the price index. London 1937.

Stumpff, Karl: Grundlagen und Methoden der Periodenforschung Berlin 1937.

Wünsche, Julius: Deutsche politische Statistik. Berlin 1937.

VI. ΔΙΑΦΟΡΑ

Στρέϊτ Γ. — Βαληνδᾶ Π.: Ἰδιωτικὸν Διεθνὲς Δίκαιον. Τόμος Α'. Ἀθῆναι 1937.

Παπαϊωάννου Σ.: Ἡ τεχνικὴ τῶν συναλλαγῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἀθῆναι 1937.

Χρυσόχοῦ Ἰ.: Ἡ τεχνικὴ τῆς πωλήσεως. Ἀθῆναι 1937.

Fernau, Fr.: Der Orient im Britischen Weltreich. Eine wehrwirtschaftliche Untersuchung. Hamburg 1937.

Hoch, Ernst: Die Wehrkraft der Wirtschaft. Hamburg 1937.

Warren, R.: Ein Vergleich zwischen den volkswirtschaftlichen Anschakungen Roosevelts und Hitlers. Heidelberg 1937.

Rauscher, E.: Die Umstellung von der Friedens- auf die Kriegsfertigung. Hamburg 1937.

Βιβλιοκρισία

W. ROEPKE: «Die Lehre von der Wirtschaft». (Wien 1937).

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐξεδόθησαν εἰς τὰς σπουδαιοτέρας γλώσσας πολλὰ βιβλία ὑπὸ τὴν μορφήν εἰσαγωγῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην. Δυνάμεθα ὅμως νὰ εἰπώμεν ὅτι σχεδὸν ὅλα ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, καθόσον ἄλλα μὲν ἐξ αὐτῶν ἀσχολοῦνται εἰς θέματα πρακτικὰ ἢ ἀποτελοῦν ἐπικινδύνους ἀπλοποιήσεις τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας, ἄλλα δὲ εἶναι μονόπλευρα ἢ γραμμένα εἰς ὕφος ἀφηρημένον, μὴ δυνάμενα νὰ χρησιμεύσουν ὡς εἰσαγωγή εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην.

Ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα εἶναι πράγματι ἀπηλλαγμένον τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐκδοθὲν τεῦχος τοῦ Καθηγητοῦ κ. R o e p k e, τὸ ὁποῖον δὲν ἔρχεται νὰ προστεθῇ ἀπλῶς εἰς τὴν σειρὰν τῶν μνημονευθεισῶν εἰσαγωγῶν, ἀλλὰ δύναται νὰ ἀξιῶσθαι ἰδιαιτέραν θέσιν. Ἀσφαλῶς δὲ ὁ κ. R o e p k e ἐπιτυχάνει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγει εἰς τὸν πρόλογον, ὅτι δηλαδὴ ἐπιδιώκει διὰ τοῦ βιβλίου του νὰ παρουσιάσῃ μίαν ἀνάλυσιν τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας ἀνταποκρινομένην εἰς τὰς αὐστηρὰς ἐπιστημονικὰς ἀπαιτήσεις, ἣ ὁποῖα θὰ δύναται νὰ γίνῃ καταληπτὴ καὶ ὑπὸ τοῦ κοινῶς μορφωμένου ἀνθρώπου.

Τὸ βιβλίον θὰ ἡδύνατο νὰ διακρίνῃ τις εἰς δύο τμήματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν, τὸ δὲ δεύτερον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν, ἀρχόμενον οὐσιαστικῶς ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου περὶ ἀγορῶν καὶ τιμῶν.

Ἡ εἰσαγωγή ἀσχολεῖται κατὰ πρῶτον μὲν τινὰς ἐννοίας καὶ ἀρχὰς τῆς οἰκονομίας, ὡς εἶναι τὰ ἔξοδα, ἡ ὀριακὴ χρησιμότης, ἀρχὴ τῶν συναλλαγῶν κλπ. Ὅλως ἰδιαιτέραν θέσιν δίδει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ φαινόμενον τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφιεροῖ σημαντικὸν ἀριθμὸν σελίδων. Εἶναι παράδοξον πῶς εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο, μολονότι ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν τῆς νεωτέρας κοινωνικῆς οἰκονομίας, συντελέσαν εἰς τὴν γένεσιν τῶν σπουδαιοτέρων οἰκονομικῶν γεγονότων, δὲν ἀπεδόθη ἡ δέουσα προσοχὴ ὑπὸ τῶν νεωτέρων οἰκονομολόγων. Ὁ κ. R o e p k e θέτει τὸ ζήτημα ὀρθῶς καὶ τὸ ἀναπτύσσει κατὰ τρόπον λίαν ἐπαγωγόν.

Τὸ κεφάλαιον περὶ χρήματος καὶ πίστεως εἶναι μὲν ἐνδιαφέρον, δὲν πραγματεύεται ὅμως ἐπαρκῶς τὸ θέμα, ὥστε νὰ δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ λάβῃ πλήρη, ἔστω καὶ ἀδράν, εἰκόνα τῶν σπουδαιοτέρων νομισματικῶν προβλημάτων.

Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον τμήμα τοῦ βιβλίου εἶναι τὸ θεωρητικόν. Εἰς αὐτὸ παρελαύνουν τὰ σπουδαιότερα οἰκονομικὰ φαινόμενα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς νεωτέρας οἰκονομικῆς θεωρίας κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ συστηματικόν. Ὁ συγγραφεὺς δὲ δὲν παραλείπει νὰ ὑποδείξῃ παντοῦ καὶ τὰς ἀντι-

δράσεις τῆς οἰκονομίας ἐναντίον διαφόρων ἀτυχῶν ἐπεμβάσεων τοῦ Κράτους εἰς αὐτήν.

Ἡ Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἐπίσης ἡ προσπάθεια αὐτοῦ ὅπως δώσῃ τὴν πρέπουσαν σημασίαν εἰς τὴν κοινωνικὴν πλευρὰν ὠρισμένων οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ ἰδίᾳ τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος. Δὲν παρατρέχει τὸ ζήτημα, ὥς συμβαίνει μὲ ἄλλους παλαιότερους καὶ συγχρόνους οἰκονομολόγους, ἀλλὰ τούναντίον ἀσχολεῖται διεξοδικῶς μὲ αὐτό, ἐν τέλει δὲ προβαίνει εἰς ἐνδιαφερούσας συγκεκριμένους προτάσεις ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ τρίτος δρόμος.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. R o e r k e εἶναι γραμμένον μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν διαύγειαν, μέθοδον καὶ σύστημα, ἡ δὲ παράθεσις εἰς ἕκαστον κεφάλαιον βιβλιογραφικῶν σημειώσεων διευκολύνει τὸν ἀναγνώστην εἰς περαιτέρω μελέτας.

ΞΕΝΟΦΩΝ ΖΟΛΩΤΑΣ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ Σ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ: Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην κοινωνικὴν οἰκονομικὴν. (Σελ. 143, τύπ. Ἑλλην. Ἰατρικῆς, Θεσσαλονίκη 1937).

Αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι τοῦ Καθηγητοῦ κ. Στεφανίδου διακρίνονται πάντοτε διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἐρεῦνης, τὴν πληρότητα τῶν πληροφοριῶν καὶ τὴν μεθοδικότητα αὐτῶν. Καὶ ἡ τελευταία αὐτοῦ ἐργασία, μολονότι ἐπὶ θέματος εὐρυτάτου καὶ δυσχερεστάτου χειρισμοῦ, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὰς πολυτίμους αὐτὰς ἰδιότητας.

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς 2 κεφάλαια, ὧν τὸ πρῶτον μεθοδολογικὸν καὶ τὸ δεύτερον μᾶλλον ἱστορικόν. Εἰς τὸ 1ον κεφ. ἐρευνῶνται κατὰ σειρὰν ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, περὶ ἧς πραγματεύεται ἡ ἐπιστήμη τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς, κατόπιν δὲ μελετῶνται αἱ σχέσεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου κλάδου μετὰ τῶν λοιπῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδίως τῆς νομικῆς. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσας εἶναι αἱ συζητήσεις τοῦ Σ. ἐπὶ τῆς ὀρθότητος τῶν διαφόρων ὄρων, οἵτινες προϋτάθησαν καὶ ἐπεκράτησαν κατὰ καιροὺς πρὸς δήλωσιν τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης ὥς καὶ ἡ συνηγορία τοῦ Σ. ὑπὲρ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένων. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Σ. πραγματεύεται τὰ τῆς διακρίσεως τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς εἰς θεωρητικὴν καὶ ἐφηρμοσμένην καὶ ἐξαίρει τὴν σημασίαν τῆς διακρίσεως ταύτης μέχρι μάλιστα τοῦ σημείου νὰ ὑποστηρίξῃ (σελ. 12 - 13) ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι ἡ μόνη σήμερον ἀπαντῶσα, γνώμη μὲ τὴν ὁποίαν δυσκόλως θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμφωνήσῃ. Ἀντιθέτως φρονῶ ὅτι ἡ ἀκολουθοῦσα ἀνάπτυξις περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ θεωρητικῆς καὶ ἐφηρμοσμένης κοινωνικῆς οἰκονομίας καὶ ἡ διδομένη σκιαγραφία τοῦ περιεχομένου τῶν 2 τούτων κλάδων τῆς οἰκονομικῆς δὲν δύναται νὰ δώσῃ λαθὴν εἰς σοβαρὰν ἀμφισβήτησιν.

Αἱ θεωρητικαὶ συζητήσεις τοῦ πρώτου τούτου κεφαλαίου χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν μετριοπάθειαν τῶν ἀπόψεων τοῦ Σ. Οὗτος δύναται μᾶλλον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀκολουθῶν μέθοδον ἐκλεκτικὴν. Τὸ μεγαλύτερον ἴσως ἐλάττωμά του εἶναι μία ἐλαφρὰ — ἐλαφροτάτη ἴσως — ἐντύπωσις ὅχι ἀπολύτου ἐνημερότητος μὲ τὰς νεωτέρας κατευθύνσεις τῶν σχετικῶν μὲ τὰ προβλήματα ταῦτα ἐπιστημονικῶν συζητήσεων, ἥτις ἴσως νὰ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ Σ. — ὡς προκύπτει καὶ ἐκ τῆς πλουσίας ἄλλωστε βιβλιογραφίας — δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του μερικὰς ἀπὸ τὰς νεωτέρας ἐπὶ τοῦ θέματός του μελέτας. Βεβαίως ἡ σπουδὴ περὶ τὴν χρῆσιν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν μὴ ἀκόμη ἀνεγνωρισμένης βαρύτητος ἀποτελεῖ πολλάκις ἐπικίνδυνον ἐπίδειξιν δημοσιογραφικῆς, τρόπον τινά, ἐνημερότητος, πλὴν ἡ σκέψις αὕτη δὲν δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν παραμέλησιν νεωτέρων ἐργασιῶν ὡς ἡ τοῦ L. Robbins «The nature and significance of Economic Science» (Λονδῖνον 1932), ἢ τοῦ Oskar Morgenstern «Die Grenzen der Wirtschaftspolitik» (Βιέννη 1934).

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον, ποὺ ἐχαρακτήρισα ἀνωτέρω ὡς μᾶλλον ἱστορικόν, ἀρχίζει μὲ μίαν ἀπολύτως ἐνδιαφέρουσαν ἀνάλυσιν τῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους, τὴν ὁποίαν ὁ Σ. παρακολουθεῖ ἐξελισσομένην διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐρευνῶν κατόπιν μεθοδικώτατα, τὴν διαμόρφωσιν τῶν σχέσεων τοῦ Κράτους πρὸς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν διακρίνων τὰς ἀκολουθοῦσας περιόδους: α) ἀρχαιότης καὶ μεσαίων, β) περίοδος τῆς ἐμποροκρατίας, γ) τῆς ἐλευθέρως συναλλαγῆς, δ) τοῦ ἀπὸ καθέδρας ἢ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ε) περίοδος τῆς ἐθνικῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Ἐνταῦθα ὁ Σ. εὕρισκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσῃ — καὶ τὰς μελετᾷ μὲ ἰδιαιτέραν ἐπιτυχίαν — τὰς βάσεις τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῆς Φασιστικῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας τῶν ὁποίων, χωρὶς νὰ παραβλέπῃ τὰς πολλάκις σημαντικὰς διαφοράς, ἐξαίρει τὴν κοινὴν ἰδεολογίαν. Βεβαίως ὁ Σ. ἐρευνᾷ τὰ δύο αὐτὰ καθεστῶτα ὡς τυπικὰ τῆς Ἐθνικῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, πλὴν φρονῶ ὅτι ἡ μελέτη τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ Πορτογαλλικοῦ καθεστώτος δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραληφθῇ, διότι τὸ καθεστῶς τοῦτο παρουσιάζει καὶ πρωτοτυπίαν τινὰ ἐν σχέσει πρὸς τὸ Φασιστικὸν καὶ Ἐθνικοσοσιαλιστικόν, (ὡς ὑπεστήριξεν ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Dr. Salazar εἰς τὸ περυσινόν του βιβλίον) καὶ ὑπὸ ἐλληνικὴν ἔποψιν τὸ Πορτογαλλικὸν παράδειγμα εἶναι μᾶλλον χρήσιμον ὡς ἀφορῶν χώραν ὑπὸ πολλὰς ἐπὶψεις ὁμοιάζουσας τὴν ἡμετέραν.

Τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον τμήμα τοῦ βιβλίου τοῦ καθ. κ. Στεφανίδου ἀποτελοῦν, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ χαράσσοντος τὰς γραμμὰς αὐτάς, αἱ 30 σελίδες αἱ ἀφιερωμέναι εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν σχέσεων τοῦ Κράτους πρὸς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν ἐν Ἑλλάδι. Ἐξέλιξιν τὴν ὁποίαν διακρίνει εὐτυχέστατα εἰς 3 περιόδους ἦτοι: α) ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ νεωτέρου ἐλληνικοῦ κράτους μέχρι τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας, β) ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1909 καὶ γ) ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1909 μέχρι σήμερον, ἢ ὀρθότερον μέχρι τοῦ 1936, διότι ἡ μελέτη τοῦ κ. Στ. ἐπερατώθη πρὸ τῆς μεταβολῆς τῆς 4ης Αὐγούστου, ἔκτοτε δὲ εἰσήλθομεν — σύμφωνα μὲ τὸν ὅρον

τοῦ Σ. — εἰς περίοδον Ἑθνικῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Στ. περατοῦται μὲ δύο παραγράφους περιεχούσας ὀρθοτάτας ὅσον καὶ βαθείας παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν σκοπιμότητα καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως.

Σ. Ι. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ

ROGER BONNARD : *L'état et le droit dans la doctrine nationale-socialiste*. (Paris 1936, Σελ. 176).

Λίαν ὀρθῶς τονίζει ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔργου του ὁ συγγραφεὺς ὅτι ὁ Ἑθνικοσοσιαλισμὸς κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ φασισμού, ὅτι ἤγαγεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς ἰδίας περὶ κράτους, θεωρίας, ἣν ἀναλαμβάνει συντόμως νὰ ἐκθέσῃ καὶ νὰ κρίνῃ ὁ Bonnard. Ἐν τῇ προσπάθειά ταύτῃ ἀναμφισβητήτως ἐπιτυχάνει διότι κατάρθωσε νὰ δώσῃ πλήρη καὶ σαφῇ ἀπεικόνισιν τῆς ἑθνικοσοσιαλιστικῆς θεωρίας καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἐντελῶς εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς πρᾶγμα ἀρκετὰ δυσχερὲς διὰ τὴν γαλλικὴν νοοτροπίαν. Ὁρθωτάτη καὶ ἐπιτυχεστάτη εἶναι ἐπίσης ἡ κατανομὴ τῆς ὕλης καὶ ἡ διαδοχικὴ ἐξέτασις τῆς Λαϊκῆς κοινότητος (Volksgemeinschaft) Ἀρχηγοῦ (Führer) Ἑθνικοσοσιαλιστικοῦ Κόμματος (N. S. D. A. P.) καὶ ἐν τέλει τοῦ Κράτους (Staat). Οὐχὶ ὅμως καὶ ἐντελῶς εὐστοχος εἶναι ἡ κρατικὴ ἣν ἀσκεῖ ὁ Bonnard ἐπὶ τῶν καθ' ἑκάστον στοιχείων τῆς ἑθνικοσοσιαλιστικῆς περὶ κράτους ἀντιλήψεως. Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι ἐν γενικωτάταις γραμμααῖς ἡ ἐξῆς: Ὁ λαὸς ἀποτελεῖ ἐν φυσιολογικὸν σύνολον ἀνθρώπων ἀνηκόντων εἰς τὴν ἰδίαν φυλὴν. Ἡ φυλὴ εἶναι τὸ σύνολον τῶν κληρονομικῶν ἰδιοτήτων ἑνὸς λαοῦ ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχεται τὸ σύνολον τῶν ψυχοπνευματικῶν ἰδιοτήτων καὶ τάσεών του ὅπερ λέγεται «φυλετικὸν πνεῦμα». Κάθε λαὸς ἔχει ὡς ὕψιστον καθῆκον τὴν διατήρησιν τοῦ φυλετικοῦ ἢ λαϊκοῦ πνεύματος διὰ τῆς διατηρήσεως τῆς καθαρότητος τῆς φυλῆς. Ὁ Ἀρχηγὸς εἶναι τὸ ἄτομον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον περισσότερον παντὸς ἄλλου ἐμφορούμενον ἀπὸ τὸ «λαϊκὸν πνεῦμα», ἀρχηγεῦει κατ' ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἑνὸς λαοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ «λαϊκοῦ πνεύματος». Ἡ ἐξουσία τοῦ ἀρχηγοῦ διαφέρει ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικτάτορος, διότι εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ὑπάρχει μόνον σχέσις τοῦ ἐξουσιαστοῦ πρὸς τὸν ἐξουσιαζόμενον, ἐνῶ εἰς τὴν πρώτην ὑπάρχει ἡ σχέσις μιᾶς ἐθελουσίας ἀποδοχῆς τῶν ἐπιταγῶν καὶ μιᾶς πρωτοφανοῦς ἀφοσιώσεως ἐκ μέρους τῶν ὁπαδῶν εἰς τὸν ἀρχηγόν, ὅπως καὶ ἀγάπης πάλιν τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς. Χαρακτηριστικὸν τῆς «ἀρχηγικῆς» ἐξουσίας εἶναι ἡ κατάργησις τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν. Πράγματι ὁ Ἀρχηγὸς προΐσταται ἐκάστης κρατικῆς λειτουργίας καὶ τοιουτοτρόπως δίδεται ἡ δυνατότης τῆς διασπάσεως τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως τῶν ἐξουσιῶν εἴτε τοῦ ἀρχηγοῦ δυναμένου νὰ παραθαίνῃ τὰς ἐπιταγὰς τῆς ἀνωτέρας λειτουργίας. Τὸ Ἑθνικοσοσιαλιστικὸν κόμμα χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ ἀποτελῇ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ λαοῦ καὶ ἀρχηγοῦ διὰ τῆς καταλλήλου

καλλιεργείας τῆς κοινῆς γνώμης. Τὸ κράτος τέλος εἶναι εἰς μηχανισμὸς (ein Apparat) εἰς χεῖρας τοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ ἀποτελεῖται οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰς κατωτέρας ἱεραρχικὰς βαθμίδας τῆς διοικήσεως. Εἶναι ὠργανωμένον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Führerprinzip τῆς ἀρχηγικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία σημαίνει ὅτι ἡ ἀπόφασις καὶ ἡ ἐξουσία εἶναι ἐμπεπιστευμένη καθ' ὅλας τὰς ἱεραρχικὰς βαθμίδας εἰς ὑπευθύνους «ὑπαρχηγούς» unterführer βοηθούμενους ἀπὸ συμβουλευτικὰ σώματα.

Χαρακτηριστικὸν τῆς νέας περὶ κράτους ἀντιλήψεως τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ εἶναι ἡ ἀπόρριψις τῆς νομικῆς προσωπικότητος τῆς πολιτείας.

Τὸ κράτος δὲν δύναται νὰ ᾖ νομικὸν πρόσωπον συμφώνως μὲ τὴν θεωρίαν αὐτήν, διότι τότε ὁ Ἀρχηγὸς θὰ ᾔτο ὄργανον τοῦ νομικοῦ αὐτοῦ προσώπου. Τοῦτο ὅμως ἀντιθαίνει εἰς τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Ἀρχηγοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία εἶναι ἀπεριόριστος μὴ δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπηρετοῦσα ἢ ἐνεργοῦσα διὰ λογαριασμὸν ἄλλου. Ἐπὶ πλέον καὶ ἂν ἤθελε ὑποτεθῇ ἀναγκαῖον τὸ νομικὸν πρόσωπον διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν δέσμευσιν ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ πάλιν καθίσταται περιττόν, δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν ἔθνικοσοσιαλιστικὴν θεωρίαν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ἡ λαϊκὴ κυριότης ἄνευ τῆς πλασματικῆς τῆς προσωποποιήσεως.

Ὅσον ἀφορᾷ νῦν τὴν θεωρίαν τοῦ Δικαίου καὶ ἐκεῖ ὁ ἔθνικοσοσιαλισμὸς ἐπέφερε βαθυτάτας μετατροπὰς. Εἰς τὰ ἀφηρημένα καὶ ἀβέβαια ἰδανικὰ τῆς προεθνικοσοσιαλιστικῆς περιόδου ἀποκατέστησε μὲ πρωτοφανῇ δυνάμει καὶ χαλυβδίνῃ συνέπειαν ἐν καὶ μόνον ἰδανικὸν τὸ ἀγαθὸν καὶ συμφέρον τῇ φυλῇ ὡς τοῦτο ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιβάλλει τὸ λαϊκὸν πνεῦμα. Ὁλόκληρος ἡ ἔννομος τάξις ἀπορρέουσα καὶ στηριζομένη εἰς τὴν βούλησιν τοῦ ἀρχηγοῦ ὑπηρετεῖ καὶ ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ τὸ ἰδανικὸν τῆς φυλῆς. Τὰ συμφέροντα τῶν ἀτόμων ὑπὸ τὸ πρῖσμα αὐτὸ θεώμενα ἢ δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἢ λαμβάνονται μόνον ἐπὶ τοσοῦτον ὑπ' ὄψιν ἐφ' ὅσον θεωροῦνται συντελεστικὰ τῆς προαγωγῆς τῶν συμφερόντων τοῦ συνόλου. Προφανὲς ἄρα εἶναι ὅτι ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτων ἰδεῶν ὑποχωρεῖ τελείως ἡ ἀντίληψις περὶ κράτους φρουροῦ τῆς ἐννόμου τάξεως καὶ περὶ ἐννόμου τάξεως ἀποτελουμένης κυρίως ἀπὸ δικαίωμα τῶν ἀτόμων. Τὰ φυσικὰ δικαίωμα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἔχουν καμμίαν θέσιν ὑπὸ τὸ ἔθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστῶς.

Ἐν τέλει ὁ Bonnard (σελ. 167 - 176) προσπαθεῖ νὰ δώσῃ μίαν ὁλοκληρωτικὴν ἐπισκόπησιν τοῦ ἔθνικοσοσιαλιστικοῦ κράτους, καὶ κυρίως νὰ διαχωρίσῃ αὐτὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους γνωστοὺς τύπους τῶν κρατῶν. Καὶ πρῶτον ὡς πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ κράτους καὶ τὴν ὑποδεεστέραν θέσιν ἣν τοῦ παρέχει ἡ ἔθνικοσοσιαλιστικὴ θεωρία ὁ Bonnard διαπιστώνει ὅτι ἴσως εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ ἔθνικοσοσιαλιστικὴ θεωρία νὰ διαφέρῃ τῆς γερμανικῆς τῶν Laband - Jellinek ἥτις παρείχε εἰς τὸ κράτος ἐξέχουσαν θέσιν. Πλησιάζει ὅμως ἀντιθέτως τὴν γαλλικὴν θεωρίαν ἥτις παρέχει ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὸ ἔθνος. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦ δημοκρατισμοῦ τοῦ ἔθνικοσοσιαλιστικοῦ κράτους ὁ Bonnard ἔχει ἀντίθετον ἀντίληψιν ἀπὸ τὴν ἔθνικοσοσιαλιστικὴν θεωρίαν. Πράγματι ἡ ἔθνικοσοσιαλιστικὴ θεωρία διατείνεται ὅτι τὸ γερμανικὸν κράτος δὲν εἶναι δημοκρατικόν, ὅτι ὁ

Führer δὲν εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι ἡ ἐκλογή του ὑπ' αὐτοῦ δὲν ἔχει καταστατικὸν χαρακτήρα. Ὁ Bonnard ἀντιθέτως φρονεῖ ὅτι ὁ Führer δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ.

Ἡ διαμόρφωσις ἄλλως τε τῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὰ σύγχρονα δημοκρατικὰ κράτη ἦγαγε ἀπὸ τῆς ἐπιτακτικῆς ἐντολῆς τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ κοινοβουλίου εἰς τὸν τύπον τῆς ἐλευθερίας ἀντιπροσωπείας τῆς « ἀντιπροσωπείας ἐμπιστοσύνης », ὡς τὴν ὀνομάζει. Ὅσον δεσμεύεται ἡ θέλησις τοῦ βουλευτοῦ ἐνὸς κοινοβουλευτικοῦ κράτους ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν ἐκλογέων ἄλλο τόσον δεσμεύεται καὶ ἡ θέλησις τοῦ Führer ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ, ὅστις τὸν ἐμπιστεύεται πλήρως. Ὁ Führer δὲν εἶναι δικτάτωρ ἀλλ' ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν κατὰ τὸν Bonnard τόση διαφορὰ μεταξὺ δημοκρατικοῦ καὶ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστώτος. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ μοναδικοῦ κόμματος ὁ Bonnard ὑποστηρίζει ὅτι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸν κράτος ἐμφανίζει ἀπλῶς ἐνίσχυσιν τῆς τάσεως ἣτις ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὰ δημοκρατικὰ κράτη, τάσεως κατευθυνομένης πρὸς περιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κομμάτων διὰ συνεργασιῶν πρὸ ἢ μετεκλογικῶς.

Ὅσον ἀφορᾷ νῦν τὸ ζήτημα τοῦ ἀντιφιλελευθερισμοῦ τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κράτους ὁ Bonnard ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ φιλελευθερισμὸς δὲν ἀποτελεῖ πλέον σταθερὸν χαρακτηριστικὸν τῶν δημοκρατιῶν ἀφοῦ ὁ παρεμβᾶτισμὸς κατήργησε τὴν οἰκονομικὴν ἐλευθερίαν. Πλεῖστα δὲ ὅσα μέτρα περιοριστικὰ τῆς ἐλευθερίας λαμβάνονται. Συνεπῶς οὔτε καὶ ἐκεῖ ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ. Ἐκεῖ ὅπου πράγματι τὸ χάσμα εἶναι ἀγεφύρωτον εἶναι ὁ ἀτομισμὸς τῶν δημοκρατικῶν κρατῶν ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸν κοινωτισμὸν ἢ σοσιαλισμὸν τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Ἐνῶ δηλαδὴ εἰς τὰς δημοκρατίας συνήθως σκοπὸς εἶναι τὰ ἄτομα ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς θέτει τὴν κοινότητα. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ προσομοιάζει, λέγει ὁ Bonnard, ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς τὰς ιδέας τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης τοῦ Bourgeois Durkheim Duguit. Μόνον ἡ σοβιετικὴ Ρωσσία ἐξ ὅλων τῶν κρατῶν, ἐπιλέγει ὁ Bonnard, προσπαθεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν κοινωτισμὸν καὶ σοσιαλισμὸν ἐν ᾧ μέτρῳ τοὺς πραγματοποιεῖ ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς. Ἡ ἀντίληψις ὅμως τοῦ Bonnard περὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κράτους δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀκριβής. Ὁ Führer ὅστις συγκεντροῖ τὴν ὑψίστην ἐξουσίαν ἐν τῷ κράτει, δὲν εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ ἀφοῦ δὲν ἐξαρτᾷ τὴν θέσιν του ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ. Αἱ δὲ ἐλευθερίαι τῶν ἀτόμων δὲν ἔχουν μόνον περιορισθῇ ὑπὸ τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστώτος ἀλλ' ἔχουν κυριολεκτικῶς καταπνιγῇ. Οὐδεμία σύγκρισις ἄρα ἐπιτρέπεται πρὸς τὸν περιορισμὸν τῶν δικαιωμάτων τὸν ὑφιστάμενον εἰς τὰ δημοκρατικὰ καθεστῶτα.

Ὁ ἀτομισμὸς ἢ κοινωτισμὸς ὅμως ἐν τέλει ἀντιπαρᾶθεται ὁ Bonnard, εἶναι ἔννοιαι ἐξαιρετικῶς λεπταὶ καὶ δυσδιάκριτοι. Ἐὰν ἀτομισμὸς εἶναι νὰ τεθοῦν τὰ ἄτομα εἰς τὴν πρωτεύουσαν μοῖραν, τότε καὶ ἡ Ρωσσία δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀτομιστικὴ ἀφοῦ σκοπὸς τοῦ ἀτομισμού εἶναι ἡ εὐτυχία τῶν ἀτόμων. Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ ὑπὸ ἄλλην ἄποψιν διὰ τὸν Ἐθνικοσοσιαλισμὸν, ὅστις ἐναντίον πρὸς πᾶσαν μετα-

φυσικὴν παραδοχὴν θεωρεῖ τὸ συγκεκριμένον σύνολον, τὴν φυλὴν ὡς τελικὸν σκοπὸν τῆς κρατικῆς δράσεως. Τὰ άτομα εἶναι τότε ὁ ἔσματος σκοπὸς ἐφ' ὅσον καὶ καθ' ὅσον εἶναι μέλη τοῦ λαοῦ καὶ τῆς φυλῆς. Ἡ διάκρισις τοῦ ἄρα δὲν εἶναι ἐπιτυχής. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἐργασία τοῦ Bonnard ἀποδίδει, ὡς ἐλέχθη, ἐπιτυχῶς τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν θεωρίαν τοῦ κράτους¹ καὶ εἶναι χρήσιμος εἰς πάντα θέλοντα νὰ κατατοπισθῇ εἰς αὐτήν.

ΔΗΜ. ΒΕΖΑΝΗΣ

COSTAS B. PAPADIMITRIOU: «*La Part du Réel dans l'Utopie de Platon*». (Paris, Rousseau et Cie, 1937, pp. IX+178).

Ἡ μελέτη τῶν πολιτικῶν θεωριῶν τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος προκαλεῖ εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν εὐλογον ἐνδιαφέρον. Ἀνεξαρτήτως τῆς ἐκδήλου ιστροφῆς πρὸς τὰ ἐν γένει κλασσικὰ ἔργα, ἡ προσπάθεια διὰ τὴν θεμελίωσιν ἐπὶ θεωρητικῶν βάσεων τῶν νέων πολιτειακῶν συστημάτων παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς μελετητὰς νὰ ἐρευνήσουν ἐκ νέου τὰς ἀρχαίας πηγὰς καὶ νὰ ἀντλήσουν ἐξ αὐτῶν χρησίμους παραλληλισμούς.

Αἱ θεωρίαι τοῦ Πλάτωνος προσεῖλκυσαν τοὺς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς ἐν γένει θεωρητικοὺς ἐπιστήμονας πάσης ἐποχῆς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον, ὅτε ἡ προσοχὴ τῶν μελετητῶν ἐστράφη εἰδικώτερον πρὸς τὰς κοινωνικάς, τὰς οἰκονομικάς καὶ τὰς πολιτικάς ιδέας τῶν ἀρχαίων προγόνων μας, μέγας ἀριθμὸς ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Ἡ μελέτη τῆς πολιτικῆς ιδεολογίας τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου, ἐπιχειρουμένη ἀπὸ Ἑλλήνων, ἔχοντα πλήρη βιβλιογραφικὴν ἐνημερότητα καὶ εὐσυνειδήτως χρησιμοποιοῦντα τὰς ἀμέσους πηγὰς, δὲν ἀποτελεῖ προσπάθειαν μικρᾶς σημασίας. Ἀντιθέτως ὁ συγγραφεὺς, ἐντοπίζων τὴν ἐρευνάν του εἰς τὴν κριτικὴν ἀνάλυσιν τῶν πολιτικῶν ιδεῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν πρὸς αὐτὰς σύγκρισιν τῶν μεταπλατωνικῶν θεωριῶν, προσφέρει εἰς τὸν ἀναγνώστην πολὺτιμον ὁδηγὸν πρὸς εὐχερἑστεράν κατανόησιν τῆς πλατωνικῆς πολιτείας. Τοῦτο ὁ κ. Π. τὸ ἐπιτυχάνει καὶ διότι ἐμελέτησε τὸ θέμα του κατὰ βάθος πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ νὰ διατυπώσῃ τὰς σκέψεις του ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι γνωρίζει ἄριστα νὰ διατυπώσῃ τὰς γνώμας του συγκρατῶν μέχρι τέλους ἀμείωτον τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ προκαλεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀπ' ἀρχῆς καὶ μόνος ὁ ἐλκυστικὸς τίτλος τῆς ἐργασίας του.

Παρὰ τὴν διαφαινομένην ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ συντελέσῃ διὰ τῆς μελέ-

¹ Διὰ τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν θεωρίαν τοῦ κράτους καὶ τὴν κριτικὴν αὐτῆς ἀπὸ τε τῆς πολιτειολογικῆς καὶ νομικῆς ἀπόψεως βλέπε ἄρθρον μου ἐν «Θέμιδι» ΜΗ' (1937), σελ. 257-263, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ νεωτάτη ἐθνικοσοσιαλιστικὴ περὶ κράτους θεωρία».

Διὰ τὰς φιλοσοφικάς βάσεις τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ βλέπε ἄρθρον μου «Ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς βάσει τοῦ ἔργου τοῦ Ad. Hitler, «Mein Kampf», ἐν Ἐπιθεωρήσει ταύτῃ, ἔτος 4ον (1935), σελ. 214-226.

της του εἰς ἀπλήν ὥθησιν διὰ τὴν περαιτέρω ἔρευναν τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος, δὲν διστάζει νὰ λαμβάνῃ ἐκάστοτε θέσιν ἐπὶ τῶν ἐξεταζομένων ζητημάτων, πολλάκις μάλιστα ἀντίθετον πρὸς τὰς γενικώτερον παραδεδεγμένας, παραθέτων τὰ συνηγοροῦντα ἐπιχειρήματα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται πολλάκις τὴν ἀνάγκην νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν τυχόν προσχηματισμένην ἀντίθετον γνώμην του.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀρέσκεται εἰς τὴν παράθεσιν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ λεπτομερειῶν, περιττῶν ἐκ πρώτης ὄψεως εἰς μίαν μελέτην καθαρῶς πολιτειολογικὴν. Ἀλλὰ ὁ σαφὴς τρόπος τῆς ἐκθέσεως τούτων καὶ ἡ συνεχῶς αὖξουσα σύνδεσις καὶ ἀλληλουχία αὐτῶν πρὸς τὸ κύριον θέμα, πείθουν τελικῶς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι διέτρεξεν ὕλην τὰ μέγιστα ὑποβοηθοῦσαν τὴν πλήρη κατανόησιν τῶν τοπικῶν, χρονικῶν καὶ ἄλλων συνθηκῶν, ὑφ' ἧς ἡ πλατωνικὴ θεωρία ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη. Οὕτω δικαιολογεῖται καὶ ἡ μακρὰ εἰσαγωγή, ἥς τὴν δυσανάλογον ἔκτασιν δὲν διστάζει ἄλλως τε καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Π. νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν σελ. 80. Εἰς ὅσα σημεῖα, τούναντίον, ἡ ἀνάπτυξις του εἶναι σχετικῶς βραχεῖα (ὥς π. χ. εἰς τὰς σχέσεις ἀτόμου καὶ Κράτους ἐν τῇ πλατωνικῇ πολιτείᾳ) ὑπόσχεται νὰ δώσῃ τὴν προσήκουσαν ἔκτασιν εἰς νέαν ἐπιυξημένην ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του.

Ἀποχωρίζων ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος τὰ καθαρῶς πολιτειολογικοῦ χαρακτῆρος (τὴν Πολιτείαν, τὸν Πολιτικὸν καὶ τοὺς Νόμους) ἀναζητεῖ διαρκῶς τὴν συνοχήν, ἥτις ὑπάρχει εἰς αὐτὰ ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς ἰδέας τοῦ φιλοσόφου καὶ τάσσεται ἀναφανδὸν ἀντίθετος πρὸς τὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ πολλῶν γνώμην περὶ πλήρους ἀλλαγῆς ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου του, ὅτε συνέγραψε τοὺς Νόμους. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως σημαίνει ὅτι ὁ κ. Π. παραγνωρίζει τὰς συγκαταβάσεις πρὸς τὴν πραγματικότητα, τὰς ὁποίας ἠναγκάσθη ὁ Πλάτων νὰ κάμῃ κατὰ τὴν συγγραφὴν τῶν «Νόμων» του. Πολὺ δὲ εὐστόχως θεωρεῖ τούτους ὡς εἶδος εἰσηγήσεων τοῦ Δικαίου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα δύο ἔργα (τὴν Πολιτείαν καὶ τὸν Πολιτικόν), τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζει ὡς συγγράμματα γενικῆς θεωρίας τοῦ Κράτους καὶ Συνταγματικοῦ Δικαίου.

Κατὰ τὴν ἀνάλυσίν του βεβαίως, καίπερ μὴ διεισδύων εἰς τὴν καθαρὰν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος, διαπιστώνει καὶ ἐξαίρει τὴν ἐπίδρασιν τῶν φιλοσοφικῶν ἀντιλήψεων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς του ἰδεολογίας, ἥτις ἀσφαλῶς τὸν ὠδήγησε εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι τότε μόνον ἡ πολιτεία καλῶς θὰ κυβερνηθῇ ἂν «ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσιν».

Ἀναζητῶν τὸ πραγματοποιήσιμον μέρος τῆς ὅλης πλατωνικῆς πολιτικῆς θεωρίας — τὸ μὴ οὐτοπικὸν μέρος αὐτῆς, εὕρισκε πλείονας τῆς μιᾶς κεντρικᾶς ἰδέας πρωτοτύπους καὶ ἐχούσας ἀξίαν εἰς πᾶσαν ἐποχὴν.

Ἡ διακήρυξις τῆς ἀνάγκης ὑπάρξεως μονίμων ἐπαγγελματίων καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς εἰδικότητος τῶν λειτουργιῶν ἀποτελεῖ ἀλήθειαν, ἥτις, καίπερ μὴ ἔχουσα τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν σημασίαν, ἣν ἡ οἰκονομικὴ ἀρχὴ τοῦ Smith ἐπὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, δεικνύει τὴν ὑγιᾶ ἀντίληψιν τοῦ Πλάτωνος ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς θεμελιώσεως μιᾶς ὁργανωμένης κοινωνίας.

Ἡ ἀνάθεσις τῶν κρατικῶν λειτουργιῶν εἰς τοὺς ἀριστεῖς τῆς κοινωνίας, οὗς δὲν καθορίζει ἡ καταγωγή ἀλλ' ἡ ἀξία καὶ ὧν ἡ ἀμεροληψία ἐξασφαλίζεται καὶ διὰ τῆς μὴ προσωπικῆς ἀναμίξεως τῶν εἰς τὰ παραγωγικὰ ἐπαγγέλματα (οὐδὲ ἰδιοκτησίαν δύνανται νὰ ἔχουν οὗτοι) συνιστᾷ ἀρχὴν δυσκόλως βεβαίως πραγματοποιήσιμον, ἀλλ' ἱκανὴν ὅπως, προσαρμοζομένη, δώσῃ θετικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἐρμηνεία συνεπῶς, ἣτις δίδεται ἀπὸ τοὺς σχολιαστὰς τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ μονοπωλήσεως τῆς ἐξουσίας εἰς βᾶρος τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν, δὲν εὐσταθεῖ κατὰ τὸν κ. Π., ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι οὔτε τὰ τέκνα τῶν παραγωγῶν ἀποκλείονται τῆς ἀνόδου εἰς τὴν ἀρχήν, οὔτε τὰ τέκνα τῶν ἀρχόντων δύνανται παρ' ἀξίαν νὰ διαδεχθοῦν τοὺς γονεῖς τῶν.

Ἡ ἀντίληψις τοῦ Πλάτωνος περὶ ἀλληλεξαρτήσεως τῶν τάξεων καὶ τῆς ἀποδιώξεως πάσης ταξικῆς διαμάχης διὰ μέσου τοῦ γοήτρου καὶ τῆς ἀμερῆς ἀληθείας τοῦ Κράτους, ὅπερ κατευθύνει αὐτὰς εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν γενικῶν συμφερόντων εἶναι ἀρχὴ εὐρισκομένη εἰς τὴν βάσιν πολλῶν συγχρόνων θεωριῶν καὶ συστημάτων. Οἱ νόμοι συνιστῶντες τὴν ἀνωτάτην ἐν τῷ Κράτει δύναμιν θὰ ἐξασφαλίζουν διὰ μέσου τῶν ἀρχόντων τὴν δικαιοσύνην, ἥτοι τὴν βάσιν τῆς ἐπὶ ἴσοις ὅροις ἀναπτύξεως τῶν ἀρετῶν, αἵτινες καὶ θὰ εἶναι κριτήριον τῆς ἀναδείξεως τῶν ἡγητόρων τῆς πολιτειακῆς συγκροτήσεως.

Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ πολέμου ὡς ζώσης πραγματικότητος ἀποδεικνύει ὡσαύτως τὸν ρεαλισμὸν τοῦ ὡς οὐτοπιστοῦ χαρακτηρισθέντος φιλοσόφου. Διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ὁ Πλάτων ἀσχολεῖται διὰ μακρῶν οὐ μόνον μὲ τὸν καταρτισμὸν στρατοῦ ἱκανοῦ νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ μέσα ἀποτροπῆς τῶν θλιθερῶν συνεπειῶν τοῦ πολέμου, ὅστις κατὰ φυσικόν τινα καὶ αἰώνιον νόμον λαμβάνει χώραν συνεχῶς.

Πλείστοι συγγραφεῖς βασισθέντες εἰς τινὰ σημεία τῆς πλατωνικῆς ιδεολογίας κατέταξαν τὸ σύστημα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου μεταξὺ τῶν ἄκρων σοσιαλιστικῶν. Δυσκόλως ὅμως συναντᾷ τις μεταξὺ αὐτῶν πλείονας συμφωνοῦντας ἐπὶ τῆς εἰδικωτέρας μορφῆς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος τοῦ Πλάτωνος. Ἀντιθέτως μάλιστα, παρατηρητεῖ τις τὴν μεγάλην ἀμυχανίαν τῶν συγγραφέων ὡς πρὸς τὸν εἰδικώτερον τοῦτον χαρακτηρισμὸν, ἀφοῦ οὐχὶ σπανίως εἰς καὶ ὁ αὐτὸς μελετητὴς προσδίδει εἰς τὴν πλατωνικὴν πολιτικὴν θεωρίαν δύο ἢ τρεῖς συγχρόνως χαρακτηρισμούς.

Ὁ κ. Π., ἐνώπιον τοῦ λαβυρίνθου τούτου τῶν κρίσεων, δὲν διστάζει νὰ κηρυχθῇ μὲ τὴν γνώμην τῶν ἀμφισβητούντων τὴν τελείαν ὑπαγωγὴν τῆς πλατωνικῆς θεωρίας εἰς τὸ κομμουνιστικὸν πλαίσιον. Συγκρίνων τὴν ιδεολογίαν τοῦ Πλάτωνος μὲ τὴν τυπικὴν μορφήν τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, τὸν Μαρξισμόν, ἐξαίρει τὰς διαφοράς, αἵτινες χωρίζουν τὸν πρῶτον ἀπὸ τὸν τελευταῖον, τονίζων ἰδίως ὅτι τὸ σύστημα τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶναι οὔτε ὀλιστικὸν οὔτε ταξικόν. Ἡ ἐν τῇ «Πολιτείᾳ» τοῦ Πλάτωνος προτεινομένη κοινοκτημοσύνη τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, ἣτις παρέσυρε πολλοὺς εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Πλάτωνος ὡς κομμουνιστοῦ δὲν εἶναι ἱκανὴ διὰ νὰ κλονίσῃ τὴν ἀνωτέρω γνώμην, καθόσον ἄφ' ἑνὸς αἱ γυναῖκες δὲν ἦσαν πλέον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Πλάτωνος πράγ-

ματα (ἐφ' ὧν ἔχει ἐφαρμογὴν ὁ κομμουνισμός), καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ ἐν λόγῳ κοινοκτημοσύνη ἐμφανίζεται εἰς τὴν πλατωνικὴν πολιτείαν ὡς ἐν μέτρον τῶν περιστάσεων δευτερευούσης ὅλως σημασίας.

Σ. Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗΣ

BERTRAND NOGARO : *Les prix agricoles mondiaux et la crise.*
(Paris 1936).

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ τελευταία οἰκονομικὴ χαλάρωσις (1929—1936), ἡ ὁποία ἤδη εὐτυχῶς ὑπερενικήθη, ὑπῆρξεν ἰδιαίτερος ὀξεία, καθολικὴ καὶ πλουσία εἰς οἰκονομικὰς ἐκδηλώσεις κρισίμου μορφῆς. Ὑπεστηρίχθη μάλιστα ὅτι ὑπῆρξε καὶ πρωτοφανής. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς ἀπολύτου ὀρθότητος τῆς γνώμης ταύτης, γνώμης πάντως εὐρούσης καὶ ἀντιπάλους, μέγα ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐντάσεως καὶ καθολικότητος τῆς χαλαρώσεως ταύτης.

Ποῖα ὅμως εἶναι τὰ γεγονότα τὰ προκαλέσαντα τὴν ἰδιάζουσαν ὀξύτητα τῆς τελευταίας χαλαρώσεως (*dépression*) τὴν ὁποίαν διήγωσεν ἡ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης ;

Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι τὰ κάτωθι :

α') Τὸ γενικωτέρου χαρακτῆρος φαινόμενον, ὅτι ἡ χαλάρωσις συνέπεσε νὰ ἐμπίπτῃ εἰς τὴν κατ' οὐρανὸν περιόδον τοῦ μεγάλου οἰκονομικοῦ κύκλου¹, εἰς περίοδον δηλονότι εἰς τὴν ὁποίαν αἱ ἐμπίπτουσαι χαλαρώσεις ἔχουσι χαρακτῆρα τραχύτερον.

β') Τὸ ὅτι συνέπεσε πρὸς τὴν πτώσιν τῶν γεωργικῶν τιμῶν, γενικώτερον δὲ πρὸς τὴν γεωργικὴν κρίσιν.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονὸς κέκτηται, λόγῳ τῆς σπουδαίας θέσεως τὴν ὁποίαν κατέχει ἡ γεωργία εἰς τὴν καθόλου οἰκονομικὴν δραστηριότητα, σημασίαν τοιαύτην, ὥστε ὅχι μόνον νὰ δικαιολογῆται ἀπολύτως ἡ προσπάθεια πρὸς στάθμισιν τῆς συμβολῆς τῆς γεωργικῆς κρίσεως εἰς τὴν τελευταίαν χαλάρωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ παρουσιάσῃ ἐντελῶς ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

¹ Ὁ σύγχρονος μέγας οἰκονομικὸς κύκλος, εἰδικώτερον δὲ ἡ ἀνιούσα περίοδος αὐτοῦ, ἤρχισε τὸ 1896 καὶ ἔληξε τὸ 1920, ἔτος ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρχισεν ἡ κατιούσα περίοδος, ἣτις διαρκεῖ μέχρι σήμερον καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐμπίπτει καὶ ἡ τελευταία χαλάρωσις, βλ. Ἄνδρ. Σαουνάτσου, Αἱ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας 1935 σελ. 7 καὶ ἐ. Τὸ ὅτι ἡ ἔντασις καὶ ἡ διάρκεια τῆς χαλαρώσεως ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ γεγονὸς τῆς συμπτώσεως αὐτῆς ἐντὸς τῆς κατιούσης περιόδου τοῦ συγχρόνου μεγάλου οἰκονομικοῦ κύκλου, ὑποστηρίζουν πολλοὶ οἰκονομολόγοι ὡς οἱ Fr. Simiand καὶ Α. Σαουνάτσος. Βλ. τὴν ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου γενομένην κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ βιβλίου τοῦ L. Robbins, *La grande dépression* εἰς Ἐπιθ. Κοιν. καὶ Δημ. Οἰκονομικῆς 1936 τεύχος Γ. σελ. 307.

Ἡ ἔρευνα καὶ ἡ στάθμισις τῆς συμβολῆς τῆς γεωργικῆς κρίσεως, εἰς τὴν ὀξεῖαν χαλάρωσιν εἰς τὴν ὁποίαν περιέπεσε ἡ παγκόσμιος οἰκονομία¹ ἀπὸ τοῦ 1929, ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης μελέτης τοῦ καθηγητοῦ Β. Nogaro.

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ βιβλίου του ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει γενικῶς τὴν κρίσιν καὶ τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν ἐν συσχετίσει πρὸς τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν. Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ ἔργου ὡς ἀναφερόμενον ἐν πολλοῖς εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν, εἶναι δι' ἡμᾶς τὸ σπουδαιότερον, δι' ὃ καὶ θὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεώς του ἰδιαίτερώς.

Τὸ ὅτι, λέγει ὁ Nogaro, ἡ πτώσις τῶν τιμῶν εἶναι ἐν ἑκ τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν σημείων τῆς τελευταίας οἰκονομικῆς χαλαρώσεως εἶναι βεβαίως ἀναμφισβήτητον.

Ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν χαλάρωσιν πτώσις τῶν τιμῶν εἶναι «γενικὴ», ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ ὅρου γενικὴ πτώσις τῶν τιμῶν, ἐννοεῖται ἡ δι' ἀξιοσημειώτου συγχρονισμοῦ συμμετοχὴ εἰς τὴν πτώσιν τοῦ πλείστου τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν τιμαρίθμων χονδρικῆς πωλήσεως.

Καὶ ἐρωτᾶται: εἰς τὴν πτωτικὴν κίνησιν ἔλαθον μέρος ὅλαι αἱ τιμαὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἔντασιν; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι ἀρνητικὴ. Πράγματι, μεταξὺ τῆς ἐξελίξεως τῶν χονδρικῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν, καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἄλλων τιμῶν—τιμῶν βιομηχανοποιημένων προϊόντων, λιανικῶν τιμῶν, τιμῶν τῶν ὑπηρεσιῶν, ἐνοικίων—ὑπάρχει μία ἀσυμφωνία.

Αἱ γεωργικαὶ τιμαὶ ἔπεσαν κατὰ πολὺ, ἐνῶ αἱ ἄλλαι ἔπεσαν πολὺ ὀλιγώτερον ἢ παρέμειναν στάσιμοι.

Ἐὰν λοιπὸν μία ἀληθῶς «γενικὴ» πτώσις τῶν τιμῶν, εἶναι εἰς θέσιν νὰ προκαλέσῃ διαταραχὴν, μία ζωηρὰ ἀσυμφωνία μεταξὺ τῆς ἐξελίξεως μερικῶν τιμῶν καὶ τῆς ἐξελίξεως ἄλλων, εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ πολὺ σοβαρὰς διαταραχάς, ἥτοι ἐν προκειμένῳ ἐλάττωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν ἀγροτῶν, περιορισμὸν τῶν κανονικῶν ἐμπορικῶν διεξόδων τῆς βιομηχανίας κλπ.

Ἡ πτώσις ὅθεν τῶν χονδρικῶν γεωργικῶν τιμῶν ἐμφανίζεται, ὡς οὐσιώδης παράγων τῆς κρίσεως, ὅχι τόσο διότι συμμετέχει εἰς τὴν γενικὴν πτώσιν, ὅσον διότι, ὑπερβαίνουσα κατὰ πολὺ τὴν πτώσιν τῶν ἄλλων τιμῶν, δημιουργεῖ μίαν ἀνισορροπίαν τῶν ἀμοιβαίων ἀγοραστικῶν δυνάμεων τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας.

¹ Τὸ ὅτι καὶ ἡ γενικὴ χαλάρωσις, ἀντιστρόφως, ἐπέδρασε καὶ αὐτὴ ἐπὶ τῆς γεωργικῆς κρίσεως εἶναι ἀναμφισβήτητον. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἀναγνωρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ Nogaro, λέγοντος, ὅτι ἡ βιομηχανικὴ κρίσις προεκάλεσε μίαν μείωσιν τῆς συζήσεως τῶν γεωργικῶν πρώτων ὑλῶν καὶ κατὰ συνέπειαν μίαν κάμψιν τῶν τιμῶν αὐτῶν (σελ. 148). Τὸ ἀνωτέρω γεγονὸς ἀποτελεῖ μίαν ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων ἐκδηλώσεων τοῦ «νόμου τῆς ἀλληλεπιδράσεως» ἢ ὡς λέγει ὁ Cassel τῆς «ἀρχῆς τῆς ἐπιδράσεως καὶ ἀντεπιδράσεως» περὶ τῆς ὁποίας ὠμιλήσαμεν παρεμπιπτόντως καὶ εἰς τὴν κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Ι. Παρασκευοπούλου «Ἡ οἰκονομικὴ πίστις» εἰς Ἐπιθ. Κοιν. καὶ Δημ. Οἰκονομικῆς, 1937 τεύχος Α. σελ. 122.

Εἰς τί ὁμῶς ὀφείλεται ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν χαλάρωσιν «γενικὴ» πτώσις τῶν τιμῶν ; Ἀσφαλῶς λέγει ὁ Nogaro, εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ ἀποδώσωμεν—κατὰ τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν—μὲ κλειστοὺς ὀφθαλμοὺς, μίαν γενικὴν ὕψωσιν ἢ πτώσιν τῶν τιμῶν, εἰς χρηματικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ πραγματικότης ὁμῶς εἶναι διάφορος. Οἱ ἀποδώσαντες τὴν κρίσιν εἰς αἷτια χρηματικὰ (Cassel, Strakosh) φαίνεται, ὅτι παρεγνώρισαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ παράγοντος τῆς προσφορᾶς (παραγωγῆς) ἐπὶ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν. Συγκεκριμένως ἐνῶ ἡ πτώσις τῶν τιμῶν κατὰ τὸ 1929 ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Cassel εἰς προφανῇ ἀνεπάρκειαν τῆς χρηματικῆς κυκλοφορίας, ἡ ἰδίᾳ σχεδὸν χρηματικὴ κυκλοφορία, συνοδευομένη ὑπὸ μικροτέρας αὐξήσεως τοῦ ἀποθέματος χρυσοῦ, ἐπέτρεψε μίαν τεραστίαν ἀνοδὸν τῶν τιμῶν κατὰ τὸ 1919—1920.

Ἡ κεντρικὴ ἰδὲν ἰδέα ἡ ὁποία διέπει ὅλην τὴν ἔρευναν τοῦ Nogaro—ἰδέα ἡ ὁποία συνιστᾷ τὴν συμβολὴν του εἰς τὸ μελετώμενον ζήτημα—εἶναι ὅτι ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν τελευταίαν χαλάρωσιν, πτώσις τῶν χονδρικῶν τιμῶν ἐν γένει, ἰδιαίτερος δὲ τῶν γεωργικῶν, ὀφείλεται, ὅχι εἰς χρηματικοὺς λόγους καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ποσότητος τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας, ὥς ὑποστηρίζουν οἱ ποσοτικοὶ οἰκονομολόγοι, ἀλλὰ εἰς διαδοχικὰς διασπάσεις τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως τῶν ἀγαθῶν, εἰς παράγοντας δηλαδὴ ἀναγομένους εἰς τὴν παραγωγὴν, τὴν κατανάλωσιν καὶ τὴν μετὰ αὐτῶν σχέσιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δεικνύεται ὅτι, ἡ ἀνεύρεσις τῶν αἰτίων τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν, ἀπαιτεῖ προσεκτικὴν μελέτην ὀρισμένων μεγάλων ἀγορῶν διὰ τῆς παρακολουθήσεως τῶν διακυμάνσεων τῆς προσφορᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς ζητήσεως τῶν ἀγαθῶν.

Πρὸ τούτου ὁμῶς ὁ Nogaro προβαίνει εἰς μίαν εἰσαγωγικὴν διαφωτιστικὴν ἀλάλυσιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐκθέτει τὴν διαφορὰν τῶν συνθηκῶν παραγωγῆς εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν, τὰς ἐπιδράσεις τῆς διαφορᾶς ταύτης ἐπὶ τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν καὶ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων κατὰ τὰς μεταβολὰς τῆς σχέσεως τῆς προσφορᾶς πρὸς τὴν ζήτησιν, τέλος δὲ τὴν σημασίαν τῆς πτώσεως τῶν γεωργικῶν τιμῶν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων.

Εἶναι γνωστόν, λέγει ὁ Nogaro, ὅτι τὴν βάσιν τῆς τιμῆς τῆς ἀγορᾶς ἀποτελεῖ τὸ κόστος παραγωγῆς, καὶ ὅτι ἡ τιμὴ αὕτη ἀπομακρύνεται τούτου περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Ἡ ἀπομάκρυνσις αὕτη τῆς τιμῆς τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς, εἶναι μικρὰ μὲν ὅταν τὸ κόστος εἶναι ἀκριβῶς προσδιορισμένον καὶ ὅταν ἡ προσφορὰ προσαρμόζεται ταχέως καὶ ἀκριβῶς πρὸς τὴν ζήτησιν, μεγάλη δὲ εἰς τὴν ἀντίστροφον περίπτωση.

Ἐξ ἐτέρου ἀποτελεῖ γεγονός, ὅτι εἰς τὴν βιομηχανίαν τὸ κόστος παραγωγῆς προσδιορίζεται γενικῶς πολὺ ἀκριβέστερον ἢ εἰς τὴν γεωργίαν.

Εἰς τὴν γεωργίαν οἱ πλεῖστοι παράγουν χωρὶς νὰ ἔχουν μίαν σαφῆ γνῶσιν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς των, ἐπὶ πλέον δὲ οἱ γεωργοὶ ἐν

γένει, κάτοχοι ὄντες τοῦ ἐδάφους των καὶ τῶν ἐργαλείων των, ἐξακολουθοῦν τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων των, ἐφ' ὅσον αἱ τιμαὶ πωλήσεως καλύπτουν μόνον τὰ ἔξοδα τῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Οἱ ἀνωτέρω λόγοι συντελοῦν εἰς τὸ νὰ ἀποβαίνει ἡ ρύθμισις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς δυσχερεστάτη.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν, ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή εἶναι περισσότερον ἐλαστικὴ, ἐκτὸς δὲ τούτου πολλὰ βιομηχανία ἐργάζονται ἐπὶ παραγγελία, τέλος δὲ ἡ βιομηχανία εἶναι περισσότερον συγκεντρωμένη ἢ ἡ γεωργία.

Οἱ λόγοι οὗτοι συντελοῦν εἰς τρόπον ὥστε ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή, νὰ ρυθμίζεται ἐν γένει καλλίτερον, νὰ προσαρμόζεται ἀκριθέστερον, ἀμεσώτερον καὶ συνεχέστερον πρὸς τὴν κατανάλωσιν ἢ ἡ γεωργικὴ παραγωγή. Τὸ συμπέρασμα ἐκ τῶν ἀνωτέρω, λέγει ὁ Nogaro, εἶναι ὅτι, ἡ ἐλάττωσις τῆς ζητήσεως εἰς τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν δύναται νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα, πολὺ περισσότερον τὸν περιορισμὸν τῆς παραγωγῆς, παρὰ τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν τοῦ προϊόντος. Ἀντιστρόφως δὲ ἡ αὔξησις τῆς ζητήσεως δύναται νὰ προκαλέσῃ σχετικὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, χωρὶς νὰ ἔχῃ ὡς συνέπειαν τὴν αὔξησιν τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος.

Ἀντιθέτως εἰς τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν ἡ μεγίστη διασπορὰ τῶν παραγωγῶν, οὐδόλως ἐπέτρεψε μέχρι τοῦδε, μίαν καὶ συντονισμένην καὶ περιορισμένην παραγωγὴν, ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπικρατεῖ μεγάλη ἀβεβαιότης σχετικῶς μὲ τὴν πιθανὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς προσπαθείας τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῆς.

Εἰς τὴν γεωργικὴν, ὅθεν, παραγωγὴν τὸ πλεόνασμα τῆς προσφορᾶς ἔχει ὡς κανονικὴν καὶ ἀναπόφευκτον συνέπειαν τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν, ἡ δὲ ἀνεπάρκεια τὴν ὑψωσιν.

Κατὰ ταῦτα, οἱ αὐτοὶ βεβαίως νόμοι τῆς τιμῆς διέπουν τὰ προϊόντα τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς βιομηχανίας, ἡ ὑπὸ διαφορετικὰς ὁμῶς συνθήκας ἐνέργεια αὐτῶν, συντελεῖ ὥστε νὰ ἐκδηλοῦνται κατ' ἄλλον τρόπον εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κατ' ἄλλον εἰς τὴν βιομηχανίαν.

Ἡ διαπίστωσις αὕτη ἐξηγεῖ, ὅτι ἡ κρίσις εἰς τὴν γεωργίαν ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ἀπωλησίας, ἐνῶ εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς ἀδρανείας τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ (outillage), δι' ἐλαττώσεως τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν καὶ τοῦ κέρδους, ἀκόμη ἐπίσης καὶ δι' ἀπωλείας τοῦ διατεθειμένου κεφαλαίου, πάντως ὁμῶς πολὺ ὀλιγώτερον διὰ τῆς πτώσεως τῆς κατὰ μονάδα τιμῆς τοῦ πωλουμένου προϊόντος.

Τὰ ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντα ὁδηγοῦν τὸν Nogaro, εἰς τὴν διατύπωσιν ἑνὸς γενικωτέρου συμπεράσματος, ἐπὶ τῆς σχέσεως τῆς πτώσεως τῶν γεωργικῶν τιμῶν καὶ τῶν κρίσεων, τοῦ ἑξῆς :

Μία ἀπὸ τὰς ἀμέσους καὶ σπουδαίας, ἐνίοτε δὲ καὶ οὐσιώδεις, αἰτίας τῶν διαταραχῶν, τῶν ὁποίων τὸ σύνολον συνιστᾷ τὴν κρίσιν, εἶναι αἱ διακυμάνσεις τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἄλλων πρώτων ὑλῶν, αἱ ὁποῖαι προκύπτουν ἐκ τῆς βραδύτητος καὶ τῆς ἀνεπάρκειας τῆς προσαρμογῆς τῆς προσφορᾶς πρὸς τὴν ζήτησιν.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης τοῦ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰ γενικὰ δεδομένα τῶν γεωργικῶν τιμῶν καὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

Εἰς τὸ Α΄ κεφάλαιον τοῦ μέρους τούτου ἐρευνᾷ τὴν πρόσφατον ἐξέλιξιν τῶν χονδρικῶν τιμῶν καὶ ἰδίως τῶν γεωργικῶν τοιούτων.

Ἡ πτώσις τῶν χονδρικῶν τιμῶν ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1925 καὶ ἐσυνεχίσθη βραδέως μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1920, ἐποχῆς τῆς μεγάλης πτώσεως καὶ ἀφετηρίας τῆς κρίσεως.

Ἡ πτώσις τοῦ 1929 ὅσον βιαία καὶ ἂν ἦτο, πάντως ἦτο ὀλιγώτερον ἀπότομος καὶ ὀλιγώτερον ἔντονος ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν ἐτῶν 1920—21, ἐποχὴν κρίσεως ἐπίσης, ἡ ὁποία ὅμως ἐνεποίησε πολὺ μικροτέραν ἐντύπωσιν.

Πράγματι, ἐὰν μελετήσωμεν τὸ διάγραμμα τῆς σελ. 16, βλέπομεν ὅτι εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας ὁ δείκτης τῶν τιμῶν χονδρικῆς πωλήσεως ἀπὸ 240 ὅπου ἦτο τὰ μέσα τοῦ 1920 κατῆλθεν εἰς 140 τὰ μέσα τοῦ 1921, ἦτοι ἔπεσε κατὰ 100 μονάδας εἰς διάστημα ἐνὸς ἔτους, ἐνῶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1925 ὅπου ἦτο 150 κατῆλθεν εἰς 100 κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1931, ἦτοι εἰς διάστημα πολὺ μεγαλύτερον τοῦ ἔτους—ἐξ ἐτῶν—ἔπεσε κατὰ 50 μόνον μονάδας, τουτέστι ἡ ἔντασις τῆς πτώσεως τοῦ ἔφθασε ἀκριβῶς τὸ ἥμισυ τῆς προηγουμένης. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι ἡ πτώσις τῶν τιμῶν τῶν ἐτῶν 1920—1921 ὑπῆρξε ἀσυγκρίτως μεγαλύτερα τῆς πτώσεως τοῦ 1929.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τονισθῇ εἶναι, κατὰ τὸν συγγραφέα, ὅτι ἡ πτώσις τοῦ 1929 προσετέθη εἰς τὴν πτώσιν τοῦ 1920—21 καὶ ὅτι ἔφερε εἰς χρυσᾶς τιμὰς κατωτέρας τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς, κατωτέρας δηλαδὴ τοῦ 100.

Ἡ πτώσις αὕτη ἐσταμάτησε, λέγει ὁ συγγραφεὺς, εἰς τὰς περισσότερας χώρας κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1933, ἀπὸ δὲ τῆς χρονολογίας ταύτης ἤρχισε ποῖα τις ἀνόρθωσις.

Ποῖα ὅμως εἶναι εἰδικώτερον ἢ ἐξέλιξις τῶν γεωργικῶν τιμῶν ;

Ἡ ἐξέλιξις τῶν τιμῶν τούτων δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς πρὸς τὴν γενικὴν ἐξέλιξιν τῶν χονδρικῶν τιμῶν, ὡς αὕτη ἐμφανίζεται εἰς τοὺς δείκτας. Οἱ δείκται τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων δεικνύουν πολὺ εὐκρινέστερον ἢ ὁ γενικὸς δείκτης μίαν ὑψωσιν μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ 1920—21, ὑψωσιν βαίνουσαν μέχρι τοῦ 1924 ἢ 1925, καὶ μίαν πτώσιν μετὰ τὴν χρονολογίαν ταύτην.

Κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ 1929 ἡ πτώσις τῶν τιμῶν ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς διεθνoῦς ἀγορᾶς, αἰσθητῶς πλέον ἔντονος εἰς τὰ γεωργικὰ προϊόντα ἢ εἰς τὰ βιομηχανικά. Ἡ ἀσυμφωνία αὕτη εἰς τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν ἀποτελεῖ κατὰ τὸν συγγραφέα μίαν οὐσιώδη ἔνδειξιν καὶ ἓν χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς κρίσεως, πολὺ περισσότερον ἢ μόνον τὸ γεγονὸς τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν.

Ἡ πτώσις τῶν γεωργικῶν τιμῶν τοῦ 1929 παρουσιάσθη περισσότερον ἔντονος εἰς τὰς ἐξαγωγικὰς χώρας τῶν γεωργικῶν προϊόντων, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον εἰς τὰς εἰσγωγικὰς, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀρχὰς ἠδυνήθησαν εὐκόλως νὰ ἀντιδράσουν κατὰ τῆς πτώσεως μέσῳ τῆς ἐπιβολῆς δασμῶν καὶ ποσοστῶσεων κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν.

Μεταγενέστεραι ἔρευναι τῆς Ὑπηρεσίας Οἰκονομικῶν Μελετῶν τῆς Κ. Τ. Ε. κατέδειξαν δύο ἄλλα φαινόμενα: 1ον. Μίαν μεγαλυτέραν ἀσυμφωνίαν μεταξὺ τῆς ἐξελίξεως τῶν χονδρικῶν γεωργικῶν τιμῶν καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν χονδρικῶν τιμῶν τῶν βιομηχανοποιημένων προϊόντων. 2ον. Μίαν ὀχι ὀλιγώτερον χαρακτηριστικὴν ἀσυμφωνίαν μεταξὺ τῶν χονδρικῶν γεωργικῶν τιμῶν καὶ τῶν λιανικῶν γεωργικῶν τιμῶν.

Αἱ αὐταὶ ἔρευναι κατέδειξαν ὡσαύτως, μίαν ἀσυμφωνίαν μεταξὺ τῆς ἐξελίξεως τῶν τιμῶν τῶν «παραγωγικῶν» ἀγαθῶν ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν «καταναλωτικῶν» ἀγαθῶν ἐξ ἑτέρου, τῶν τιμῶν τῶν δευτέρων καμφθεισῶν κατὰ πολὺ περισσότερον τῶν πρώτων. Ἐν γένει αἱ γεωργικαὶ τιμαὶ ἔπεσαν πολὺ περισσότερον τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν πρώτων ὑλῶν, τῶν βιομηχανοποιημένων προϊόντων, ἰδίως δὲ τῶν ἀντικειμένων τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ (outillage) [σελ. 33].

Τέλος αἱ ἴδιαι ἔρευναι ἀπεκάλυψαν μίαν ἀξιοσημεῖωτον ἀσυμφωνίαν μεταξὺ τῆς ἐξελίξεως τῶν χονδρικῶν ἐν γένει τιμῶν καὶ τῶν λιανικῶν τοιούτων, τῆς πτώσεως τῶν δευτέρων οὔσης αἰσθητῶς μικροτέρας τῆς πτώσεως τῶν πρώτων.

Ἡ μικροτέρα πτώσις τῶν λιανικῶν τιμῶν ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν λιανικῶν τιμῶν καθὼς καὶ τοῦ «κόστους τῆς ζωῆς» λαμβάνουν μέρος ὠρισμένα σταθερὰ στοιχεῖα ἢ στοιχεῖα μὴ μεταβαλλόμενα κατὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν, ἐνίοτε δὲ μεταβαλλόμενα κατὰ τὴν ἀντίστροφον. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι τὰ ἐνοίκια, τὰ μεταφορικὰ ἔξοδα, τὰ φορολογικὰ βάρη, διάφορα γενικὰ ἔξοδα. Ἐκτὸς αὐτῶν καὶ αἱ τιμαὶ τῶν καυσίμων ὑλῶν, τοῦ φωτισμοῦ, διαφόρων ἄλλων ἀντικειμένων καὶ ὑπηρεσιῶν, φαίνονται ὅτι διακατέχονται ὑπὸ σχετικῆς δυσκαμψίας. Ἡ ἐπενέργεια τῶν σταθερῶν τούτων στοιχείων τῶν λιανικῶν τιμῶν συντελεῖ, ὥστε αὗται νὰ ἐμφανίζουν μίαν μεγαλυτέραν δύναμιν ἀντιστάσεως τόσον εἰς τὴν πτωτικὴν κίνησιν ὅσον καὶ εἰς τὴν ὑψωτικὴν ἢ αἱ χονδρικαὶ τοιαῦται.

Εἰς τὸ Β' Κεφάλαιον ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὰς συνολικὰς στατιστικὰς τῆς παραγωγῆς τῶν ἀποθεμάτων.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γεωργικὴ παραγωγή ἐν Εὐρώπῃ εἶχε ἐλαττωθεῖ κατὰ τὴν περίοδον 1915—8 λόγῳ τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Τὴν ἀντίθετον φορὰν ἔλαβε — καταβληθεισῶν εἰδικῶν προσπαθειῶν — ἡ γεωργικὴ παραγωγή εἰς τὰς ἐξωευρωπαϊκὰς χώρας. Ἡ παραγωγή τῶν χωρῶν τούτων αὐξηθεῖσα, ἰσοπέδωσε τὸ ἔλλειμμα τῆς παραγωγῆς τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, τὸ προκῦψαν κατὰ τὴν περίοδον τοῦ μεγάλου πολέμου. Ὅταν ὁμως ἀπεκατεστάθη ἡ εἰρήνη, ἡ γεωργικὴ παραγωγή τῆς Εὐρώπης ἀνεπτύχθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὑπερέβη τὸ προπολεμικὸν ἐπίπεδον. Συνεπεία τοῦ γεγονότος τούτου, ἰδίως δὲ τοῦ γεγονότος τῆς μετὰ τὸ 1915 ἀναπτύξεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῶν ὑπερθαλασσίων χωρῶν, ἡ παγκόσμιος γεωργικὴ παραγωγή ὀχι μόνον ἔφθασε τὸ προπολεμικὸν αὐτῆς ἐπίπεδον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπερέβη.

ἸΚατὰ τὰ δεδομένα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἡ συνολικὴ παραγωγή τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν γενικῶς εἶχε

κατὰ τὸ 1925 ἀξίαν 46.7 δισεκατ. δολλαρίων, ἀνελθοῦσα κατ' ἀξίαν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 51.8 τὸ 1929 (ἀνώτατον ὄριον), διὰ τὰ κατέλθη εἰς 46.9 κατὰ τὸ 1932 (κατώτατον ὄριον) καὶ εἰς 48.4 δισεκ. δολλ. κατὰ τὸ 1934.

Αἱ διακυμάνσεις αὗται τῆς παραγωγῆς ὀφείλονται εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν πρώτων ὑλῶν, καὶ μάλιστα τῶν μὴ γεωργικῶν τοιούτων. Ἡ παραγωγή τῶν γεωργικῶν προϊόντων διεκυμάνθη πτωτικῶς κατὰ πολὺ ὀλιγώτερον. Ἀπ' ἐναντίας εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1933 φάσιν τῆς ἀνορθώσεως τῆς παραγωγῆς, ἡ παραγωγή τῶν πρώτων ὑλῶν, ἰδίως δὲ τῶν μὴ γεωργικῶν ἀνῆλθε αἰσθητῶς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι παρ' ὅλην τὴν κρίσιν ἡ γεωργικὴ παραγωγή δὲν ἐκάμφθη αἰσθητῶς μετὰ τὸ 1928—9 ἔτος καθ' ὃ εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἀνώτατον ὄριον αὐτῆς. Τοῦτο καὶ συνέβη εἰς τὴν πραγματικότητα. Τὸ σύνολον τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εὐρίσκεται κατὰ τὰ ἔτη τῆς κρίσεως 1930—33 εἰς ἐπίπεδον ἐλαφρῶς ἀνώτερον τοῦ μέσου ὅρου τῆς παραγωγῆς τῶν ἐτῶν 1925—1929.

Ἡ ἐπὶ τῶν γεωργικῶν τιμῶν ἐπίδρασις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς φαίνεται καὶ ἔκ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀποθεμάτων. Οὕτω κατὰ τὰ ἔτη 1929—33 ὑπῆρξε στενωτάτη σχέσηις μεταξὺ τῆς διακυμάνσεως τῶν ἀποθεμάτων καὶ τῆς διακυμάνσεως τῶν τιμῶν. Αἱ τιμαὶ ἔλαθον πτωτικὴν κατεύθυνσιν ὅταν ηὐξάνοντο τὰ ἀποθέματα, ὑψωτικὴν δὲ ὅταν ταῦτα ἡλαττοῦντο.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης τοῦ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰς διεθνεῖς γεωργικὰς ἀγοράς (σίτου, σακχάρους, κρέατος, καφέ, βάμβακος, καουτσούκ, ξύλου κλπ.).

Τὰ αἷτια τῆς πτώσεως τῶν γεωργικῶν τιμῶν θ' ἀποκαλύψη, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἡ παρακολούθησις τῆς ἀγορᾶς τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἀγορᾶς ταύτης συνάγονται τὰ κάτωθι πορίσματα:

1ον. Ὅτι ἡ γεωργικὴ ὑπερπαραγωγή, ἡ συνεπεία ταύτης πτώσις τῶν γεωργικῶν τιμῶν καὶ ἡ γεωργικὴ κρίσις ὀρεῖλονται α') εἰς τὴν κατὰ τὸν μεγάλον πόλεμον αὔξησιν καὶ ἐντατικοποίησιν τῆς παραγωγῆς τῶν γεωργικῶν εἰδῶν εἰς τὰς μὴ ἐμπολέμους χώρας, ἰδίως δὲ εἰς τὰς ὑπερποντίους τοιαύτας, τὴν προκληθεῖσαν ἔκ τῆς ἐλαττώσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῶν ἐμπολέμων, καὶ δ' ἡ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. β') εἰς τὴν ἀποκατάστασιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑπέρβασιν τοῦ προπολεμικοῦ ἐπιπέδου τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν μετὰ τὸν πόλεμον, ἐξ ὧν προέκυψε τὸ πλεόνασμα τῆς παραγωγῆς τῶν μὴ ἐμπολέμων χωρῶν, καθὼς καὶ τὸ πλεόνασμα τῆς παραγωγῆς τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

2ον. Ὅτι ἡ γεωργικὴ ὑπερπαραγωγή — κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ ἡ γεωργικὴ κρίσις — ἐπεδεινώθη διὰ τῆς πολιτικῆς τῆς αὐταρκειας. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ συγγραφέως ἐξεπροσωπήθη ὑπὸ πολὺ γενικωτέραν ἔποψιν, ἀποδοθείσης εἰς τὸ γεγονὸς τῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως μεγίστης βαρύτητος, ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ καθηγητοῦ L. Robbins. Ὁ συγγρα-

φεὺς οὗτος ὑπεστήριξε, ὡς γνωστόν, τὴν θέσιν ὅτι, ἡ ἔντασις καὶ ἡ διάρκεια τῆς τελευταίας χαλαρώσεως ὠφείλετο εἰς τὴν διάδοσιν καὶ γενίκευσιν τῶν μεθόδων τοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας ¹.

3ον. Ὅτι ἡ γενικότης τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἦτοι τὸ γεγονός ὅτι ἡ πτώσις περιέλαβε ὅλα σχεδὸν τὰ προϊόντα ταῦτα, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος συνδέσμου καὶ τῆς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν γεωργικῶν ἀγορῶν, συνεπεία τῆς ἰδιοίας ἡ μία τιμὴ ἐπηρρεάζει τὴν ἄλλην ὠθοῦσα αὐτὴν πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν ². Ἡ ἀλληλεξάρτησις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰ γεωργικὰ προϊόντα εἶναι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀντικαταστατὰ ἀλλήλων (*succédanés*), καὶ ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει τεχνικὴ συγγένεια ἢ σχέσις μεταξὺ τῶν ἀναγκῶν τὰς ὁποίας ἱκανοποιοῦν (π. χ. γαλακτομικὰ προϊόντα — κρέας, λιπαντικαὶ οὐσίαι ζωϊκῆς προελεύσεως). Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω τεχνικῆς συγγενείας, τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῶν γεωργικῶν ἀγορῶν προκαλεῖ καὶ ὁ οἰκονομικὸς καὶ ἐμπορικὸς σύνδεσμος τὸν ὁποῖον δημιουργεῖ μεταξὺ ὄλων τῶν ἀγορῶν ὁ μηχανισμὸς τῶν χρηματιστηρίων ἐμπορευμάτων καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς πίστεως.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀνάπτυξιν ὁ συγγραφεὺς προβαίνει εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν τελικῶν συμπερασμάτων τῆς μελέτης του.

Τὰ συμπεράσματα ταῦτα, γράφει, ἐξάγει ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἀπόψεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ ἐβάδισε τὴν ὅλην του ἐργασίαν.

Αἱ ἀπόψεις αὗται εἶναι αἱ κάτωθι :

α') Ἡ ἀνάλυσις τῶν συνθηκῶν τῆς διαμορφώσεως τῶν χονδρικῶν γεωργικῶν τιμῶν — αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ σπουδαιότητα κατηγορία τῶν χονδρικῶν τιμῶν — δύναται νὰ ἀγάγῃ εἰς μίαν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην μιᾶς «γενικῆς κινήσεως τῶν τιμῶν» καὶ ἐκ τούτου, ἐμμέσως ἢ ἀρνητικῶς, εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ χρήματος.

β') Ἡ πτώσις τῶν χονδρικῶν τιμῶν καὶ ἰδίως τῶν γεωργικῶν, εἶναι εἰς ἐκ τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς χαλαρώσεως, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ μελέτη τῆς κινήσεως τῶν τιμῶν ἐμφανίζεται ὡς συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς ταύτης τῆς κρίσεως.

Εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν συμπερασμάτων τούτων εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ὁ ἐπιφανὴς οἰκονομολόγος θὰ ἐπιμείνωμεν ἰδιαίτερος, λόγῳ τῆς σπουδαιότητος καὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν.

Ἡ θεώρησις τῆς καμπύλης τῶν τιμῶν, ἐξ ἑτέρου δὲ τῆς σχέσεως μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ὀδηγεῖ εἰς μίαν ἐρμηνείαν σύμ-

¹ Ἐκθεσιν καὶ κριτικὴν τῆς γνώμης ταύτης βλ. εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν ἀνωτέρω λίαν ἐνδιαφέρουσαν κριτικὴν τοῦ βιβλίου τοῦ Robbins «Ἡ μεγάλη χαλάρωσις» 1929 - 1934», τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνδρ. Σαουνάτσου.

² Τὴν μεγάλην σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ μεταξὺ τῶν τιμῶν ἐν γένει ὑπάρχουσα ἀλληλεξάρτησις, ὡς μία τῶν ἀρχῶν τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν ἐξήρε θεωρητικῶς ὁ Cassel, βλ. *Traité d'Econ. Politique* 1929, τόμ. Α', σελ. 190 — 200.

φωνον πρὸς τὰς στοιχειώδεις ἀρχὰς τῆς θεωρίας τῶν τιμῶν, ὑπὸ τὴν κλασσικωτέραν αὐτῆς μορφήν.

Πράγματι αἱ τιμαὶ κυμαίνονται ἀναλόγως τῆς σχέσεως μεταξύ ζητήσεως καὶ προσφορᾶς, τῆς τελευταίας ταύτης ἀπορροεούσης ἐκ τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἀποθεμάτων.

Ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τῆς παλαιᾶς ταύτης θεωρίας, εἶναι ὅτι ἀκόμη καὶ τὰ ληφθέντα μέτρα τῆς ὀργανώσεως τῶν ἀγορῶν — πλέον, ἄλλως τε, ἀντίθετα πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς φιλελευθέρας θεωρίας — βασιζοῦνται ἐπὶ τῆς ἐκ παραδόσεως θεωρίας τῆς τιμῆς, δεδομένου ὅτι τελνουν νὰ ἐπενεργήσουν ἐπὶ τῆς προσφορᾶς ἢ τῆς ζητήσεως ἢ καὶ ἐπὶ τῶν δύο συγχρόνως.

Ὁ παράγων, ὅθεν, ὁ ἐξηγῶν τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν εἶναι κυρίως ἡ ἀκανόνιστος ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ συσσώρευσις τῶν ἀποθεμάτων.

Ἐάν, ὅμως, εἶναι εὐκόλον νὰ ἐπαληθεύσῃ τις τὴν θεωρίαν ταύτην κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μεταβολαὶ τῶν τιμῶν, προκύπτουν λόγῳ τῶν μεταβολῶν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, εἶναι ἀντιθέτως πολὺ δυσκολώτερον νὰ διαβεβαιώσῃ ὅτι τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς ἔχει τὴν ρυθμιστικὴν ἐπὶ τῶν τιμῶν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν τοῦ ἀναγνωρίζει ἡ κλασσικὴ θεωρία.

Ἡ ἀπὸ τοῦ 1932 ἐκδηλωθεῖσα ἐλαφρὰ ἀνύψωσις τῶν τιμῶν ἀνταποκρίνεται ἐν μέρει πρὸς τὰς προσπάθειας τῆς προσαρμογῆς (coordination), συνισταμένης εἰς ἓνα δραστικὸν περιορισμὸν τῆς παραγωγῆς ἢ τῆς ἐξαγωγῆς, καὶ ὅχι πλέον εἰς τὴν ἀποθεματοποίησιν ἢ ὁποία συχνάκις ἐπιβραδύνει τὴν πτώσιν διὰ νὰ τὴν ἐπιδενώσῃ.

Τὰ συμπεράσματα ταῦτα δὲν ὀδηγοῦν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς ὑποθέσεως μιᾶς χρηματικῆς ἐπιδράσεως. Ἀλλωστε ἡ ποσοτικὴ θεωρία δὲν ἀποκλείει τὸν παράγοντα «παραγωγή — προσφορά», ὁ ὁποῖος ἐτέθη ἐνταῦθα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν.

Τὰ γεγονότα, οὐχ ἦττον, δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν κάπως ἀφελῇ ὑπόθεσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κίνησις τῶν τιμῶν εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν μεταβολῶν τῆς ζητήσεως, ἢ ὁποία θὰ ἦτο λειτουργία τῶν μεταβολῶν τῆς ποσότητος τοῦ χρήματος.

Ἐάν θελήσῃ τις, λέγει ὁ συγγραφεύς, νὰ ἴδῃ εἰς τὰς διακυμάνσεις τῆς ἐξελίξεως τοῦ χρυσοῦ ἀποθέματος τὴν ἔκφρασιν τῶν μεταβολῶν τοῦ χρηματικοῦ ἀποθέματος καὶ προσεγγίσῃ τὴν καμπύλην τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὴν καμπύλην τῶν τιμῶν, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι «κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον, ἡ φάσις τῆς ἀνωτάτης ὑψώσεως — τῆς ὑψώσεως τοῦ 1920 — ἀντιστοιχεῖ εἰς ἐπιβραδυνθεῖσαν παραγωγὴν τοῦ κυτρίνου μετάλλου, ἐνῶ ἡ μεγάλη πτώσις ἀντιστοιχεῖ εἰς ἰσχυρὰν ἀνάληψιν τῆς παραγωγῆς ταύτης, ἢ ὁποία ὑπερβαίνει τοὺς ἀριθμοὺς τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς. Ὡς πρὸς τὴν πιστωτικὴν κυκλοφορίαν, αὕτη ἂν καὶ κατ' ἀρχὰς ὑπεβιάσθη ὀλίγον μετὰ τὸ 1919, ἀσφαλῶς δὲν ὑπέστη μίαν περιστολὴν μεγέθους συγκρισίμου πρὸς τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν. Τέλος ἡ ποσότης τοῦ «λογιστικοῦ (scripturale) χρήματος, ἄλλως τὸ ποσὸν τῶν λογιστικῶν διακανονισμῶν, οἱ ὁποῖοι πραγματοποιοῦνται διὰ τῆς

διενεργείας τῶν τραπεζιτικῶν μεταφορῶν (virements), ἀκολουθεῖ φυσικῶς τὴν κίνησιν τῶν ἐργασιῶν, καὶ δὲν θὰ ἡδύνατο συνεπῶς νὰ θεωρηθῇ ὡς αὐτόνομος παράγων τῆς κινήσεως τῶν τιμῶν» (σ. 155 — 6).

Ἐν τούτοις, προσθέτει ὁ συγγραφεὺς, ὁ χρηματικὸς παράγων θὰ ἡδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ μίαν ὠρισμένην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν τιμῶν. Οὕτω εἰς τὸν πληθωρισμὸν τοῦ πολέμου θὰ ἡδύνατό τις νὰ ἀποδώσῃ μίαν σημαντικὴν ἐπίδρασιν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ὕψωσιν (1920), μετέπειτα δὲ εἰς τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν, πτώσιν ὀφειλομένην εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν τὴν ὁποίαν προεκάλεσε ἡ ὡς παροτρυντικὸν τῆς παραγωγῆς χρησιμεύσασα ἀρχικὴ ὕψωσις τῶν τιμῶν.

Ἀναφερόμενος μετὰ ταῦτα ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰς προσπάθειας αἱ ὁποῖαι κατεβλήθησαν πρὸς ἀνύψωσιν τῶν τιμῶν, λέγει τὰ ἑξῆς :

Ἡ πτώσις τῶν γεωργικῶν τιμῶν ἐπεδεινώθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐκ τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν ἀκριβῶς πρὸς ἀνύψωσιν τῶν τιμῶν τούτων, τόσον ἐκ μέρους τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συσσωματωθέντων παραγωγῶν, (ἀποθεματοποιήσεις), ὅσον καὶ ἐκ μέρους τῶν κρατῶν (ἀπομονώσεις τῶν ἐθνικῶν ἀγορῶν, πολιτικὴ τῆς αὐταρκειᾶς, ἐπιχορηγήσεις).

Ἀλλὰ καὶ ἡ παρὰ πλείστων κρατῶν ἐφαρμοσθεῖσα πολιτικὴ τῆς ἀποτιμῆσεως (dévaluation), δὲν ἔσχε ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, διότι ἐὰν αἱ διαδοχικαὶ ἀποτιμήσεις ἐπέτρεψαν τὴν ἀνόρθωσιν τῶν τιμῶν εἰς μερικὰς ἐθνικὰς ἀγοράς — πρῶγμα τὸ ὁποῖον μετεφράζετο συγχρόνως εἰς μίαν πτώσιν τῶν αὐτῶν τιμῶν εἰς ἄλλας ἀγοράς μετὰ χρεῖμα ἀκριβώτερον¹ — ἔσχον πάντως ὡς ἀποτέλεσμα, τῇ συνεργείᾳ βεβαίως καὶ ἄλλων παραγόντων, ὅπως ἐ. π. τὰ δῶρα τῆς ἐξαγωγῆς νὰ συμβάλουν εἰς τὴν διατήρησιν μιᾶς καταστάσεως χαλαρώσεως εἰς τὴν διεθνή ἀγοράν.

Καὶ ἐρωτᾶται : Ὑπάρχουν μέσα διεξόδου ἐκ τῶν δυσχερειῶν εἰς τὰς ὁποίας περιέπεσε συνεπείᾳ τῆς κρίσεως ἡ παγκόσμιος οἰκονομία καὶ ποῖα ἐνδεχομένως εἶναι ταῦτα ;

Ἐναντι τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν ἀνεπιτυχῶν προσπαθειῶν, ὁ συγγραφεὺς προτείνει, τὸ ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας ἀρκετὰ τολμηρὸν μέτρον τῆς ἐπανόδου εἰς ἓνα μετριοπαθῆ προστατευτισμὸν, ὁ ὁποῖος νὰ συμψηφίσῃ μόνον τὰς διαφορὰς τοῦ κόστους παραγωγῆς. Τὸ σύστημα τοῦτο θὰ ὠφέλει τόσον τὰς ἐξαγωγικὰς χώρας, ὅσον καὶ ἑκείνας, ὡς ἡ Γαλλία, τὰς ὁποίας αἱ ἀναπότρεπτοι διακυμάνσεις τῆς παραγωγῆς ἀναγκάζουν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὴν ἀναζήτησιν μιᾶς ἀγορᾶς εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ἀνεξαρτήτως, πάντως, πάσης οἰκονομικοπολιτικῆς κατευθύνσεως, πρέπει, κατὰ τὸν συγγραφέα, νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι ὁ κανονικὸς μηχανισ-

¹ Τὸ φαινόμενον τοῦτο δύναται νὰ διασαφηνισθῇ διὰ τοῦ κάτωθι παραδείγματος : Ἐν χιλιόγραμμον εἰσαγομένου σίτου, ἂν μὲ τὴν ἰσοτιμίαν τῆς ἀγγλικῆς λίρας πρὸς 400 δρχ. ἐτιμᾶτο ἀντὶ 4 δρχ. εἰς τὴν ἀγοράν τῶν Ἀθηνῶν, γενομένης ἐν Ἀγγλίᾳ ἀποτιμῆσεως καὶ μεταβαλλομένης κατὰ συνέπειαν τῆς ἰσοτιμίας εἰς 300 δρχ. κατὰ λίραν, θὰ τιμᾶται εἰς τὴν αὐτὴν ἀγοράν κατὰ 1/4 ὀλιγώτερον, ἥτοι ἡ τιμὴ αὐτοῦ θὰ κατέλθῃ εἰς 3 δρχ.

σμός τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως ἔλυε τὸ διπλοῦν πρόβλημα : τῶν τιμῶν καὶ τῆς παραγωγῆς.

Ἡ προσπάθεια τῆς ἐπιλύσεως τοῦ προβλήματος τῶν τιμῶν διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ του ἐκ τῆς ἐπενεργείας τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ἀφήνει ἀνέπαφον τὸ πρόβλημα τῆς παραγωγῆς. Τὸ πρόβλημα τοῦτο πρέπει βεβαίως νὰ ἐπιλυθῇ κεχωρισμένως διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως ἢ ἀκόμη πρέπει νὰ εὑρεθῇ θέσις ἐνὸς νέου συνδέσμου μεταξὺ τῶν τιμῶν καὶ τῆς παραγωγῆς, ἡπιωτέρου, ὀλιγώτερον αὐτομάτου, ὁ ὁποῖος ὅμως θὰ εἶναι καὶ ὀλιγώτερον ἀπλοῦς, ἴσως δὲ δύσκολος εἰς τὴν καθιέρωσίν του.

Δι' ὧν εἵπομεν μέχρι τοῦδε προσεπαθήσαμεν νὰ συνοψίσωμεν τὰ κυριώτερα καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα σημεῖα τῆς μελέτης τοῦ καθηγητοῦ Nogaro.

Ἦδη τίθεται τὸ ἐρώτημα : Ποία θὰ εἶναι πιθανῶς ἡ κατεύθυνσις τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τοῦ μέλλοντος ; Ἡ παγκόσμιος οἰκονομία θὰ βαδίσῃ πρὸς τὸν μετριοπαθῆ προστατευτισμόν, ὡς προτείνει ὁ Nogaro καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, ἢ πρὸς τὴν σχετικὴν αὐτάρκειαν ὡς προοιωνίζεται ὁ Sombart ;¹.

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι, ὡς καθίσταται φανερόν, δυσκολωτάτη.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρώτην κατεύθυνσιν θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι αἱ συνθήκαι τοῦ παρόντος ἀποκλείουν τοῦλάχιστον διὰ τὸ ἄμεσον μέλον, ταύτην. Ἡ αὐτὴ ἀπάντησις δὲν δύναται ὅμως νὰ δοθῇ προκειμένου καὶ περὶ τῆς δευτέρας κατευθύνσεως. Ὁ ἔντονος κελ γενικὸς πολεμικὸς ὄργασμός τὸν ὁποῖον ἐξαπέλυσε εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὠρισμένη νοοτροπία καὶ ὠρισμένοι βλέψεις, καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐφ' ὅσον συντελεῖ ὑπὲρ τῆς τὸνώσεως τῆς πολιτικῆς τῆς αὐταρκειᾶς, δὲν εἶναι δυνατόν ἢ νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἀνατολὴν μιᾶς καλλιτέρας αὔριον.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ Κ. ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Τὴν περὶ αὐταρκειᾶς θεωρίαν τοῦ Sombart βλ. εἰς Στυλ. Κ. Πουλοπούλου : Αἱ ἰδεολογικαὶ βάσεις τοῦ παρεμβατισμοῦ 1937 σ. 27 κ. ἑ.

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Buchner, Er.: Das Luxusproblem in dogmengeschichtlicher Betrachtung. Eisfeld i. Thür, 1937
- Chiarelli, G.: Lo stato corporativo. Padova 1937.
- Gehrhardt, Erw.: Die Organisation der gewerblichen Wirtschaft u. des Verkehrsgewerbes. Berlin 1937.
- Göttl-Ottlilienfeld, Fr. v.: Wirtschaft. Gesammelte Aufsätze. Jena 1937.
- Hesse, Al.: Grundriss der politischen Ökonomie. Bd 3. Jena 1937.
- Houghton, C. E.: The foundations of economics. London 1937.
- Meyers, Albert L.: Elements of modern economics. New-York 1937.
- Michaelis, Ed. M.: Die Grundgedanken in Friedrich Lists System der politischen Ökonomie. Düsseldorf 1937.
- Mitchell, Br.: The world's wealth; its use and abuse. New-York 1937.
- Scott, W. R.: Adam Smith, as student and professor. Glasgow 1937.
- Veronese, G.: Contributo allo studio della vischiosità dei prezzi delle merci. Roma 1937.
- Wagemann, Ernst: Wirtschaftspolitische Strategie. Von den obersten Grundsätzen wirtschaftlicher Staatskunst. Hamburg 1937.
- Wagenführ, H.: Geschichte der wirtschaftlichen Lehrmeinungen u. der wirtschaftspolitischen Systeme. Leipzig 1937.

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- Ἀνωτ. Οἶκον. Συμβουλίου: Ἑρευνα καὶ γνωμοδότησις ἐπὶ τῶν βιομηχανιῶν βάμβακος. Ἀθῆναι 1937.
- Ἀλιβιζάτου Μπάμπη: Ἡ νέα γεωργικὴ πολιτικὴ. Ἀθῆναι 1937.
- Τὸ νέον σύστημα γεωργικῆς διοικήσεως. Ἀθῆναι 1937.

Ἀλιφέρη Β. - Θεοφιλοπούλου Δ.: Ἑργατικά ἀτυχήματα. Ἀθῆναι 1937.

Μουσμούτη Ν.: Παραγωγή, κατανάλωσις καὶ τιμαὶ ἐλαιολάδου (1928 - 1936). Ἀθῆναι 1937.

— Παραγωγή, τιμαὶ σίτου καὶ προστατευτικὴ πολιτικὴ. Ἀθῆναι 1937.

Παπανδρέου Στ.: Ἡ καλλιέργεια ζακχαροτεύτλων ἐν Ἑλλάδι. Ἀθῆναι 1937.

Τζατζάνη Μάνου: Αἱ κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις ἀλλαχοῦ καὶ ἐν Ἑλλάδι, Τόμοι 2. Ἀθῆναι 1937.

Φωτήλα Νότη; Κοινωνικὴ πολιτικὴ. Ἀθῆναι 1937.

Χαριτάκη Γ.: Οἰκονομικὴ ἐπετηρὶς Ἑλλάδος, 1936. (Ἔκδοσις Ἑθν. Τραπε. Ἑλλάδος). Ἀθῆναι 1937.

Bachelier, G.: Les congés payés à l'étranger, du point de vue international et en France. Paris 1937.

Bollecker, René: La charte du travail du 3 Reich. Étude de la loi du 20 janvier 1934. Paris 1937.

Breitung, Kurt: Die Überwachungsbefugnisse des Treuhänders der Arbeit. Leipzig 1937.

Clark, M.: Home trade. London 1937.

Carr - Saunders, A. M., and D. Caradog Jones: A survey of the social structure of England and Wales, as illustrated by statistics. London 1937.

Dobretsberger, J.: Die wirtschaftspolitischen Aufgaben des neuen Staates. Wien 1937.

Drescher, Leo: Agrarökonomik und Agrarsoziologie. Über d. Aufgaben u. Grenzen d. Agrarwissenschaften. Jena 1937.

Fetter, F. W.: The New Deal and tariff policy. London 1937.

Fossati, E.: New deal. Il nuovo ordine economico di F. D. Roosevelt. Padova 1937.

Graux, L.: Le Portugal économique. Paris 1937.

Halé, P.: La France trahit ses paysans. Paris 1937.

Hemren, W.: Die Organisation der deutschen Verkehrswirtschaft, insbesondere die Unternehmungen in den einzelnen Verkehrszweigen. Münster 1937.

- Husain, S. A.: Agricultural marketing in Northern India. London 1937.
- Oakley, C. A.: Scottish industry to-day: a survey of recent developments undertaken by the Scottish Development Council London 1937.
- Pang, Bind - Chin: Der Aussenhandel zwischen Deutschland und China und die Deutsch-chinesische Aussenhandelspolitik. Erlangen 1937.
- Post, A. P. van der: Economics of agriculture. London 1937.
- Seraphim, R. H.: Polen u. seine Wirtschaft. Königsberg 1937.
- Vossec, Adrien - Georges: L'abondance et la liberté. Contribution à l'étude des problèmes nationaux et mondiaux posés par la crise économique de 1929 - 1936. Paris 1937.
- Zischka, A.: Japan in der Welt. Die Japanische Expansion seit 1854. Leipzig 1937.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ - ΠΙΣΤΙΣ

- Cassel, G.: Abfall vom Goldstandard. Stuttgart 1937.
- Curtis, Myra and Hugh Townsend: Modern money. London 1937.
- Einzig, P.: Will gold depreciate? London 1937.
- Fiedler, H.: Die Bedeutung des Privatbankiergewerbes für die deutsche Wirtschaft. Grünberg 1937.
- Ilteber, Ahmed Halid: Studie zum Bankwesen in der Türkei. Jena 1937.
- Kneuse, K.: Probleme der Besteuerung öffentlicher Sparkassen. Leipzig 1937.
- Macek, J.: Kontrolle des Kredites im sozialen Interesse. Prag 1937.
- Withers, H.: The meaning of money. London 1937.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

- Blümich, W.: Finanzen u. Steuern. Berlin 1937.
- Bourrel, Vincent, J. - Delannoy et Z. Roger: Taxes à la production. Paris 1937.

- Calandra Antonio: Lezioni di diritto finanziario e scienza delle finanze. Torino 1937.
- Mann, F. K.: Steuerpolitische Ideale. Jena 1937.
- Morillot, A. et M. Gardes: Les taxes à la production dans le système de la loi du 31/12/1936. Poitiers 1937.
- Spohr, W.: Praxis des Steuerrechts. Berlin 1937.
- Staples, R. and Roy Borneman: National defense Contribution, law and practice. London 1937.

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

- Ἀγροτική Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος: Στατιστικὴ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1937.
- Cramer H.: Random variables and probability distributions. New-York 1937.
- Möller, H.: Statistik. Berlin 1937.
- Yule, G. Udny and M. Kendall: An introduction to the theory of statistics. London 1937.
- Le 1. Recensement agricole mondial. (1930). Étude methodologique des questions posées dans les formulaires adoptés à l'occasion du recensement dans les divers pays. Rome 1937.

VI. ΔΙΑΦΟΡΑ

- Βάλλη ν δ α Π. Γ.: Ἡ ἐπιφύλαξις τῆς δημοσίας τάξεως εἰς τὸ Ἰδιωτικὸν Διεθνὲς Δίκαιον, Ἀθῆναι 1937.
- Ζέππου Π.: Ἡ εὐθύνη ἐξ ἀλλοτρίων ἀδίκων πράξεων ἐν τῷ ἰσχύοντι δικαίῳ, Ἀθῆναι 1937.
- Μαριδάκη Γ.: Τὸ διαζύγιον κατὰ τὸ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύον δίκαιον, Ἀθῆναι 1937.
- Μετ. Ταμ. Στρατοῦ: Ἡ ἱστορία τοῦ Μετ. Ταμείου Στρατοῦ, 1853-1937. Ἀθῆναι 1937.
- Οἰκονομοπούλου Γ.: Ἡ διαιτησία κατὰ τὸ ἰσχύον δίκαιον, Ἀθῆναι 1937.
- Στασινοπούλου Μ.: Περὶ ἀνακλήσεως Διοικητικῶν Πράξεων, Ἀθῆναι 1937.